

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Andra kammaren.

Nr 60.

Lördagen den 31 maj, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 24 innevarande maj förda protokollen

§ 2.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 192, i anledning av kammarens skiljaktiga beslut angående omorganisation av utrikesdepartementet samt förstärkning av Sveriges representation i utlandet.

De i detta memorial föreslagna voteringspropositionerna blevo av kammaren godkända.

§ 3.

Vidare föredrogs, men blevo ånyo bordlagda bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 75—77 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 104 och 105.

§ 4.

Vid nu skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande, nr 50, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 19 § i förordningen den 19 november 1914 om arvsskatt och skatt för gåva, dels ock en i ämnet väckt motion yttrade:

Ang. ändrad lydelse av 19 § i förordningen om arvsskatt och skatt för gåva.

Herr Andersson i Igelboda: Herr talman! Då jag väckt motion i denna fråga och denna motion icke erhållit understöd från någon av utskottets ledamöter, så kan det hända, att det från åtskilliga håll resonerats som så, att denna motion vore en typisk okynnesmotion och att jag bort inse detta från början och icke belasta riksdagstrycket med densamma. På grund därav må det tillåtas mig att säga några ord till försvar för mitt yrkande.

Då, som vi veta, en del av de skatteköllor, som funnits under kristiden, så småningom upphört och det allmänna får se sig om efter

Ang. ändrad
lydelse av
19 § i förord-
ningen om
arvsskatt och
skatt för gåva.

(Forts.)

nya skatteinkomster, har jag ansett, att av denna inkomst av skatt för arv och gåva borde staten erhålla åtskilligt mera, än vad Kungl. Maj:t här har beräknat, d. v. s. 15 miljoner. Utskottet har framhållit, att det har ansett de skattesatser, som jag föreslagit, vara alltför höga. Några särskilda skäl för denna sin uppfattning har utskottet icke framkommit med, men det har från annat håll sagts, att man bör gå försiktigt fram på denna väg, så att man icke borttager lusten till sparsamhet. Detta kan nog vara riktigt, då det gäller de små inkomsterna och även då det gäller närmaste anförvanter, såsom barn, makar m. fl. Men då det är fråga om avlägsnare släktingar och de större förmögenheterna, så tror jag ej, att denna invändning är av någon betydelse. Ty dessa större förmögenheter äro nog i regel ej frukten av sparsamhet utan beroende på affärspekulationer och annat; i synnerhet under dessa kristidsår är det nog åtskilliga personer, som samlat rätt avsevärda förmögenheter utan att kunna berömma sig av en sådan egenskap som sparsamhet. Där emot då det gäller små inkomster, är det nog riktigt att tala om betydelsen av sparsamhet. Jag har heller icke föreslagit någon ökning av arvsskatten härvidlag, då det gäller närmare anförvanter. Dessutom vill jag anföra, att det icke skulle ställa sig svårt att framdraga åtskilliga exempel på, hurusom personer, som fått arv från avlägsna släktingar, inom få år icke allenast förstört detta arv utan ock sig själva.

Ja, herr talman, det vore mycket att anföra till försvar för min motion. Jag vill emellertid icke upptaga kammarens dyrbara tid längre — den är ju särskilt dyrbar i dag — och då utskottet här står enigt, kan ju frågan därmed också anses vara avgjord. Jag har därför, herr talman, intet yrkande.

Herr K ä l l m a n: Herr talman! Jag vill blott nämna, att anledningen till att den av herr Andersson i Igelboda väckta motionen icke blivit föremål för någon vidare uppmärksamhet i utskottet är uteslutande den, att de olika ledamöterna i utskottet från olika partier ha träffat en kompromiss, en uppgörelse beträffande propositionerna nr 258, 259 liksom också den förevarande nr 264. Det är med hänsyn till detta förhållande, som utskottet icke haft anledning att närmare yttra sig över motionen, då i uppgörelsen ingick, att prop. 264 skulle godkännas enligt Kungl. Maj:ts förslag.

Jag har, herr talman, blott velat meddela detta och tillåter mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Ang. ändring
i förordningen
om krigskon-
junkturens skatt.

Härefter föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 51, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 30 juni 1916 om krigskonjunkturens skatt, dels och i ämnet väckta motioner. Därvid yttrade:

Herr Lithander: Herr talman! Såsom utskottets ärade ordförande nyss nämnde, ha dessa tvenne punkter blivit föremål för en kompromiss, och jag har för min del velat begagna detta tillfälle för att förklara, att jag för min del har endast under nöd tvång kunnat gå med på det beslut, vartill utskottet härvid kommit. Jag anser, att man såväl i avseende å den nyss behandlade punkten som även denna och den påföljande gått fram efter principer, som icke äro lyckliga, därest de i fortsättningen komma att bli vägledande. De äro icke gagnande för näringslivet, icke gagnande för arbetsmöjligheterna i landet, icke gagnande för kapitalbildningen och ej heller gagnande för staten själv, så att de kunna trygga inkomsten av skattekällor i fortsättningen.

*Ang. ändring
i förordningen
om krigskon-
junkturskatt.
(Forts.)*

Jag har alltså endast därför ansett mig böra gå med på utskottets hemställan, att jag icke haft något annat att välja på än att taga den, när man eljest med den gemensamma voteringsmajoritet, som regeringen förfogar över, hade pressat igenom vida hårdare villkor, än som nu blivit föreslagna. Jag har emellertid velat meddela, att jag tager bestämt avstånd såväl från själva den princip, som här blivit följd, som ock från mångt och mycket i motiveringen.

Herr Winkler: Herr talman, mina herrar! Då jag läste detta utskottsbetänkande, så var det med stor överraskning, som jag fann, att nära nog ett enhälligt utskott avstyrkt min motion och med obetydlig förändring tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag om fortsatt tillämpning av krigskonjunkturskatten. Ja, det är ju ganska vanligt, att det i utskottet kompromissas, men att det skulle kompromissas med ett så magert resultat för näringarnas representanter, det hade jag ändock icke väntat. Man finner nämligen, att vid behandlingen av detta ärende ha i utskottet närvarit så framstående och kända representanter för näringarna som herrar Röing, Forssman, Vennersten, Neess, Westrup, Lithander m. fl.

Nu säger herr Lithander här, att man icke kunnat vinna mer och att man gått med på kompromissen, för att icke genom gemensam votering Kungl. Maj:ts förslag utan vidare och utan förändring skulle genomdrivas. Jag undrar för min del, om det icke vore bättre för näringarnas representanter i riksdagen att i stället för att ingå på dylika kompromisser helt enkelt reservera sig och låta de medlemmar i riksdagen och kammaren, som representera vänstern, ensamma besluta angående så orimliga beskattningsförslag, som under senaste tiden här blivit genomdrivna. Ty det kan verkligen icke rädda industrien eller köpenskapen i vårt land, om man nedsätter krigskonjunkturskatten från av Kungl. Maj:t föreslagna 20 procent till 25 procent. Om man ändå vill lägga så stora hinder i vägen för handel, näringar och industri i vårt land, att de så snart som möjligt måste stoppa driften, så tycker jag att det är bättre att påyrka 5 procents ökning i stället för 5 procents minskning.

De här av Kungl. Maj:t föreslagna ändringarna äro två, nämligen enligt § 6 att med hänsyn till penningvärdets fall tillåta var och en att skattefritt ha kvar 20 procent högre belopp av 1913 och

Ang. ändring
i förordningen
om krigskon-
junkturskatt.

(Forts.)

1914 års inkomster, och sedan enligt § 8 såsom ett slags början till krigskonjunkturskattens avskaffande eller nedskrivning, att det krigskonjunkturskattebelopp, som blivit uträknat, skall minskas med 20 procent.

Nu har, som jag nämnt i början av mitt anförande, utskottet här lyckats genomdriva en förändring från 20 till 25 procent i båda dessa fall, och jag förmodar, att på detta sätt krigskonjunkturskatten kommer att sänkas med ungefär 30 procent. Det är emellertid anmärkningsvärt, att man icke använt samma tillämpning i fråga om bolag som privata företagare, utan i avseende å bolag i högsta inkomstklassen bibehållit krigskonjunkturskattens tillämpning enligt längst gäende, för närvarande gällande bestämmelser, så att den kan i svåraste fall uppgå ända till 40 procent, och först då vinstprocenten uppgår till 15 procent av det inbetalta aktiekapitalet, inträder en minskning av 20 resp. 25 procent såsom för de privata näringsidkarna.

Det är så mycket mera anmärkningsvärt, att utskottet kommit till detta resultat med avseende på bibehållande av krigskonjunkturskatten, som det självt säger på sid. 2, att »det torde numera vara oomstritt, att grunderna för krigskonjunkturskatten icke äro förenliga med en rationell skattelagstiftning, och att desamma i praktiken ej sällan lett till obilliga resultat». Ifall utskottet är ense om att så är förhållandet, är det förvånande, att utskottet det oaktat tillstyrker bibehållande av denna skatt, som ostridigt är orättvis.

På annat ställe heter det, »att ifrågavarande beskattning borde, så långt möjligt vore, läggas efter mera rationella grunder». Då hade det varit utskottets skyldighet att framkomma med något förslag om dessa mera rationella principer. Det säges visserligen här i utlåtandet och i Kungl. Maj:ts proposition, att 1920 sannolikt blir det sista år, då taxering till krigskonjunkturskatt förekommer. Men av lagtexten framgår det, att bestämmelserna skola tillämpas på det föreslagna sättet under 1920 års beskattning och därefter, vilket tyder på, att man icke så fullt är på det klara med, att krigskonjunkturskatten skall upphöra med nästa år. Bland de ändrade bestämmelserna finner man förslag om, att nytillkommande firmor och bolag, d. v. s. sådana, som starta sin rörelse innevarande år, icke skola vara underkastade krigskonjunkturskatt. Om det nu blir så, som här antydes, att nästa år sannolikt blir det sista för taxering till krigskonjunkturskatt, undrar jag, om det är klokt, att dessa företag undantagas, enär det i praktiken kommer att visa sig, att en hel del firmor och bolag för att undgå beskattning starta mindre sidofirmor, på vilka de lägga sina stora spekulationsvinster, om sådana till äventyrs förekomma även under innevarande år.

Jag håller sålunda före, att man framför allt borde hava varit så hänsynsfull, att man genomfört samma reduktionsprinciper i fråga om bolag som beträffande privata företagare, detta så mycket mer som man under senare tider vidtagit hårdhänta och enligt mitt förmenande rent orimliga beskattningsåtgärder gent emot bolagen genom det av riksdagen fattade beslutet, att ägarna skola betala skatt

å aktieutdelning även till kommunerna, ehuru bolagen få betala såväl stats- som kommunalskatt i likhet med firmor och enkla bolag, som bedriva handelsrörelse.

Ang. ändring i förordningen om krigskonjunkturskatt.

(Forts.)

Man kan knappast öppna en tidning i våra dagar, utan att man ser under de rubriker, som avse handel och industri, att det eller det företaget erhållit en mycket minskad vinst eller att det i stället för vinst under 1917 åsamkats så eller så stor förlust under 1918 och att betydliga nedskrivningar fått göras beroende på inköp av kristidsmaterial eller s. k. surrogat, som använts för framställning av bästa möjliga ersättningsvara i branschen. Sedan marknaden åter öppnats och det blivit lättare att få hem äkta varor, falla surrogatprisen till nära nog ingenting. Det finns exempel på, att artiklar, som kostat 2 eller 3 kr. per kilogram, gått ned till 10 à 20 öre. Därtill kommer, att även ordinära varor, icke krigsersättningsvaror, falla ansevärt i pris. Om handel och industri icke få behålla mera än 10 à 20 eller i bästa fall 30 % av sina vinster under goda år, vad skola de ha att stå emot med under dåliga tider? Det kommer helt visst att inträda prekära förhållanden för näringslivet i slutet av detta år och början av nästa, i synnerhet då krigskonjunkturskatten, som härrör av vinster under 1917, och den stora statsskatten skola betalas, vilket inträffar i december innevarande år.

Jag tror därför, att såväl regeringen som riksdagen gjorde klokt i att något mera betänksamt gå fram med avseende på den hårda beskattningen av näringarna, ty annars kommer det att hämna sig på ett kanske oväntat sätt, därigenom att de allra bästa beskattningskällorna bli utsnade. Då får kanske finansministern besvärligt nog att tänka ut nya inkomstkällor för statsverket. Jag tycker därför, att han såväl som regeringens övriga medlemmar borde skaffat sig noggranna underrättelser om det faktiska innevarande läget inom handel och industri och övertygat sig om, att det icke utan svåra rubbningar går att fortfarande anlita den skattekölla, som nu är i fråga, utan att man bör söka nya eller minska statens utgifter.

Mot ett nästan enhälligt utskott förstår jag mycket väl, att det icke tjänar någonting till att yrka bifall till min motion eller avslag på utskottets hemställan, och jag har därför icke något yrkande. Men jag har i alla fall icke kunnat underlåta att här uttala ett varningens ord mot att fortgå i samma tempo som hittills med avseende på beskattningen av näringarna i vårt land.

Herr *Sommelius* instämde häruti.

Herr *Andersson* i Eliantorp: Då jag i likhet med föregående ärade talare väckt en motion angående ändring av krigskonjunkturskatten, vilken motion blivit av utskottet avstyrkt, ber jag att få säga ett par ord.

Den ändring jag föreslagit avser endast en detalj, nämligen angående begagnande av skog från egen egendom för byggande av hus. Det har med skäl ansetts på många håll, att denna detalj i nuvarande lagstiftning är mycket orättvis. Jag har i min motion

Ang. ändring
i förordningen
om krigskon-
junkturskatt.

(Forts.)

berört densamma men tänker icke nu närmare ingå härpå. Utskottet har i sin korta motivering givit erkännande åt motionens syfte, då utskottet säger, att det icke vill bestrida, att det framförda spörsmålet i och för sig förtjänar att uppmärksammas. Oaktat detta erkännande har utskottet avstyrkt min motion med hänvisning till att krigskonjunkturskatten är på upphållningen. Det är ju glädjande, att så kan anses vara förhållandet, och jag tänker, att många med mig skola med tillfredsställelse hälsa den dag, då Sveriges befolkning icke betungas med någon krigskonjunkturskatt.

På grund av att utskottet i detta fall varit enhälligt gör jag icke något yrkande, utan ville jag blott framföra dessa små erinringar i frågan.

Herr Lithander: Herr talman! Jag delar till fullo den ärade representantens på Skånebänken uppfattning om denna skatts olämplighet, liksom också de farhågor, han hyser för framtiden. Jag har för min del reagerat mot anordningen av krigskonjunkturskatten från första stund den tillkom; i det avseendet råder ingen menings-skiljaktighet mellan honom och mig.

Han förebrår oss nu, att vi skulle gått med på en kompromiss. Ja, det hade varit för mig allra enklast och bekvämast att endast säga ett bestämt nej till förslaget och reservera mig till protokollet. Men något sådant ville jag icke taga på mitt ansvar, ty följden hade endast blivit, att näringslivet redan nu fått den skärpning i skatteväg, som Kungl. Maj:ts förslag innebar. Jag ansåg, att jag inte hade rätt att avböja den lindring, som erbjöds, dock med bestämt uttalande om mitt ogillande av skatten; jag har även, herr talman, reserverat mig mot åtskilligt av utskottets motivering. Jag är också ense med den ärade talaren om att de jämningar, som genomförts, äro alldeles för små, och det var också endast därför att man måste böja sig för övermakten, som detta beslut blev enhälligt. Man kan säga, att saken stod för oss högermän så, att vi liksom biskop Brask ville lägga en lapp under sigillet och säga: »Härtill är jag nödd och tvungen». Så var realiter förhållandet.

Naturligtvis ha vi framställt krav på att det hela skulle ordnas bättre för näringslivet, men vi ha icke lyckats driva vår vilja igenom.

Vidare har det erinrats om, att vi borde fått ett bestämt uttalande om att krigskonjunktursbeskattningslagen komme att upphöra under det år, Kungl. Maj:t förklarar krigstillståndet upphört. Jag för min del har inom utskottet gjort allt vad jag kunnat i detta avseende. Men man har hänvisat mig till, att man såväl i proposition som även i utskottsbetänkandet finner starkt stöd för att Kungl. Maj:t, såvida Kungl. Maj:t icke vill desavuera sina egna ord, står på den ståndpunkten, att krigskonjunkturskattelagen skall upphöra att gälla under det år kriget faktiskt slutat. Jag tror, att man med stöd av den erinringen dock för ögonblicket måste vara nöjd med att man kommit så långt, att man kunnat få ett sådant uttalande i denna

väg som man erhållit. Emellertid ha yrkanden på ett bestämt uttalande, såsom jag nämnt, ingalunda saknats.

Ang. ändring
i förordningen
om krigskon-
junkturskatt.

(Forts.)

Herr V e n n e r s t e n: Som utskottets ärade ordförande redan har för kammaren tillkännagivit och som kammarens ledamöter funnit av det föreliggande utskottsbetänkandet, har resultatet av utskottets arbete på detta område blivit en kompromiss. Detta säger ju också allt, och det betyder, att man kan bespara sig besväret att närmare söka motivera resultatet på de olika punkter, som här förekomma till behandling och avgörande. Och härmed är också tillräckligt svar givet på de anmärkningar, som riktats mot utskottets förslag. Herr Lithanders senaste anförande torde för övrigt kunna övertyga herr Winkler om att det för närvarande knappast lönar att tala emot den kompromiss, vartill man kommit.

Jag skall inskränka mig till att endast vidröra ett par detaljer, då det måhända kan ha betydelse för framtiden, att saken här blivit påpekad.

Först vill jag då i anslutning till mitt föregående anförande framhålla, att jag hör till dem, som anse, att näringslivet är bäst betjänt av att man nu kommer till ett positivt resultat på detta område, ett resultat, om vilket alla inom utskottet kunnat enas trots de skilda ståndpunkter, som eljest förefunnits. Jag tror det är lyckligt, att man kommit till ett resultat, som innebär en dock icke så alldeles obetydlig lättnad och lindring i jämförelse med det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget. Detta är, tycker jag, vida bättre än att, såsom herr Winkler tycktes förorda, ställa sig på den ståndpunkten, att man överlämnar åt majoriteten i en blivande gemensam votering att genomdriva ett beslut, som drabbar näringarna hårdare.

Jag vill vidare nämna, att enligt min uppfattning — och den uppfattningen har utskottet på flera ställen givit uttryck åt — kan man taga för givet, att krigskonjunkturskatt icke kommer att taxeras efter utgången av nästa år. Förhållandena äro nu sådana, att någon krigskonjunktursvinst i stort sett icke längre föreligger, och därmed bortfaller också all rimlig grund för att låta skatten få kvarstå längre. Man har all anledning att antaga, att Kungl. Maj:t skall inse detta lika väl som vi här i riksdagen och handla därefter.

Jag vågar till sist uttala den förhoppningen, att den villighet till samförstånd, som givit sig uttryck vid uppgörandet av den nu föreliggande kompromissen, varvid olika meningar fått jämkas med sig därhän, att man kommit till en för alla nödtorftigt tillfredsställande överenskommelse, skall sätta något spår efter sig även för framtiden och mana kommande majoriteter inom riksdagens kamrar att söka på samma väg undvika strider, som blott kunna lända till skada för näringslivet och produktionen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr R u n e: Herr talman! Då intet yrkande om avslag är

Ang. ändring
i förordningen
om krigskon-
junkturskatt.
(Forts.)

framställt, torde det icke från utskottets sida vara nödvändigt att närmare bemöta de anföranden, som hållits.

Jag skall därför inskränka mig till att endast gentemot särskilt talaren på Göteborgsbanken framhålla, att när han förklarar, att det blott var på grund av nödtvång, som han gått med på detta skatteförslag, det var samma förhållande med samtliga utskottsmedlemmar; det är endast det hårda nödtvånget att anskaffa medel till de stora statsutgifterna, som förmått oss att beskatta svenska folket på detta sätt. Detta är det enda motivet naturligtvis, och på den punkten åtminstone äro därför både reservanterna och utskottets övriga medlemmar ense.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr K ä l l m a n: Som jag redan erinrat om, har detta ärende inom utskottet blivit föremål för en kompromiss, och jag skall därför endast tillåta mig att framhålla tvenne saker.

I anledning av herr Anderssons i Eliantorp anförande och i anledning av den motion han väckt må det påpekas, att den fråga, som han upptagit, i verkligheten är så liten i förhållande till hela denna krigskonjunkturskattelagstiftning i övrigt, att den näppeligen förtjänar någon särskild uppmärksamhet.

Jag vill vidare blott tillägga, att utskottets förslag innebär allenast en sådan förändring av Kungl. Maj:ts proposition, att krigskonjunkturskatten avvecklas i något hastigare tempo, än vad i propositionen var föreslaget.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 6.

Om ändring i
förordningen
om inkomst-
och förmögen-
hetsskatt m.m.

Till avgörande förelåg härpå bevillningsutskottets betänkande, nr 52, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordningar om ändring i vissa delar av förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt, samt av förordningen samma dag om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering, dels ock i ämnet väckta motioner.

I en den 21 mars 1919 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 259, hade Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen följande förslag till

- 1) förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt; och
- 2) förordning om ändring i vissa delar av förordningen samma dag om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering.

Till utskottet hade jämväl överlämnats och i sammanhang med förenämnda proposition till behandling upptagits

deis tre i anledning av berörda proposition inom riksdagen väckta motioner, nämligen inom första kammaren nr 202 av herr *Kobb* samt inom andra kammaren nr 394 av herr *Källman m. fl.* och nr 414 av herr *Månsson* i Erlandsro,

dels ock en tidigare inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Kristianstad väckt motion nr 167.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med avslag å herr *Kobbs* och herr *Källmans m. fl.* ovanberörda motioner samt med förklarande, att det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt icke kunnat oförändrat godkännas, antaga samma förslag med de ändringar i vad Kungl. Maj:t föreslagit beträffande 9 §, 18 § 1 mom. b), 19 § 2 och 3 mom. samt avdelning 5:o i de vid förordningen fogade särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen, att dessa stadganden erhöles av utskottet föreslagen lydelse, samt med det tillägg, att avdelning 7:o i berörda anvisningar erhöles av utskottet föreslagen avfattning.

Därjämte anmälde utskottet, att utskottet framdeles komme att avgiva särskilt betänkande i fråga om Kungl. Maj:ts förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering samt förutnämnda därmed sammanhängande motionerna av herr *Nilsson* i Kristianstad och av herr *Månsson* i Erlandsro.

Vid betänkandet voro fogade reservationer:

av herr *Rosén*;

av herr *Vennersten* mot vissa delar av utskottets motivering; samt

av herrar *Röing*, *Wijk*, *Antonsson*, *Forssman*, *Boman*, *Eliasson*, *Neess*, *Broman*, *Westrup* och *Lithander*, vilka instämt med herr *Vennersten*.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Lindman*: Herr talman! Jag har icke för vana att uppträda i skattefrågor och är över huvud taget ganska främmande, om jag så får säga, för bevillningsutskottets arbete på detta område. Men när det gäller detta förslag, kan jag icke, herr talman, underlåta att framlägga min uppfattning, särskilt beträffande den av Kungl. Maj:t föreslagna B-skatten.

Vi ha ju under senare år haft det ena skatteförslaget efter det andra uppe till behandling, och det kan ju icke förnekas — jag tänker, att heller icke någon gör det — att man går och har gått ganska långt vid beskattning av inkomst av förmögenhet bl. a. genom tillämpande av krigskonjunkturskatter, genom beskattning av aktier även

Om ändring i
förordningen
om inkomst-
och förmögen-
hetsskatt m. m.
(Forts.)

Om ändring i
förordningen
om inkomst-
och förmögen-
hetskatt m. m.

(Forts.)

för kommunerna o. s. v. Den ena skatten har med andra ord kommit efter den andra, och man förstår ju väl att då staten behöver mycket pengar, de i viss mån varit nödvändiga.

Man har haft den uppfattningen, tror jag, att under det kriget varat och under de rådande kristiderna ha de industriella företagens och över huvud taget industriens och näringslivets förtjänster varit synnerligen stora. Jag anser, att det nog kan vara riktigt i åtskilliga fall, men häremot måste man dock framhålla, att det icke går an att skära alla över en kam. Det finns nämligen företag, som under kristidsperioden icke haft det bättre än förut utan kanske snarare mängen gång sämre och svårare. Det finns sådana, som alls icke haft någon nytta av kriget. Naturligtvis komma dock dessa att i sin mån drabbas av det beskattningsförslag, som här är å bane, och varuti särskilt denna s. k. B-skatt, varom jag egentligen vill tala, enligt min uppfattning utmärker sig för en synnerligen stor irrationalitet.

Även utskottet har ju haft en liknande uppfattning. Utskottet säger, att det här är fråga om en praktisk nödfallsutväg snarare än en rationell skattereform. Att det gäller en dubbelbeskattning i eminent grad är ju klart och bestrides icke av någon. Vi ha sålunda här en skatt, som syftar till att hårdare drabba näringslivet. Jag talar här inte bara om detta, att man låter dessa 6 1/2 miljoner kronor eller vad nu skatten kommer att gå till drabba näringslivet, utan jag riktar mig framför allt mot det fullkomligt orimliga i det sätt, varpå man går till väga; jag vill särskilt framhålla det okloka i att anordna skatten så som man gör. Efter min mening motverkar denna skatt alla de förutvarande sunda och kloka principer, som man tillämpat vid skötande av ekonomiska företag.

För egen del har jag alltid varit av den uppfattningen, att ett industriellt företag handlar klokast om det icke delar ut hela sin vinst till aktieägarna. Jag går så långt, att jag säger mig vara av den meningen, att det icke ens har *rättighet* att göra så; det vore mer än oklokt, det vore fullkomligt brottsligt mot själva den industri det är fråga om, om hela vinsten utdelades. Det har framhållits såsom önskvärt att främja företagets konsolidering genom att man utdelar försiktigt och reserverar rikligt i fonder. Ty endast genom att det förfäres på detta sätt, har det varit möjligt för företaget som sådant att ställa sin ekonomi så, att man varit i stånd att bära de onda och svåra tiderna, när de komma, utan att uteslutande vara hänvisad till att genast söka låna pengar hos bankerna. För mig har det alltid varit så, att uti ett industriellt företag måste just själva företaget som sådant stå såsom nr ett, under det att aktieägarnas intressen i företaget bort vara nr två; att söka tillgodose aktieägarna med höga utdelningar skulle alltså vara en andrahandsfråga. Den första angelägenheten är själva företagets konsolidering och säkerställande.

Om man kan vinna det målet, att man får sin industri och sitt näringsliv över huvud taget ställda på så solida och goda ekonomiska fötter som möjligt, så synes det mig, att man handlar klokt och att man därmed främjar något, som är av grundläggande betydelse för hela landets ekonomiska liv.

Det är på samma sätt som med den enskilda människan: den, som ger ut alla sina pengar, han handlar sämre än den, som söker göra besparingar. Om nu denna uppfattning, som jag alltid haft och som jag alltjämt omfattar, är riktig, då frågar man sig ovillkorligen: varför skall man då genom att söka föra fram en sådan beskattning motverka, vad som sålunda borde vara klokt och riktigt? Och man motverkar ju detta därigenom att man här åsätter en skatt på den del av ett bolags vinst, som icke utdelas. Det är väl ganska klart, att när man förfar på det sättet, så förleder man vederbörande ledare av ett företag till att utdela mera, än de annars skulle gjort. Ty deras resonemang lär väl bli så: delar jag ut till aktieägarna, så slipper jag från denna beskattning, och man uppröres till en viss grad över detta, att man tvingas betala en skatt för en vinst, som icke utdelas till aktieägarna.

Om ändring i förordningen om inkomst- och förmögenhets-skatt m.m.

(Forts.)

Jag skulle vilja säga, att den vinst, som staten erhåller genom denna skatt, belöper sig, enligt vad till mig uppgivits från sakkunnigt håll i bevillningsutskottet, såsom den här är föreslagen, till omkring 6 1/2 miljoner kronor. Då frågar jag mig: varför skall man för att vinna denna dock i vår budget jämförelsevis obetydliga siffra, införa en beskattning, som kommer, efter min bestämda uppfattning, att leda till det, som icke någon av herrarna vill, att den skall leda till, nämligen att dessa företag förmås att dela ut mera, att konsolidera sig mindre? Följden härav kan bli, när svåra förhållanden komma att inträda, att dessa företag icke stå på den solida och goda ekonomiska grundval, som de annars skulle göra, vilket dock är det viktigaste av allt för svenskt ekonomiskt liv och utveckling.

Herr K ä l l m a n: Herr talman! Jag skall icke ge mig in på någon längre utläggning av det förevarande spörsmålet med hänsyn till — såsom förut erinrats — den överenskommelse, som förut träffats inom utskottet; men så mycket vill jag emellertid säga emot herr Lindman, att kammarrättens många gånger framhållna uppfattning, att dubbelbeskattning är orättvis, vilar nog, enligt min mening, på en föråldrad uppfattning.

Den moderna inkomstbeskattningen grundar ju beskattningen på skatteförmågan. När det då är fråga om aktiebolag, så lär man icke böra förbise, att dessa företags skatteförmåga beror dels på bolaget självt såsom affär och dels på de enskilda delägarnas skatteförmåga. Det menar jag är riktigt, att just beskatta bolaget för dettas vinst och sedan delägarna för vad de uppbära i samband med vederbörande delägars övriga inkomster. Denna så kallade dubbelbeskattning blir blott en inkomstbeskattning ur från tvenne håll berättigade synpunkter.

Jag tänkte, i anledning av att jag här väckt en motion som icke vunnit utskottets bifall, att också klaga, men jag skall icke göra detta, åtminstone icke så bittert, därför att i många punkter har man fått rätt mycket ur de synpunkter, som jag representerar. Annars är det nog så, att när man både enligt propositionen och utskottets förslag underlåter beskatta bolags delägare för vinst, som de uppbära vid

Om ändring i förordningen om inkomst- och förmögenhets-skatt m.m. bolagets upplösning, men i stället gör B-skatten definitiv, så gynnar man de förmögna, vilket framgår därav, att A-skattens grundbelopp utgår med högst 12 och lägst 3 procent, under det att den definitiva B-skatten uttagits med blott 2 procent.

(Forts.)

I fråga om motiveringen, som herr Lindman erinrade om, så vill jag säga, att då i utskottsbetänkandet anföres, att vad som här föreslagits är en praktisk nödfallsutväg, då det gäller B-beskattningen, motiveringen icke blivit fullt konsekvent, när den skall tillfredsställa så pass många olika meningar, som finnas representerade i bevillningsutskottet.

Jag vill i detta sammanhang, fast jag icke anser mig böra uppta någon tid med redogörelse för Kungl. Maj:ts eller utskottets förslag, dock framhålla, att denna skattereform, som i dag beslutas, den har rätt stor innebörd, framför allt för de små inkomsttagarna. Genom sättet för avdrag av hustrus arbetsinkomst, genom familjebeskattnings princippiella genomförande, genom de skattefria avdragens storlek, genom ortsavdragen och genom att icke existensminimum beskattas för någon, så är det uppenbart, att här sker en reform på statsbeskattnings område av värde och betydelse, framför allt för dem, som ha ringa skatteförmåga. Och när vi räkna med ortsavdrag, med barnavdrag och allt detta, så få vi icke glömma, att det kommer också under de allra närmaste dagarna ett betänkande från bevillningsutskottet, vari man tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag om särskilt provisoriskt avdrag för 1920. Med hänsyn härtill och utan att jag vågar taga upp tid med någon redogörelse, så vill jag, som sagt, framhålla, att den skattereform, som vi här i dag besluta, den har ganska stor betydelse, framför allt för de icke skattekraftiga medborgarna här i landet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet Thorsson: Herr talman, mina herrar! Som den siste ärade talaren framhöll, innehåller det utskottsutlåtande, vilket nu föreligger till kammarens omprövning, icke allenast en förändring i hittills tillämpade grunder för vissa skattesatser, utan man kan säga, att det i och för sig innefattar ett delvis helt nytt program för vår skatteläggning.

Herr Lindman gjorde här ett principuttalande, i anledning av den del av utlåtandet, som går under namnet B-skatt, och ansåg, att denna särskilt ur kapitalbesparande synpunkt var mycket betänklig.

Det är ju naturligt att man kan se på dessa ting olika. Jag har försökt sträva dithän, utan att hindra kapitalbildning, dock lägga beskattningen på det sättet, att de förmögnaste skulle erlägga sin behöriga tribut till det allmänna.

Det blir en liten skillnad uti det tryck, som kommer att vila på både den ena och andra skattdragande efter detta förslag, än det varit förut. Den gamla skatteskalen började för bolagen med 2,5 procent skatt för en vinstutdelning av 4 procent och slutade med 5,85 procent. Nu föreslås en annan skala. Man går ut från en och en halv procent för den mindre inkomstprocenten och går upp till 12 procent

för den större inkomstprocenten. Det är ju klart, att när man tillämpar en skala, som på det sättet verkar hårdare för de större inkomsttagarna, så kan man genom dessa åtgärder förleda dem att låta vinster innestå i syfte att undandraga sig sin behöriga andel av skatten till det allmänna. Jag har därför trott det vara riktigt att genom den föreslagna B-skatten i någon mån hindra sådana spekulationer, men lägga förslaget så, att det icke hindrar verklig och behörlig kapitalbildning. Ty, herr Lindman, det kommer även hädanefter att bli en avsevärd skillnad mellan beskattning av det kapital, som aktieägarna låta stå inne till bolagets förvaltning, och det aktiekapital, som utdelas. Följaktligen kan det icke egentligen ifrågasättas, att människor utvecklade med normala begrepp skulle avstå från sparsamheten, därför att B-skatten kommit till, och framför allt skulle jag aldrig våga hysa den tanken, att herr Lindman i egenskap av ledare för bolagsrörelsen i fortsättningen skulle göra detta.

Här komma vi naturligtvis in på spørsmålet om dubbelbeskattningen såsom sådan, och jag för min del får säga, att trots all jämmer och vecklagan, så har riksdagen erkänt, att denna princip måste tillämpas uti hårda tider.

Nu förstår jag väl herr Lindman, när han tyckte det varit riktigare, om jag låtit B-skatten vara och klämt till med A-skatten något hårdare. Jag skall icke här ingå i någon närmare reflexion om detta. Men det synes mig dock att genom ett alltför hårt användande av A-skatten, så kommer man att fara orättvisare fram emot de svagare bolagen, än om man genom en kombination av både A- och B-skatten går fram på här tänkt vis.

Jag vill med anledning av det uttalande, som gjordes för en stund sedan, att den senare tidens skattepolitik gått så hänsynslöst hårt fram, till försvar säga att jag haft till uppgift att skaffa medel för att täcka riksdagens beslut. Herrarna ha ju samt och synnerligen medverkat till att taga både vad Kungl. Maj:t begärt och i många fall ännu mera. Vid sådant förhållande har jag intet annat att göra än att söka reda på, var det finnes några skatteobjekt. Snart blir det mycket svårt att finna nya sådana, och ur den synpunkten bör jag vara försvarad, med mitt förslag om B-skatt. Visserligen tillfredsställer icke denna skatt mig. Ty om jag fått min mening igenom, skulle jag helst önskat få fonderade vinstmedel beskattade efter det förslag jag då förelade riksdagen och som herrarna då avslog; i ersättning för detta förslag ligger nu B-skatten som ett surrogat. Det vare långt från mig att vilja på något som helst sätt bidra till att hindra våra näringars utveckling, ty jag uppskattar den utomordentliga uppgift, som dessa näringar ha för vår nationella hushållning. Men då man här, så att säga, utan reson kommer och vill begära, att jag i egenskap av finansminister skall lägga fram skatteförslag, som tillfredsställer alla möjliga intressen och synpunkter, då begär man rent av det omöjliga. Ty vad man än kommer med så komma de, som skola bära bördan, att protestera. Hittills ha jordbrukarna gått jämförelsevis skottfria för skatterna. När de komma fram i skottlinjen,

Om ändring i förordningen om inkomst- och förmögenhets-skatt m.m.

(Forts.)

Om ändring i förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt m.m.

(Forts.)

blir det från den sidan protester över att de skola bära sin anpart av skatterna. Den nuvarande skatten trycker industrien i hårdare proportion än jordbruket, och jordbruket och skogsnäringen få taga nästa steg. Men då kommer det säkerligen att bli mycket skarpa anmärkningar från det hållet mot en skattepolitik, som ruinerar modernäringen.

Herr Lindman förmenade, att då denna skatt endast inbringar 6 ½ miljoner kronor, så vore det ingen idé att införa den; den åstadkommer mera obehag än vad den gagnar det allmänna. Jag skulle vilja tournera det tillbaka till herr Lindman. Om en skatt är så obetydlig för bolagen och sparsamheten i landet, så är den endast en pris snus för industrien, och vad är det då att bråka om från herr Lindmans sida?

Herr Lindman: Herr talman! Det är ganska underligt att, när man uppträder, som jag tror mig ha gjort, på ett rent sakligt sätt med en anmärkning mot det sätt, varpå denna beskattning blivit lagd och icke i någon anmärkning mot, att skattebeloppet uttages, att man blir bemött så, som jag blivit bemött från utskottets ordförande och herr finansministern. Utskottets ordförande gick helt enkelt på sidan om vad jag sagt. Han talade om att man här gör anmärkning på dubbelbeskattning. Jag har endast konstaterat, att det är en dubbelbeskattning, och vi äro alla överens om, att det är en dubbelbeskattning. Men om utskottets ordförande observerade det, så gjorde jag ej mina anmärkningar över detta utan över det enligt min mening okloka sätt, varpå man gått till väga för att taga ut dessa 6 ½ miljoner kronor. Och allra minst synes det mig, att mitt anförande borde giva anledning till sådant yttrande av finansministern, som att man kommer med gråt och tandagnisslan. Det låg ej alls i mitt anförande, ty jag sade, att om herr statsrådet behöver dessa 6 ½ miljoner kronor och anser att de skola tagas ut, till exempel av bolagen, så må de tagas ut där men ej på det sätt, som här föreslagits. Nog torde man kunna ha rätt att överhuvud taget diskutera, om detta system med A-skatt och B-skatt är klokt eller icke. Här säger t. ex. utskottet i motiveringen, att denna skatt, åtminstone i den storlek, som Kungl. Maj:t föreslagit, kommer att i vissa fall medverka till överdriven utdelning och hindra behörig fondbildning. Det är utskottets mening, och då är det väl ej så farligt, om även jag uttalar den uppfattningen. Jag diskuterade endast det kloka och förnuftiga i att lägga på denna B-skatt. Jag har den meningen, att om beloppet skall tagas ut, skall det tagas av A-skatten och ej av B-skatten, och det på de skäl, som jag utvecklade. Statsrådet säger nu: »Kan man då begära utan reson, att finansministern skall framlägga förslag?» Ja, man kan säga, att det är utan reson. Men jag tycker, att det finnes en reson i vad jag sagt, och jag är övertygad om, att när statsrådet kommer så småningom att se verkningarna, som kanske icke komma att göra sig kännbara omedelbart, skall statsrådet finna, att den uppfattning jag uttalat kanske ändå har något fog för sig.

Ty det är väl så, att det finnes många, som oberoende av detta komma att söka fondera tillräckligt mycket för att kunna stå emot dåliga tider för att ha tillräckligt med medel för att vidmakthålla verkstäderna, utvidga dem o. s. v. Men det finnes också de, och de äro icke de mest önskvärda och bästa, som komma att på grund av denna skatt utdela sina vinster i större utsträckning än förut.

*Om ändring i
förelagningen
om inkomst-
och förmögen-
hetsskatt m.m.*

(Forts.)

Nu ber jag endast att till sist få slå fast, att vad jag gjort anmärkning på, är sättet för uttagandet av denna skatt. Det kommer att hindra foubildningen, och det kan åtminstone vara berättigt, att man diskuterar den saken.

Herr N y l a n d e r: Herr talman! Jag skulle kanske kunna inskränka mig till att instämma i herr Lindmans första anförande, men jag vill dock ej underlåta att här göra ett påpekande, ehuru det i viss mån redan berörts av herr finansministern. Både vid behandlingen av denna punkt och föregående punkt har här i kammaren från olika håll, oberoende av parti, framhållits, att dessa skatteåtgärder äro en nödfallsutväg, att man är nödd och tvungen att gå in för en så tyngande beskattning för näringslivet. När så är förhållandet, tycker man, att konsekvensen borde vara den, att man försökte i praktiken iakttaga någon sparsamhet, så att man sluppe gå in på dessa nödfallsvägar. Men hur brukar man här i kammaren handla? Icke för det jag varit så lång tid medlem av denna kammar, men nog har jag för min del fått den erfarenheten, att, då det gäller miljonrullning, går kammaren ofta med utan att tänka på konsekvenserna, och hur man skall skaffa de för utgifterna nödiga medlen. Jag behöver endast erinra om det beslut, som fattades i går, då 12 miljoner kronor på grund av en enda reservation i statsutskottet utan svårighet beviljades. Var skola dessa 12 miljoner kronor tagas? Så har det gått till i den ena och den andra punkten, och så länge detta fortfar, komma dessa nödfallsvägar att behövas, och så länge kommer också vårt näringsliv att få kämpa med ännu större svårigheter, oaktat dessa redan nu äro så stora, att vi varje dag se det ena företaget efter det andra gå över bord. Detta borde även ge arbetarnas representanter i kammaren anledning att ägna någon eftertanke åt nödvändigheten av större sparsamhet.

Jag har som sagt, herr talman, ej kunnat underlåta att vid detta tillfälle göra dessa påpekanden, men har för öfrigt intet yrkande.

Häruti instämde herr *Lithander*.

Herr V e n n e r s t e n: Herr talman! Då jag angivit reservation mot vissa delar av utskottets motivering vid detta betänkande, skall jag be att få säga några ord till förklaring, samtidigt som det ger mig tillfälle att något bemöta det försvar för B-skatten, som herr statsrådet nyss gav.

För det första vill jag säga, då man förvänat sig över, att vi kunnat från högersidan gå med på B-skatten i dess reducerade omfattning, att det berott därpå, att man icke kunde finna någon annan

*Om ändring i
ordningen
om inkomst-
och förmögen-
hetsskatt m.m.*

(Forts.)

utväg än den av Kungl. Maj:t anvisade, då det gällde att förebygga det sätt att undandraga sig beskattning, som förekommit, i det man bildat bolag, vilka icke utdelade sina vinster, förrän vid bolagets upplösning. Detta i många fall obehöriga sätt att undandraga sig beskattning måste förebyggas, och något annat medel ha vi icke kunnat utfinna än det av Kungl. Maj:t nu senast förordade, nämligen att vid utdelning av vinstmedel i samband med bolagsupplösning göra den s. k. B-skatten definitiv. På denna grund nödgades vi finna oss i att gå med på B-skatten och inskränkte oss till att yrka på en nedskrivning. Dena nedskrivning betyder emellertid så pass mycket, att den orättvisa, som B-skatten enligt min mening i sin tillämpning medför, väsentligen reduceras. Vid 3 % grundbelopp är det värre än vid 2 %. När vi nu gå att uttaga 150 eller ev. 165 % totalskatt, blir det vid 2 % 3,3 % och vid 3 % 4,95 % i B-skatt, eller i runt tal 5 %. Denna skillnad är så avsevärd, att lindringen måste för bolagen kännas nog så betydande.

Gent emot herr finansministern vill jag tillåta mig säga, att hans princip, att B-skatten skall uttagas för att förebygga en eljest för ojämn och hård beskattning av bolagen sinsemellan, enligt mitt förmenande vilar på oriktiga grunder, därför att de bolag, som herr statsrådet betecknar som mera förmögna, de som ha råd att avsätta stora belopp, de kunna icke ens ur statsfinansiell synpunkt sägas vara förtjänta av att drabbas av en särskild och hårdare skatt än de bolag, som icke ha tillfälle att avsätta så stora fonder. Och varför? Jo, därför att de förnämnda äro för staten de mest önskvärda skatteobjekten. Man får tänka på, att de penningar, ett bolag med goda inkomster avsätter till sina fonder, ligga ju icke där såsom kontanta tillgångar, av vilka man efter behag kan betala utdelningar och eventuella skatter, utan de läggas ned i bolagens rörelse och om ett bolag lyckas på detta vis höja sina fonder till t. ex. det dubbla, så får man tänka på, att genom detta kapitaltillskott blir bolaget ett bättre skatteobjekt för staten även utan tillgripande av sådana straffskatter, som B-skatten åtminstone med en hög skattesats enligt mitt förmenande utgör. Man vinner sålunda genom att undvika att straffbeskatta sparsamheten indirekt just det, som herr statsrådet vill vinna genom sin B-skatt, men man vinner det på en rationellare och för hela utvecklingen och produktionen mera fördelaktig väg än den, som B-skatten utgör.

Vad jag här säger, har jag ansett böra sägas för att förebygga, att man utan undersökning av de förhållanden, som jag här tillåtit mig påpeka, går att föreslå och eventuellt i riksdagen antaga ännu högre skattesatser för den s. k. B-skatten.

Med detta anser jag mig ha förklarad, varför jag icke kan vara med om den s. k. B-skattens princip. Vi ha böjt oss för den hårda nödvändigheten dels att finna substitut för den beskattningsform, som herr statsrådet i fjol ville införa och vid vilken, efter vad vi nyss hörde, herr statsrådet fortfarande håller fast, men som här i riksdagen icke ansågs vara lämplig. Detta substitut har blivit B-skatten. Det är den ena av våra försvarsgrunder för att vi gått med på för-

slaget, och den andra är den jämförelsevis låga skattesats, som utskottet föreslår.

Jag ber att ytterligare endast få säga, att, då utskottets ärade ordförande säger, att åsikten, att dubbelbeskattning innebär en orättvisa, vilar på en föråldrad uppfattning, detta enligt mitt förmenande ej heller är riktigt. En dubbelbeskattning är icke önskvärd, och liksom man kan säga, att den ur skatteteknisk synpunkt icke än önskvärd, så är den ej heller rättvis. Med andra ord en dubbelbeskattning skall man icke eftersträva, utan endast i yttersta nödfall tillgripa, då andra utvägar icke stå till buds, och jag tror, att riksdagen gör klokt, om den även i fortsättningen vill hylla denna princip, som ju tagit sig uttryck i 1910 års stora skattereform. Jag kan nämligen icke finna, att det är nödvändigt, att först beskatta bolagens vinst och sedan aktieägarna och driva det till en sådan ytterlighet, som man ifråga om B-skatten gjort och detta av de skäl, som jag nyss anfört.

Med dessa ord, herr talman, har jag ansett mig böra motivera det uttalande, jag gjort reservationsvis, men jag anhåller för övrigt att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr R u n e: Herr talman, mina herrar! Då det icke heller i denna debatt gjorts något annat yrkande än bifall till utskottets förslag, så skall jag icke taga herrarnas tid i anspråk någon längre stund. Jag vill endast med några få ord söka bemöta ett yttrande, en kärnpunkt, om jag så får säga, i vad av en talare från Stockholmsbanken anmärkts mot B-skatten. Han påstod, att denna skatt är illa lagd, därför att den skulle skada fondbildningen hos bolagen, vilken han ansåg vara mycket nyttig ur nationalekonomisk synpunkt. Jag tror, att jag har en lika klar föreställning som den ärade talaren om, att för ett bolag en kraftig fondbildning är mycket nödvändig och nyttig. Men jag har den uppfattningen, att denna B-skatt åtminstone icke i de bolag, som äro väl skötta, kommer att bidraga till att fondbildningen minskas. Det ligger ju mycket nära till hands att tro, att om man får betala skatt även för de penningar, som fonderas, skall detta ha den verkan, att bolagen dela ut mera, och att det icke fonderas så mycket. Men det är ju i alla fall så, att den del av behållningen, som man delar ut, den drabbas ju i allmänhet av högre skatt, åtminstone för stora aktieägare, än den, som man fonderar, och därför tror jag icke, att det i realiteten kommer att bli så, att en sådan beskedlig skatt — som vi just hört av den siste ärade talaren, är det en skatt, som är ytterst moderat tilltagen — i nämnvärd mån kommer att praktiskt motverka fondbildningen.

Men för övrigt, är det så märkvärdigt att man kommer att tänka på, att de medel, som fonderas, skola beskattas? I allmänhet går det ju till så, när en person samlar en förmögenhet, att han förtjänar mer, än han kousumerar. En person förtjänar t. ex. 100.000 kronor, och då lever han upp 25.000 och sparar de återstående 75.000. Han får då betala skatt för 100.000 kronor, d. v. s. för hela sin inkomst, och nästa år blir det kanske samma manöver. Han får sålunda efter

Om ändring i förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt m.m. (Forts.)

hand betala inkomstskatt för hela sin förmögenhet, eftersom han förvärvar den. Men hur går det däremot med den, som har satt in sina penningar i ett bolag? Jo, om hans andel i bolagets vinst är 100,000 kronor, men bolaget endast utdelar 25 % av vinsten, så får han efter den gamla lagen betala skatt endast för de 25,000, som han får i utdelning, men de 75 %, som stå inne — det är ju också en sparad penning, eftersom han äger del i bolaget — för dem skattar han icke. Det är detta, som gjort, att det kan vara rimligt, att beskatta fondbildningen inom bolagen. Den som är delaktig i ett bolag kunde ju under andra förhållanden två- eller tredubbla sin förmögenhet på några år, utan att behöva betala någon skatt för annat än den del därav, som delas ut på aktieägarna. De, som få sin förmögenhet på annat vis, de få årligen betala skatt för vad de sparar, men aktieägaren slipper undan. Jag anser, att herrarna böra se denna sak praktiskt, och då måste jag säga, att den betänklighet, som jag verkligen anser befordrad: att man icke bör skada fondbildningen, måste vika för det rättvisa krav, som ligger i, att en person måste få skatta för det kapital eller den förmögenhet, han skaffar sig. Som sagt, i detta fall är det ju så, att den beskattning, det är fråga om, är ytterst lindrigt tilltagen, och den kommer tämligen säkert, så vitt jag kan förstå, icke att föranleda därtill, att icke bolagen komma att liksom förut konsolidera sig och samla fonder, och därför har jag verkligen icke kunnat anse, att det i detta fall skulle vara någon risk, att ålägga denna B-skatt.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet Thorsson: Herr talman! Innan klubban faller för detta ärende, skall jag be att få säga ett par ord, med anledning av herr Lindmans replik. Det har aldrig varit min mening att söka förhindra herr Lindman från att fritt yttra sig om föreliggande förslag, och mitt uppträdande här var icke alls förestavat av någon som helst sådan avsikt. Herr Lindman slutade emellertid sitt anförande med, att, om ett visst belopp skulle uttagas från bolagen, vore det enligt hans uppfattning det riktiga, att A-skatten och icke B-skatten användes. I detta stycke skiljer sig herr Lindmans och min uppfattning, i fråga om vilken väg, som är lämplig, då det gäller att beskatta bolagen. Jag tillåter mig framhålla, att, så länge vi hade den gamla skatteskalen, som slutade med 5,85 % var frågan om sättet för att uttaga ett belopp i den ena eller andra formen icke så aktuell som den måste bli nu, när man kan komma upp till en skatt av ända till 12 %. Herrarna få icke lämna denna sak å sido, ty det kan ha en viss inverkan. Jag är fullt enig med herr Vennersten därom, att de bolag, som fondera, naturligtvis ur statsnyttans synpunkt äro att föredraga framför sådana som årligen utdela hela vinstbeloppet men, jag vill bestämt framhålla att avsättningen till bolagsfonderna icke äventyras, om man pålägger en B-skatt efter 2 och jag skulle till och med våga säga 3 %. Vilja herrarna bifalla förslagen om 2 % och bibehålla den glidande skalen även på B-skatten, är jag gärna med

på det förslaget. Jag måste ännu en gång betona att det naturligtvis icke är införandet av B-skatten, som är avgörande för eller emot kapitalbildningen. I regeln är det aktieägarnas strävan, att fortast möjligt komma åt årets vinst som utgör en påtaglig form för den verkliga kapitalbildningen. Solida affärsföretag, som i många år genom en förständig och praktisk skötsel samlat fonder, kunna råka i rövarehänder, att aktiebolagsformen ger lätt anledning till att obehöriga intressen på obehöriga vägar skaffa sig inflytande, och tillgodogöra sig frukterna av föregångarnas arbete. Det kan bli en uppgift att försöka förhindra en sådan sakernas ordning, ty där ha vi att frukta den största faran för den egentliga kapitalbildningen. Men det är min bestämda uppfattning, att det skatteförslag som nu föreligger inklusive B-skatten både för bolag och enskilda är så avvägt, att det i stort sett så rättvist som möjligt avväger skattebördorna.

Om ändring i förordningen om inkomst- och förmögenhets-skatt m. m.

(Forts.)

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Den av utskottet i förevarande betänkande gjorda anmälan lades till handlingarna.

§ 7.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget konstitutionsutskottets memorial, nr 33, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.

Efter föredragning av utskottets anmälan, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 rege-
lingsformen, lades berörda anmälan till handlingarna.

Utskottets anmälan jämlikt § 107 rege- lingsformen.

Utskottet hade funnit ett i protokollet över finansärenden den 10 maj 1918 omförmält ärende vara av beskaffenhet att bära hos riksdagen anmälas.

Häremot hade reservationer avgivits av herrar *Larsson* i Västerås, *Mannheimer*, *Oscar Olsson* och *Engberg*.

Sedan utskottets anmälan blivit föredragen, anförde:

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet *Thorsson*:
Herr talman! I den föreliggande punkten har konstitutionsutskottet gjort anmärkning mot två av regeringens ledamöter, därför att de deltagit i behandlingen av ett ärende, vari de personligen kunde vara intresserade. Jag ber att i anledning av den av konstitutionsutskottet gjorda erinran få betona, att det icke faller varken mig eller någon av de två övriga statsrådsledamöterna in, att undandraga oss det, ansvar, som följer med denna anmärkning. Då jag, föredragit ärendet i

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

regeringen, ber jag få framhålla, att det helt naturligt är av ett förbiseende, som dessa båda ledamöter av regeringen icke avträdde, när ärendet föredrogs.

Sedan jag nu redogjort för den delen av ärendet, ber jag, herr talman, att få säga ett par ord med anledning av att en av utskottets ledamöter reservationsvis yrkat ansvar på mig som chef för finansdepartementet, därför att jag vid föredragningen av samma ärende, skulle ha handlat i strid mot grundlagens bestämmelser.

Det har anmärkts mot mig, att jag handlat i strid mot bestämmelserna i 34 § regeringsformen då jag föreslagit till ledamöter i tobaksmonopolets styrelse tvenne ledamöter av statsrådet. Så vitt jag kan förstå, kunna icke bestämmelserna i 34 § regeringsformen givas en sådan uttolkning, att mitt handlingssätt skulle kunna betraktas som ett brott mot denna paragraf. Långt före denna regerings tillkomst har det ju tillämpats, att personer, som varit ledamöter i bolag och andra inrättningar, fått stanna kvar där, även sedan de ingått i regeringen. Precis på samma sätt är förhållandet här. Såväl herr Hellner som herr Palmstierna voro ledamöter av tobaksmonopolets styrelse, när de inträdde i regeringen, och ha sedermera suttit kvar till den dag, då jag rådde Majestätet att förnya deras mandat.

Jag kan icke erkänna, att häri ligger något brott mot grundlagens bud. Den omständigheten, att dessa personer, såsom ledamöter uti A.-B. Tobaksmonopolets styrelse voro det *allmännas representanter*, har icke utgjort något skäl att för dem göra undantag från det som tidigare allmänt ansetts kunna tillåtas. Snarare torde ett sådant uppdrag böra *bättre* överensstämma med ett statsråds ställning, än om denna av enskilda insatts i styrelsen.

Jag har icke någon känsla av att ha handlat orätt och jag tror, att det är att draga tolkningen av grundlagsbestämmelserna allt för hårfint, om man som reservanterna uti denna åtgärd söker en anledning till anmärkning.

Jag har ingen anledning att, om det vilar något konstitutionellt ansvar på mig, undandraga mig detta ansvar. Jag har endast, herr talman, med dessa ord velat angiva vad som för mig varit avgörande, när jag föreslagit dessa båda medlemmar av regeringen till ledamöter av tobaksmonopolets styrelse.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag ber först att i anledning av en anmärkning, som under gårdagen riktades av herr Persson i Fritorp mot att detta memorial inkommit till kamrarna så sent, få lämna några upplysningar utöver vad herr Engberg vid det tillfället anförde.

Det torde för åtskilliga av herrarna vara bekant, att konstitutionsutskottet innevarande år haft många stora och viktiga frågor att handlägga jämte granskningen av statsrådsprotokollen. Ett par av de kungl. förslag, som utskottet haft till behandling, voro också av den beskaffenhet, att det icke kunde gå för sig att uppskjuta behandlingen av desamma. Det var nämligen de propositioner, som innehöllo förslag om lättnader vid marsvalen. Det är givet, att det är

åtskilliga andra omständigheter, som här också skulle kunna åberopas och framföras sasom skäl till att utlåtandet nu har framkommit så sent. Men jag skall nöja mig med att endast framföra en liten jämförelse mellan innevarande och förra året. Innevarande år har konstitutionsutskottet före dechargens avlämnande till riksdagen avgivit icke mindre än 32 utlåtanden. Förra året avgav utskottet före dechargen endast 14 utlåtanden. Detta torde visa, att arbetsbördan i år varit betydligt mycket större. Vi skriva i dag den 31 maj. I fjol behandlades dechargen i kamrarna den 29 maj. Det är sålunda icke så synnerligen stor skillnad på tidpunkten, då utlåtandet har kommit in till kamrarna i år och i fjol.

Det vore ju önskvärt, om man kunde komma därhän, att icke endast dechargeutlåtandet utan även alla andra utlåtanden från samtliga utskott kunde inkomma till kamrarna så tidigt, att riksdagen kunde avsluta sitt arbete, innan den grundlagsenliga tiden, de fyra månaderna, hade gått till ända. Men det torde stå klart för var och en av kammarens ledamöter att detta med det alltjämt ökade arbetet är en omöjlighet. Och så länge som riksdagen bibehåller de nuvarande arbetsformerna och den arbetstid, som nu är tillmätt, så torde det icke heller vara möjligt att kunna åstadkomma någon ändring till det bättre i detta avseende. För min del har jag den uppfattningen, att det icke låter sig göra att få någon rättelse i detta, med mindre att riksdagstiden förlänges antingen på våren, eller genom en höstsession.

Detta om den saken.

Beträffande den anmälan, som konstitutionsutskottet funnit sig böra göra mot chefen för utrikesdepartementet och mot statsrådet Palmstierna, har jag jämte tre andra ledamöter av utskottet anfört reservation. Vi säga i denna reservation följande: »Då det måste anses uppenbart att hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Hellner samt statsrådet Palmstierna i verkligheten icke tagit någon befattning med handläggningen av ifrågavarande ärenden samt att saknaden av anteckning därom i protokollet uteslutande varit beroende på ett rent förbiseende, ha vi funnit vad som i nu berörda hänseende förts omförmälda två regeringsmedlemmar till last icke vara av natur att böra föranleda utskottet att mot dem framställa anmärkning enligt 107 § regeringsformen.» De upplysningar, som nyss lämnades av chefen för finansdepartementet, bestyrka ju, att vår uppfattning i denna punkt varit riktig. Det synes visserligen vara obestridligt, att här förelegat anledning till en formell erinran från utskottets sida. Men enligt min mening åligger det icke utskottet att göra anmälan även i sådana saker, där man finner, som här är fallet, att försummelsen eller den formella oegentligheten — om man så vill — beror på ett rent förbiseende och att saken sålunda i realiteten icke har någon verklig betydelse.

Jag kan icke underlåta att i detta sammanhang också rikta en anmärkning mot utskottets majoritet, som funnit sig böra göra anmälan mot nämnda medlemmar av regeringen för det de närvaro vid beslutet då de förordnades till resp. ledamot och suppleant i tobaks-

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

monopolets styrelse, men uraktlåtigt att göra anmälan, då arvodet för dem fastställdes, ehuru förhållandet då var enahanda och sålunda samma anledning till anmälan i det ena som i det andra fallet förelåg. Beträffande den av herr Ekman m. fl. i samband härmed avgivna reservationen, vill jag framhålla, att det är ingen nyhet, att regeringsmedlemmar tillhört vissa enskilda bolagsstyrelser och att de även bibehållit denna sin ställning under den tid de varit medlemmar av regeringen. Här är det visserligen fråga om ett bolag, där staten är delägare, och då man kanske kan säga, att det kan vara ett direkt statsintresse att tillvarata. För min del kan jag icke se, att detta därför skulle vara mera oförenligt, än då en regeringsledamot sitter i ett enskilt bolags styrelse och möjligen kan komma i konflikt med detta bolags och statens intressen i vissa fall.

Jag skall emellertid, herr talman, icke inlåta mig vidare på detta, utan anhåller att den nu föredragna anmälan måtte läggas till handlingarna.

Herr N o r m a n: Herr talman! Båda de föregående talarna ha vidrört icke blott den av konstitutionsutskottet gjorda anmärkningen utan även den närmast följande reservationen. Och om jag därför kommer att i någon mån även vidröra reservationen, så må det vara mig ursäktat.

Förhållandet är ju, att ett par av regeringens egna ledamöter ha bestritt befattning i ett företag, där staten själv är huvuddelägare, nämligen i aktiebolaget svenska tobaksmonopolet. Det är hans excellens utrikesministern, som i egenskap av ordförande, med en lön av 10,000 kronor, har haft anställning här och herr statsrådet Palmstierna, som har avlönad suppleantplats i tobaksmonopolets styrelse.

Den 19 februari 1918 beslöt Kungl. Maj:t, på föredragning av chefen för finansdepartementet, statsrådet Thorsson, förnya bestämmelserna rörande arvoden för av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna och suppleanterna i bolagets styrelse. I detta beslut deltog såväl herr Hellner som herr Palmstierna, trots att arvodena gällde även deras mandat. Den saken anmärkes i reservationen. Av protokollet över finansärenden den 10 maj 1918 framgår, att aktiebolaget tobaksmonopolet hos Kungl. Maj:t anmält, att mandatstiden för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i bolagets styrelse utgått och att Kungl. Maj:t då beslöt att förnya mandatet även för de båda ledamöter av statsrådet, som vid beslutets fattande voro närvarande.

Nu kan det väl icke nekas till, att detta står i något förhållande till bestämmelsen i § 34 regeringsformen, där det stadgas, att ledamot av statsrådet må icke tillika annat ämbete bekläda och *ej heller några inkomster därav uppbära*. Givetvis kan det vara i viss mån omtvistat, huruvida ovannämnda uppdrag i aktiebolaget svenska tobaksmonopolet skall kallas för ett ämbete eller ej. I alla händelser har det förhållandet, som där påpekats, syntts utskottet anmärkningsvärt. Och därför har en majoritet i konstitutionsutskottet gjort anmärkning. För min del kan jag likasom mina medreservanter, såsom nyss

hävddades av konstitutionsutskottets ordförande, säga, att om man gjort anmärkning mot beslutet av 10 maj 1918, så borde man även ha gjort anmärkning mot beslutet av den 19 februari 1918.

För min del anser jag anmärkningen befogad och ber, herr talman, att få hemställa, att den med gillande lägges till handlingarna.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Herr L e a n d e r: Herr talman! Då konstitutionsutskottet på ett som jag tror omsorgsfullt och ingående sätt sökt granska statsrådsprotokollen och ändå icke kunnat finna något annat att påtala än vad som föreliggande memorial utvisar, så bör detta vara ett bevis för att statsrådets medlemmar med oväld, nit, skicklighet och drift ha utövat sina ämbeten.

Det förfarande, mot vilket utskottsmajoriteten riktat sin enda anmärkning, kan ju icke anses vara av någon mer graverande natur. Såsom memorialet utvisar och som vi nu hört här, ha enligt protokollet över finansärenden den 10 maj 1918 hans excellens utrikesministern samt statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet själva deltagt i det beslut, varigenom de erhållit förordnande att i fortsättningen var för sig bekläda visst uppdrag inom aktiebolaget svenska tobaksmonopolet. Det är alltså icke fråga om någon värre förseelse än en formell uraktlåtenhet eller, som utskottet benämner det, en försummelse. Enligt den förklaring, som nyligen avgavs av herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, har ju saken sin grund i ett rent förbiseende. Även om utskottet haft anledning antaga, att så varit förhållandet, så har dock icke utskottet kunnat, eller i varje fall icke haft lov att därom veta någonting med bestämdhet, då utskottet icke haft något annat än statsrådsprotokollen att officiellt hålla sig till. Efter vad i dessa protokoll står skrivet, har ju utskottet måst rätta sitt handlingssätt.

Nu har utskottets ärade ordförande funnit det litet egendomligt, att icke också utskottsmajoriteten riktat sin anmärkning mot beslutet av den 19 februari 1918, då arvodena bestämdes för tobaksmonopolets styrelses ledamöter till samma belopp som förut. Men härvid föreligger dock den skillnaden, att i detta senare protokoll är inget namn nämnt. Man kunde icke då veta, om hans excellens utrikesministern eller statsrådet Palmstierna skulle erhålla nytt förordnande. Att de voro med om att bestämma samma arvoden som förut för de styrelseledamöter, som skulle komma att utses, kan icke enligt utskottsmajoritetens mening läggas dem till last av de skäl, som jag nu anfört.

Men att de voro med om att förordna sig själva, måste ju ändå sägas vara en oegentlighet. Och då Cesars hustru icke ens får miss-tänkas, har utskottet ansett sig böra anmäla vad som sålunda förekommit.

Jag tillåter mig, herr talman, att i likhet med utskottets ärade ordförande yrka, att denna anmälan måtte läggas till handlingarna.

Herr F o r s s e l l: Herr talman, mina herrar! Då herr statsrådet och chefen för finansdepartementet redan nu gått in på punkten nr

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

2, skall jag tillåta mig att säga några ord om denna punkt. Jag har uppkallats särskilt av ett yttrande av herr statsrådet, där han ville göra en parallell mellan den i detta moment behandlade funktionen som ordförande i tobaksmonopolet och ordförandeskap i enskilt bolag. Jag vill ha sagt, att då jag här har kunnat förena mig i en anmärkning mot herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, så vill jag dock betona, att jag har icke den uppfattningen, att man kan jämställa monopolbolagsordförandeskap med ordförandeskap i enskilt bolag. Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet gjorde gällande, att reservanterna skulle ha uttalat, att han gjort sig skyldig till brott mot § 34 regeringsformen. Något sådant uttalande tror jag icke man kan utläsa ur reservanternas uttalande. Jag tror tvärtom, att reservanterna ha ställt sig på den ståndpunkten, att man här har att göra just med en fråga, som icke direkt faller under kategorien ämbete, men att man likvisst har skäl att vara uppmärksam på sådana institutioner som denna. Ty man får dock se något på andemeningen, som finnes bakom § 34 regeringsformen. Såvitt jag känner saken rätt, är tanken med denna § 34, att statsrådets medlemmar icke skola samtidigt med sitt medlemskap i statsrådet utöva andra *statsfunktioner*. Det skulle medföra så att säga en rubbning i *instansordningen* inom förvaltningen, om ordförandeskapet i sådana styrelser som monopolstyrelsen förenades med medlemskap i statsrådet. Och med den starka tendens till förebyggande av ministerstyrelse, som utmärker 1809 års regeringsform, kan man vara övertygad om att man här har med något att göra, som verkligen icke står i överensstämmelse med tankegången i denna paragraf av regeringsformen. Att när man har att göra med ordförandeskap i tobaksmonopolet man har att göra med en funktion, som har med statsändamål att göra, framgår ju alldeles tydligt av det rättsförhållande, som består mellan Kungl. Maj:t och kronan och bolaget. Kronans ombud i styrelsen har ju just att bevaka statsintressena inom denna styrelse och se till, att statsintressena behörigen tillgodoses. Under sådana förhållanden är det helt naturligt, om dessa kronans ombud i sin tur lämpligen böra ha i regeringen sina principaler. Och att en sammanblandning mellan funktionerna som principal och som ombud icke kan vara fullt förenlig med den tanke, som ligger bakom § 34, finner jag alldeles klart.

Det är även en annan tanke, som legat bakom § 34, och det är försöket att förhindra ackumulering av löner.

I bägge dessa hänseenden tror jag finansministern har överskridit de rāmärken som grundlagen velat uppdraga.

Jag vill ytterligare tillägga, att oavsett alla dessa formella betänkligheter kan man beträffande tobaksmonopolet nog konstatera omständigheter, som gjort det lyckligt, om icke just hans excellens utrikesministern suttit som ordförande i styrelsen för detta monopol. Det kan knappast vara angenämt för ett lands ansvarige utrikesminister att stå som ansvarig t. ex. för en inbjudan till ett främmande lands statschef, då arbetare, som äro anställda i det bolag, där han sitter som statens representant, göra starka ansträngningar för att gå

till demonstrationer mot denne statschef. Det är i alla fall, vad som faktiskt inträffat. Det har alltså förefunnits en praktisk olägenhet av denna kombination. Och denna erfarenhet har styrkt mig beträffande det befogade i denna formella anmärkning.

Jag ber att få instämma i herr Normans yrkande.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Efter av herr talman givna propositioner å de därunder förekomna yrkandena beslöt kammaren att lägga utskottets förevarande anmälan till handlingarna.

Härefter anförde:

Herr Norman: Herr talman! Föreliggande memorial från konstitutionsutskottet innehåller förutom den anmärkning, varom nyss beslut fattats, även åtskilliga reservationer. Jag skall nu be att något få uppehålla mig vid reservationen nr 10 i memorialet. Det framhålles där, hurusom till granskningsårets viktigaste tilldragelser höra de förhandlingar med ententemakterna, som ledde till dels det s. k. modus-vivendiavtalet, vilket undertecknades den 29 januari och ratificerades den 1 mars 1918, dels huvudavtalet, undertecknat den 29 maj och ratificerat den 14 juni.

Det handelsavtal, varom regeringen då träffade överenskommelse med ententemakterna, följdes ju med den spändaste uppmärksamhet här i landet. Vi veta ju, huru detsamma ålade oss synnerligen dryga förpliktelser att avstå ett värdefullt tonnage. Och som resultatet av dessa dryga förpliktelser hade man ju väntat betydande lättnader på en mångfald områden. Man väntade ju också, då den nuvarande regeringens medlemmar tidigare, då de icke tillhörde regeringen, med så synnerlig styrka krävde öppenhet i utrikespolitiken, att folket och framför allt riksdagen skulle hållas underkunnig om vad som ägde rum beträffande förhandlingar med främmande makter, och att man skulle få ingående och utförliga redogörelser för vad detta handelsavtal innehöll, såväl fullständig redogörelse för de förpliktelser det ålade oss som också de fördelar det skulle bereda oss.

När meddelandet från regeringen kom allmänheten tillhanda om vad detta avtal innehöll, befanns detta meddelande vara av synnerligen knapphändig beskaffenhet. Att den kommunicé, som redogjorde för avtalets innehåll, var så knapphändig, väckte synnerlig uppmärksamhet på åtskilliga håll. Till och med den regeringen närstående pressen, som nu synes ha varit i detta hänseende illa informerad, gjorde anmärkning mot knapphändigheten i de upplysningar, som lämnats, men man tog för alldeles givet, att det berodde icke på den svenska regeringens åtgöranden, utan på förhållanden, på vilka Sveriges regering icke hade någon som helst möjlighet att inverka. Det heter sålunda i en artikel i *Socialdemokraten* för den 19 juni: »Den utsända kommunikéns knapphändighet är att beklaga. Anledningen till att icke utförligare upplysningar om avtalets innehåll lämnas torde bero på de andra avtalslutande parterna. Den engelska

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

kommuniké, som utsänts, är t. o. m. ännu mera fåordig.» Följande dag heter det i Socialdemokraten: »Den beklagliga knapphändigheten i meddelandena om det stora handelsavtalet med västmakterna, som betingats av hänsyn till den andra avtalslutande partens önsknin- gar» etc. Ja, så heter det i olika regeringsorgan. *Dagens Nyheter* skriver så sent som den 14 juli bland annat: »*Det är icke på den svenska statsledningens vilja det beror, att avtalet inte blivit offentliggjort.*» Det är ju en rätt kategorisk förklaring i detta stycke.

Man hörde några dagar därefter, då en ledamot av statsrådet, herr *justitieministern*, i Östersund höll ett offentligt tal, huru han där bestämt förklarade, ordagrant enligt det förhanden varande referatet ur en liberal ortstidning: »*Till en början tror jag mig kunna försäkra, att regeringen ingenting hellre skulle önska än att lämna så fullständiga upplysningar som möjligt om avtalets innehåll, men knapphändighet beror icke på svenska regeringen. Det som stått i den utgivna korta kommunikén är allt, varom västmakterna hittills velat tillåta offentliggörande.*» *Krigsministern* yttrade också i ett offentligt tal, som hölls i Hässleholm den 28 juli: »*Jag skulle ingenting hellre önska än att jag hade rätt att redogöra för det stora avtalets innehåll. En var tänkande inser, att det ej är beroende på oss, att så ej kan ske.*»

Efter dylika meddelanden — och jag vill också erinra om det bestämda uttalande i detta stycke, som hans excellens herr statsministern avgav vid remissdebatten, vilket gick i ungefär samma riktning— hade man all anledning att tro, att det från entenemakternas sida hade lagts svärigheter i vägen för att publicera avtalets innehåll. Det väckte därför inom konstitutionsutskottet, då hithörande handlingar infordrades, en ganska stor för att icke säga pinsam uppmärksamhet, när man där kom underfund med, att det förhöll sig på följande sätt. I ett telegram av den 28 maj 1918, vari Sveriges delegerade i London erhöilo bemyndigande att under förbehåll av ratifikation underteckna avtalet, heter det bland annat: »*Delegerade bemyndigas underteckna avtalet under förbehåll av ratifikation, som kan ske så snart avtalet hunnit hit.*» Därefter heter: »*Regeringen hemställer, att avtalet och Covering Letters icke publiceras*, men att gemensam kommuniké angående innehållet utarbetas och samtidigt publiceras efter ratificering.» Det var alltså ett hemlighållande på hemställen av Sveriges regering, från den svenska utrikesministern. Det står i ett ganska egendomligt motsatsförhållande till de uttalanden, som gjorts såväl av regeringspressen som av de regeringsmedlemmar, som offentligen uttalat sig i dessa stycken.

Här i reservationen finnes återgivet ett telegram från den svenska utrikesministern till svenska ministern i London av den 15 juni, vari det heter: »*Den av Wallenberg redigerade kommunikén rörande avtalets innehåll kommer att meddelas pressen med att par smärre ändringar. Den av mr Leverton Harris utarbetade engelska kommunikén anses fullt tillfredsställande.*» Därpå heter det: »*Sök förmå Amerika och andra ententeländer att giva kommunikén i samma form som Englands, så att intet därutöver publiceras.*» Nu förefaller ju

detta och föreföll oss i utskottet, då dessa saker närmare granskades, synnerligen märkvärdigt. Reservanterna i utskottet sökte därför göra sig närmare underrättade om hithörande omständigheter. De anhöllo därför att med anledning av omnämnda telegram få taga del av det eller de särskilda protokoll, som innehöllo den svenska *regeringens* beslut att hemställa, att handelsavtalet med ententemakterna icke skulle publiceras. Men på denna hemställan från utskottet kom det svaret, att något dylikt särskilt protokoll icke fanns!

Av vad som förekommit framgår emellertid, att den svenska utrikesledningen, i stället för att främja avtalets offentliggörande i största möjliga utsträckning, torde ha tagit initiativ till dess hemlighållande och genom särskild framställning verkat för att intet av detsamma skulle bli bekant utöver den knapphändiga kommuniken. Detta är en sak av mycket stort intresse att konstatera. Det är också något egendomligt, att det kom från det håll, där man förut så energiskt gjort sig till talesman för öppenhet i utrikespolitiken, för att riksdag och folk skola hållas underkunniga om vad som försiggått. Jag skulle i detta stycke vilja erinra om både motioner och inlägg i denna kammare, särskilt av statsrådet Palmstierna, som med synnerlig styrka tryckt på hithörande saker, och för min del får jag säga, att jag hade väntat, att den nya regeringens män på ett alldeles utomordentligt sätt skulle komma att följa de linjer, som herr Palmstierna i ett tidigare skede av sitt liv givit förhoppning om skulle bli vägledande.

Det måste anses synnerligen anmärkningsvärt, att utrikesministern i ett telegram säger, att *regeringen hemställer* i en viss fråga, trots att något *statsrådsprotokoll icke finnes* och något *regeringsbeslut följaktligen icke föreligger*, trots att det är en principiellt och praktiskt så utomordentligt viktig fråga. Detta förefaller vara en art av ministerstyrelse, som icke kan undgå att bli föremål för ett allvarligt påpekande.

Av reservationen framgår vidare, att herr utrikesministern i ett senare skede gjort förfrågan hos ententemakterna, om det sedermera skulle vara möjligt att publicera någon del av vad man överenskommit att icke offentliggöra. Det var för att i det stora arbetet »De svenska statsmakterna och krigstidens folkhushållning» skulle kunna inryckas en mera fullständig redogörelse för hithörande saker. Men de ministrar, till vilka hans excellens herr utrikesministern då vände sig, svarade på denna hemställan, att de skulle inhämta instruktioner från sina respektiva regeringar, och sedan de gjort detta, kom det muntliga svaret att de avböjde. Härav framgår således, att herr utrikesministern sedermera — det var i januari detta år — kommit till den uppfattningen, att hemlighållande av avtalet var mindre lyckligt, och att han då önskade en ändring i detta förhållande. Härav framgår såsom uppenbart, att vid tiden för avtalets avslutande den svenske utrikesministern hade en väsentlig andel däri, att till synnerlig skada för hela vårt handelsliv endast så ytterligt knapphändiga meddelanden offentliggjordes rörande avtalets innehåll.

Jag kan till detta endast lägga ett beklagande av att partilin-

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

jerna i vår riksdag äro sådana, att en så självklar sak som en anmärkning på grundval av vad som här är relaterat icke kunnat framkomma, på grund av att de till regeringspartiet hörande ledamöterna av konstitutionsutskottet satt sig emot denna anmärkning.

Därför har jag givetvis nu, herr talman, intet yrkande att göra.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Hellner*: Herr talman, mina herrar! Oaktat den anmärkning, som herr Norman berörde, med avseende på hemlighållandet av handelsavtalet icke vunnit majoritet inom konstitutionsutskottet, finner jag mig ändå föranlåten att yttra några ord om densamma.

Reservanterna hava funnit det »synnerligen anmärkningsvärt», att den svenska utrikesledningen i stället för att främja avtalets offentlighöjande tagit initiativ till dess hemlighållande. Man skulle tro, då man läser dessa ord, att hemlighållandet av ett under kriget slutet handelsavtal vore något enastående, något oerhört. Häremot ber jag att få framhålla, att det tvärtom varit regel, att under kriget träffade handelsavtal betecknats såsom förtroliga och på grund därav undanhållits från offentligheten, och detta gäller icke blott av Sveriges slutna avtal utan även avtal, som av andra neutrala stater ingåtts med något krigförande land. Det behövs ej heller lång eftertanke för att förstå grunden härtill. Då de krigförande å ömse sidor anstränga alla sina krafter för att avspärra motståndarnas handel med de neutrala och att i stället draga till sig själva största möjliga andel av denna handel, är det synnerligen förklarligt, om resultatet blir, att de neutrala ej vilja råka ut för obehagligheter genom att publicera, i vilken mån de åtagit sig inskränkningar i sin handel med en krigförande, och att de för övrigt ej heller vilja draga en krigförandes uppmärksamhet till den handel de hålla uppe med en annan krigförande. Anmärkningsvärt är emellertid, att det ej blott är de neutrala staterna, som ådagalagt önskan att hålla sina handelsavtal hemliga, utan de krigförande ha gjort alldeles detsamma. Motiven härtill må ha varit vilka som helst: ett faktum är, att de krigförande i regel varit minst lika angelägna som de neutrala, att ingångna handelsavtal skola bära förtrolighetens stämpel.

En följd härav har också blivit, att ej blott de handelsavtal, som Sverige ingått under kriget, utan också de, som ingåtts av andra neutrala stater, i regel hållits hemliga. Särskilt vill jag framhålla, att Sveriges handel med Tyskland under kriget reglerats genom en serie avtal, som visserligen vart och ett för sig icke kunna i betydelse jämföras med avtalet med ententemakterna, men som tillsammans spela motsvarande roll för handeln med Tyskland som avtalet av den 29 maj för handeln med ententemakterna. Samtliga dessa med Tyskland avslutade avtal hava på grund av ömsesidig önskan hållits hemliga.

Det har därför redan från början av underhandlingarna i London stått klart och självfallet för mig och regeringen, att det blivande avtalet som vanligt skulle bliva av konfidentiell natur, och detta har stått lika klart för de svenska underhandlarna. Det telegram, som

den 28 maj avsändes från mig till underhandlarna, hade därför huvudsakligen till syfte att erinra dem om nödvändigheten att överenskommelse borde träffas om vad som skulle meddelas till allmänheten angående avtalets innehåll. I detta hänseende är det uppenbart, att vad som för Sverige var av särskild vikt att övervaka, var att det ej publicerades mer än nödvändigt rörande de begränsningar i avseende å handeln med centralmakterna, som Sverige genom avtalet skulle åtaga sig. Det var av så mycket större vikt, som helt begripligt ententemakterna skulle hava en naturlig önskan att delgiva sin publik just upplysningar av denna art. Det är detta som förklarar, att i det den 15 juni avsända telegrammet det pointerades, att intet utöver kommunikéns innehåll skulle publiceras i Amerika och övriga ententestater.

I övrigt skulle den svenska regeringen begripligen gärna sett, att kommunikén kunnat innehålla fylligare upplysningar rörande de fördelar som genom avtalet betingats åt Sverige, och jag underlät icke att för de svenska delegerade uttrycka min missräkning över dess knapphet i detta avseende. Men, såsom framgår av handlingarna, var kommunikén formulerad i London och överenskommen mellan underhandlarna, och Sverige kunde icke ensidigt ändra dess innehåll.

Att, sedan underhandlarna skingrats, upptaga nya förhandlingar med fyra särskilda regeringar om ändring i innehållet var uppenbarligen ej möjligt, i synnerhet som i sådant fall dessa andra parter skulle framkommit med sina önskemål, vilka stodo i strid med våra. Det vad därför intet annat att göra, än att taga kommunikén sådan den en gång var överenskommen i London.

Vad beträffar de förhandlingar, som jag i januari månad detta år förde med ententeländernas representanter, vill jag framhålla, att vad som från min sida ifrågasattes var antingen ett offentliggörande av avtalet i dess helhet eller en mera fullständig framställning därav och att avböjandet gällde bägge alternativen. För övrigt vill jag också framhålla, att vad som föranledde mig att göra denna framställning icke, såsom reservanterna antaga, var att jag då kommit till övertygelse om det skadliga i hemlighållandet utan det var det faktum, att efter vapenstilleståndets inträdande ingen anledningen vidare fanns från Sveriges sida att icke önska avtalet offentliggjort.

Det skall icke nekas, att det för det svenska näringslivets män medfört en del besvärligheter, att avtalet icke offentliggjorts, utan att de för att få veta, vad som rörde deras intressen, måste vända sig till handelskommissionen eller utrikesdepartementet. Men det påstående, som reservanterna framställt, att avtalets hemlighållande varit till synnerlig skada för vårt handelsliv, är icke blott från reservanternas sida ogrundat utan helt visst också grundlöst. Det kan nog i enstaka fall hava inträffat, att en fabrikant på grund av bristande kännedom om avtalet slutit ett leveranskontrakt på utlandet, som han sedermera på grund av avtalets bestämmelser icke varit i stånd att uppfylla. Men att därav draga den generella slutsats som reservanterna gjort är fullständigt obefogat. Detta är den mening, som

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

råder i handelskommissionen, och denna institution torde bäst vara i stånd att yttra en välgrundad mening i denna sak.

Herr V e n n e r s t r ö m: Herr talman! Det har under föregående högerregeringar varit sed, att då man kommit till behandlingen av reservationerna, har man sett regeringsledamöternas ryggar försvinna i dörren bakom talmansstolen. Den nya sedvänja, som vänsterregeringen inaugurerat, har ännu icke stadgat sig, och det är till stor del av denna anledning, som jag vågat till utskottsbetänkandet föga en synnerligen utförlig reservation för att slippa att i kammaren taga herrarnas tid i anspråk för någon längre muntlig utveckling av min syn i denna fråga.

Jag har icke funnit, att vad herr statsministern uttalade i remissdebatten i januari, nämligen att fullgiltiga skäl förelegat för brytningen med Sovjet-Ryssland, är med verkliga förhållandet överensstämmande. Jag har vågat anmärka på regeringens handläggning av detta ärende, till stor del därför att regeringen enligt min mening icke huvudsakligen och i främsta rummet har känt sig som talesman för de rent svenska intressena och de rent svenska synpunkterna i denna fråga.

Det har väl förut varit en allmän uppfattning, att regeringen, då den bröt förbindelserna med Ryssland, var en exekutor för Rysslands-svenskarnas syn och deras intresse. Men så är icke förhållandet. Dessa svenskar i Ryssland liksom de svenskar här hemma, som hade ekonomiska förbindelser med Ryssland, ha icke begärt brytning och icke begärt indragande av den svenska Rysslandsbeskickningen. De ha velat förbindelsernas upprätthållande och velat så länge som möjligt erhålla skydd från legation och konsulat i Ryssland. Det har tvärtom varit från regeringens sida en synnerligen stark påtryckning, att man skulle få Rysslandssvenskarna snarast möjligt hem igen. Det har kommit telegram på telegram från den svenska regeringen till legationen och konsulaten i Ryssland med begäran, att det skulle göra det mesta möjliga för att evakuera Ryssland från alla där befintliga svenskar. Såsom dokumenten i utrikesdepartementet visa, ha de lyssnat synnerligen motvilligt. Det finnes bl. a. ett telegram från Brändström om att de icke på villkor ville komma hem, utan de ville stanna och ha den svenska beskickningen som skydd för sina intressen i Ryssland. Även herr utrikesministern själv har i sitt anförande den 6 december bestämt tillkännagivit, att hans verksamhet för att få hem Rysslandssvenskarna där borta mött synnerligt starkt motstånd från dem själva och deras intressen. Det kan därför anses vara fastslaget, att regeringen, då den gick fram till brytning, icke handlat i samförstånd och i full samklang med svenskarna i Ryssland, och huvudsyftet har visst icke varit att tillvarata deras legitima intressen.

I så mycket bättre samförstånd har regeringen däremot stått till generalkonsulatet i Moskva. Där har funnits den drivande motorn för brytning. Redan den 18 september avsändes därifrån en alarmrapport, och sedan hava undan för undan duggat rapporter, vari man

begärt en brytning eller åtminstone ett indragande av den svenska representationen i Ryssland.

Om man granskar dessa alarmdokument från Moskva, finner man i dem inga som helst bestämda fakta, inga uppgifter om det eller det övergreppet. Men de äro fyllda med spådomar om att den svenska legationen och konsulatet skulle vid kritiska tillfällen kunna tagas som gisslan och att det redan fanns uppgjorda planer på blodbad och Bartholomeinätter, om det skulle komma till en verklig social kris. Det borde ha varit regeringen angeläget att något närmare kontrollera, huruvida dessa alarmfyllda spådomar stodo i full överensstämmelse med den faktiska verkligheten. Så har dock icke skett; denna kontrollering har icke kommit till stånd. Det borde ha varit möjligt för den svenska regeringen att kunna observera, hurusom den ryska regeringen fullt planmässigt sökt behandla den svenska beskickning i Ryssland och även svenskarna i allmänhet bättre, än man behandlat representanter för en del andra stater. Det borde vidare ha varit lätt för regeringen att konstatera, att man från general Brändström i Petrograd icke fått samma alarmrapporter utan att man från det hållet rent av sökt åtminstone vid vissa tillfällen hålla tillbaka. Det borde vidare ha varit lätt för regeringen att konstatera, att ombudet för Danmark i Petrograd hade den 10 november, alltså före första regeringsbeslutet här hemma, bestämt sagt ifrån, att alla anledningar till risk för Bartholomeinätter och sådant enligt hans mening ej vore tillfinnandes. När dessa tecken och uttalanden i motsatt riktning icke blivit föremål för vederbörlig handläggning och observation från regeringens sida, då vittnar detta om att regeringen velat lyssna till alarmrapporterna och utan hänsyn till fakta, som talat i annan riktning, velat snarast möjligt komma fram till en brytning med Sovjet-Ryssland.

Man ställer den frågan till sig, vad anledningen innerst inne var därtill, att generalkonsulatet i Moskva varit yttrest enerigskt, när det gällt denna kampanj för att komma en brytning åstad. Jag har mig bekant, att den ryska sovjet-regeringen erhållit kunskap om de rubeltransaktioner och transaktioner av annan art, som ägt rum inom svenska personalen vid beskickningen och konsulatet. Jag har mig också bekant, att från ryska regeringens sida vid ett tillfälle meddelats generalkonsul Asker, att man kände dessa förhållanden och även skulle komma att begagna denna kunskap, om man fann anledning därtill. Om man ser konsulatets agitation för en brytning mot denna bakgrund, så är densamma fullt naturlig, och det är något aldeles naturligt, att den personal, som kände, att marken gungade under den, ville snarast möjligt komma hem och fälla järnriddån, så att man skulle kunna avklippa förbindelserna mellan Sverige och Ryssland, och på det sättet få sitt eget så långt som möjligt på det torra. Jag vill icke misstänka regeringen, att den kände till den inre drivande motorn, men det är i varje fall synnerligen beklagligt, att en sådan anledning, som nog giver den innersta psykologiska förklaringsrunden, skall ha fått verka därhän, att den kommit denna brytning åstad.

Ang.
fullbordad
granskning af
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

Jag går förbi den av regeringen till en början i förgrunden skjutna livsmedelssvårigheten, och jag övergår till den huvudanledning, som sedermera fördes fram allt mera och som vid 6 december-beslutet kom att stå i förgrunden som den verkliga anledningen till brytningen med Sovjet-Ryssland. Jag syftar nämligen på talet om att från herr Vorovskys sida skulle ha bedrivits en bolsjevikisk propaganda, varigenom man grovt kränkt de diplomatiska lagarna och därigenom givit anledning till brytandet av Rysslandsförbindelserna.

Jag vill här liksom på varje annan punkt, då man går till en granskning av dokumenten, säga, att här finnas icke några bestämda fakta, utan man rör sig nästan vid varje tillfälle på lös sand. Man rör sig på ryktenas och talesättens gungfly men icke på realitetens och verkliga faktas grund. Man har från herr Hellners sida i motiveringen till 6-decemberbeslutet talat om att från Vorovskys sida lämnats understöd till bolsjevikisk agitation i Sverige i form av tidningar och föredrag o. s. v. Jag vill på den punkten konstatera, att herr ministern själv uttryckligen säger, att det icke finns verkliga bevis, men att man därvid enbart måste bygga på rykten och allmänna talesätt och på det, som allmänt anses vara faktiskt och sant. Man har även anfört, att från Rysslandsdelegationens sida skulle ha spritts bolsjeviklitteratur dels i och dels även över Sverige genom missbruk av kurirsigill och kurirbagage. Jag vill även på denna punkt konstatera, att man inom Sverige och på svenskt område icke funnit något sådant bestämt konstaterat. Man stöder sig endast på fakta dels från Finland och dels från Norge. Men i dokumenten i utrikesdepartementet finnas inga bilagor, icke några broschyrer eller handlingar, så att man kan kontrollera om de saker man upptäckt i Finland och Norge verkligen äro brottsliga enligt gällande svensk lag. Jag vill fästa uppmärksamheten på att inom Sverige finns en synnerligen ymnig bolsjeviklitteratur, där man verkar inom tryckfrihetens ram utan regeringens ingripande i en rent bolsjevikisk tankegång. Nu ställer sig den frågan: Är vad man funnit i Finland och Norge av den natur, att dessa skrifter konstituera någon bestämd brottslighet, en sådan art av bolsjevikagitation, som icke är tillåten enligt gällande svensk lag, och av annat slag således än den, som redan tillåtes av den nuvarande ministären? På den punkten brister regeringen fullständigt i bevisföringen. Det finns nämligen icke bevis för att bland det man säger sig ha hittat i ryska kurirbagage verkligen funnits sådana skrifter, som enligt svensk lag skulle vara mer brottsliga än vad den övriga bolsjeviklitteraturen är.

Men vidare vill jag säga, att om nu verkligen så är förhållandet, att man bedrivit rent av bevisligen från Rysslandslegationens sida en brottslig propaganda antingen i eller över Sverige, vill jag därför icke medge, att detta varit en giltig anledning till att bryta våra Rysslandsförbindelser. Ty jag vill ändock fästa uppmärksamheten på att man i ett annat land, nämligen Tyskland, begagnat sina rättigheter så, att man kunnat med fullt fog tala om bevisliga missbruk

av synnerligen grov natur. Vi ha ännu icke glömt Luxburgsaffären, när de tyska officiella myndigheterna begagnade det svenska utrikesdepartementet till att förmedla telegram, och där man kunde konstatera synnerligen bastanta och robusta former av diplomatiska missgrepp. Då kom en reprimand, en not från den svenska regeringen, men det var icke tal om att för den sakens skull bryta förbindelserna med Tyskland. Det har ju även konstaterats, att i tyskt kurirbagage dels till och dels även över Sverige smugglats diverse saker såsom bomber, anilinblyertspennor och varjehanda instrument, som varit av synnerligen odiös natur. Icke heller i det fallet var det tal om att bryta förbindelserna med Tyskland. När man alltså trots detta tolererade förbindelserna med Tyskland, skulle man väl, även om man haft bevis för att den ryska legationen gått tillväga på samma sätt ändock kunnat hålla förbindelserna med Ryssland och sökt att på fredliga vägar med övertalningar och liknande medel komma till rätta och till samförstånd med den ryska regeringen.

Då nu emellertid regeringen här handlat annorlunda, synes mig detta visa, att regeringen, såsom jag från början nämnde, icke ser dessa frågor ur rent svensk synpunkt utan ur huvudsakligen stormaktssynpunkt. I sitt anförande av den 6 december har herr Hellner själv sagt, att man framställt önskningsfrågor från vissa stormakter om att Sverige skulle kunna åtgöra någonting för att hejda den bolsjevikiska agitationen över Sverige, och det finns såsom bekant även belägg för detta påståendes sanning i en del fall. Jag vill därför fastslå, att regeringen i sin syn på denna fråga varit en ententens tjänare, som med den största möjliga beredvillighet fogat in den svenska staten i den järnlänk, varigenom världsimperialismen och världskapitalet skulle söka hindra och om möjligt strypa den ryska bolsjevikiska revolutionen. Vi minnas, att under novemberdagarna i fjol den svenska regeringen under trycket av den tyska revolutionen gick fram till en demokratisering av hela vårt samhälle, men på samma gång huruledes i skydd av denna vår regering tog sig före att gå fram till en brytning med ett annat revolutionärt land. Det är skamligt att en av de första gärningar, den svenska demokratin företog sig mot den tyska revolutionen var att bryta förbindelserna med det stora revolutionslandet i öster. Och att man ställde sig därmed utanför neutralitetens gränser såsom en legodräng, såsom en hjälpare åt ententens stormkapital. Jag vill för min del, då jag bekämpar detta partitagande mot den ryska bolsjevikrevolutionen, icke därför kräva, att man skulle ha tagit parti för densamma. Jag vill ställa mig på den rena neutrala ståndpunkten och säger, att det Sverige, som i forna dagar hållit förbindelserna med tsarismens Ryssland, skulle väl kunna under en halvsocialistisk ministär även hålla förbindelserna med revolutionens Ryssland, vars gärningar vi kunna ha olika meningar om, men som i alla fall dock markerar en etapp på vägen fram till den verkliga demokratin i stället för den gamla och fallna tsarismen.

Jag vet, att jag på denna punkt icke kan erhålla något som

Andra kammarens protokoll 1919. Nr 60.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

helst understöd från de socialistiska talesmännen inom denna kam-
mare, då man från den sidan i sin ställning till bolsjevismen och
bolsjevik-Ryssland gått fram på samma linjer som hela den sven-
ska borgarvärlden och nått fram till en fullständig nationell sam-
ling alltifrån herr Branting och ända fram till herr Trygger i den
nu snart saligen avsomnande första kammaren. Då jag icke kan
erhålla något understöd på den punkten, borde jag väl rimligen
kunna göra anspråk på att i den speciella anmärkning, som jag
riktat mot herr utrikesministern, få någon hjälp från talesmännen
för svensk demokrati. Det har varit en av den svenska demokra-
tiens gamla och bästa arvdelar, att man jämt och ständigt fört en
beständig kamp gent emot allt som kallas ministerstyre, vilket står
i den mest bestämda och svurna motsats mot all verklig demokrati.
Jag vill minnas om den man, som en gång var andra kammarens
stoltaste prydnad, herr Sven Adolf Hedin, som många gånger från
denna talarstol fört den svenska demokratiens klinga, då det gällde
att bekämpa varje form av s. k. ministerstyre. Det är mer än 10
år, som gått, sedan hans stämman tystnade i denna församling. I
denna stund finnes tyvärr en helt annan anda inom den svenska
demokratien, och de, som tala om den nya anda inom utrikesdeparte-
mentet, som borde komma till stånd, borde i denna punkt kunna
hjälpa mig en liten smula att få till stånd en ny anda även i detta
fall, som sannerligen är av behovet påkallad.

Jag har anmärkt speciellt mot herr Hellner, därför att han
redan långt innan frågan om brytningen med Ryssland var före
inom regeringen, nämligen den 15 november, utan att få sina
handlingar täckta av ett beslut från stadsrådet gått till att ge tele-
gramorder, ja, rent av rekommendera och bestämt anbefalla såväl
beskickningen som konsulatet, att när de funno tiden inne packa
kappsäckarna och göra sig klara att ge sig i väg hem. När herr
Hellner alltså utan regeringens beslut ger såväl herr Brändström
som herr Asker fullmakt in blanco, att när de ansågo tiden lämplig
bryta upp och ge sig av hem, när man även ser telegrammet av den
5 november från herr Asker, däri han meddelar, att man vidtagit
anordningar i detta syfte och att successivt avfolka legation och
konsulat. när allt detta kom till stånd före den 15 november, då
saken första gången var på tal inom statsrådet, har jag s sett mig
vara skyldig att på denna punkt rikta en synnerligen bestämd
gensaga mot denna början till ett utpräglat ministerstyre. Att
rent av indraga hela den svenska beskickningen i främmande land
är väl en så allvarlig sak, att ett enskilt statsråd icke borde ha
rätt därtill, utan att därest en sådan handling skall komma till
stånd den bör konfirmeras av ett beslut inom hela det ansvariga
statsrådet. Jag har emellertid icke fått någon hjälp från demo-
kratiens talesmän på denna punkt i utskottet. Jag beklagar detta,
då man synes mig vara inne på en sådan väg, som man redan bör-
jade under föregående riksdag. Då hade vi på tal enligt min me-
ning ett fall av ministerstyre, då nämligen Ålandsexpeditionen,

från början av rent humanitär läggning, kom att vidgas och utan regeringens beslut omformas till en ren interventionsexpedition med utpräglat militär karaktär. Den gången slog vänstern i första och andra kammaren vakt kring sin egen ministär och hindrade varje påtal. Den kommer även denna gång att i denna fråga hindra varje påtal mot utrikesdepartementet för den ansats till ministerstyret, som utrikesministern gjort. Jag vill sluta med att uttala den bestämda förvisningen, att den svenska demokratien skall förr eller senare finna, om den fortsätter på de vägarna, att den icke kommer att göra en gärning, som gagnar demokratien, men en gärning, som väl kommer att i fortsättningen bestämt skada densamma.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Hans excellens, herr ministern för utrikesärendena *Hellner*: Herr talman, mina herrar! Herr Vennerströms reservation och vad han i dag yttrat skall icke giva mig anledning till något annat yttrande än att jag vill på det yttersta beklaga, att herr Vennerström funnit för gott att i sin reservation publicera meddelanden från svenska sändebud i utlandet, som återgiva förtroliga samtal med främmande staters diplomatiska ämbetsmän. Det borde vara uppenbart, att ett sådant tillvägagångssätt icke är förenligt med skyldig takt i det internationella umgänget.

Jag vill vidare, i all synnerhet som det här återgives förtroliga samtal, vilkas publicering givetvis under inga förhållanden bör äga rum utan att de personer, som fällt yttrandena, ha givit sitt samtycke därtill, begagna detta tillfälle för att uttrycka den förhoppningen, att, med anledning av vad som passerat, för framtiden icke några förtroliga meddelanden mellan svenska utrikesdepartementet och dess sändebud i utlandet måtte bli publicerade i reservationer till konstitutionsutskottets betänkande utan att utrikesdepartementet förut haft tillfälle att yttra sig angående lämpligheten härav.

Herr *Forssell*: Herr talman, mina herrar! I anslutning till de högerreservationer, som bifogats utskottets dechargebetänkande, skulle jag visserligen nu till behandling kunna taga upp ganska väsentliga sidor av den sittande regeringens allmänna grundsätser i den inre politiken och även vissa sidor av denna regerings sätt att föra sig så att säga till vardags. Man skulle kunna diskutera regeringens sätt att tillsätta kommittéer, och man skulle kunna gå in på varjehanda andra därmed i sammanhang stående saker. Dock vill jag icke, för närvarande åtminstone, distrahera uppmärksamheten från väsentligare frågor, och draga uppmärksamheten från vissa andra regeringens principer, som kanske för ögonblicket ha en större aktualitet och ett större intresse.

Jag vill omedelbart anknyta till vad hans excellens herr utrikesministern nyss yttrade beträffande sekretessen i handelsavtalet. Jag ber då att få konstatera och att få slå fast, att innehållet i den

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

skrivelse, hans excellens utläste, innebär en alldeles ny ståndpunkt. Regeringen har äntligen och sent omsider beslutat sig för att offentligen taga på sitt eget ansvar den sekretess, för vilken regeringen under ett års tid velat lägga det huvudsakliga ansvaret på främmande makter.

Det måste sägas, att det hade varit betydligt lyckligare, om regeringen haft det moraliska modet att redan för ett år sedan intaga en sådan ståndpunkt. Man frågar sig: vad har det väl tjänat till, hela detta gyckelspel, som drivits med nationen i tolv månaders tid, denna dans av uppgifter genom pressen om kravet från ententens sida på denna sekretess? Vad tjänade alla dessa ministeranförenden till, som ingivit folk den föreställningen, då det i alla fall förhöll sig så, att regeringen själv från första dagarna i december 1917 var medveten om det nödvändiga enligt dess uppfattning av en sekretess? Nu har man till och med gått så långt, att hans excellens utrikesministern förklarat, att England och ententemakterna vid detta avtals avslutande själva voro intresserade för en publikation av sådana siffror, som åtminstone kunde ingiva folkmassorna i ententens länder en uppfattning av hur illa klämt Tyskland blivit. Det är alltså en fullständig omvälvning av hela framställningen mot vad som hittills varit förebragt inför folket.

Man kunde till slut tillåta sig en liten fråga, som kanske är näsvis. Det var så, tyckte jag, att alla här närvarande med samma intresse syntes åhöra hans excellens utrikesministerns framställning. Dessa kammarmedlemmar ha ju dock samtliga varit närvarande, såvitt jag vet, vid upprepade hemliga sammanträden med riksdagen, där denna fråga har ventilerats. Jag tillåter mig att fråga: varför skall en nykomling i kammaren behöva få det intrycket, att sådana saker, som hans excellens utrikesministern nu meddelade, äro en nyhet för kollegerna i denna kammare. Det synes verkligen ha varit tillbörligt, att vid dessa hemliga sammanträden sådana saker behandlats, så att hela denna debatt nu kunde varit obehövlig. De påtagligen oriktiga föreställningar, som allmänligen funnits ute i landet om sekretessens orsaker, vila helt och hållet på regeringens eget ansvar. Det gäller att på det allra bestämdaste slå fast detta.

Jag försäkrar regeringen, att jag tror icke, att vi i vår reservation till utskottets betänkande skulle ha kursiverat orden »regeringen hemställer», om regeringen hade haft mod att taga på sig ansvaret för vad den verkligen har på sitt ansvar.

Här har ifrån regeringshall ovedersägligen förekommit ett uppträdande av den mest uppseendeväckande beskaffenhet. Det kan icke förnekas, att denna metod, denna omsvängning, denna nya förkunnelse, som kommer från regeringsbanken efter ett års förkunnelse i motsatt riktning, sannerligen icke är ägnad att för framtiden stärka tilltron till vad som kommer ifrån denna regeringsbank i form av upplysningar och påståenden.

Det är en anmärkning emot dessa principer för regeringens politik, eller rättare sagt, emot regeringens principlöshet, som man också får inlägga i reservationen, och jag skulle nästan tro, att den anmärkningen är det allra väsentligaste i den framställda reservationen. Jag vill endast, för att riktigt spetsa till mitt påstående, tillägga att, därest någon enskild man i sitt enskilda liv man och man emellan skulle tillåtit sig att begagna sådana metoder, skulle hans anseende med all rätt vara skäligen diskvalificerat.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Hellner**: Herr talman! Med anledning av den siste talarens anförande vill jag påminna om att jag i mitt yttrande ingalunda sagt, att den svenska regeringen efter avtalets undertecknande uttalat förhoppning om att detta skulle kunna publiceras i dess helhet. I den punkten har regeringen ända från underhandlingarnas början haft klart för sig, att sådant icke var att förvänta. Vad jag sade, var, att jag uttryckte min missträkning över att den överenskomna kommunikén icke innehöll fullgärade upplysningar i de delar av avtalet, i vilka det var ett svenskt intresse att i större utsträckning få ge allmänheten närmare besked. Något annat har, såvitt jag har mig bekant, icke heller yttrats av någon annan regeringsledamot i de åsyftade talen här och där i landet.

Herr Vännerström: Herr talman! Den replik, som herr Hellner här riktat till undertecknad, innehöll alldeles ingenting i sak. Det är påfallande, att utrikesministern i en svensk demokratisk ministär i en fråga, som dock gäller tusentals svenska arbetare och deras ekonomiska intressen, har velat visa detta påfallande förakt gentemot den stämning och de intressen, som finnas inom breda svenska folk-lager, vilka framför allt demokratiens ministär skulle finna vara angeläget att, om också icke gagna, i varje fall icke bemöta med uppenbart hän.

Herr Hellner nöjde sig med en replik i form av ett beklagande därutav, att jag tillåtit mig att begå en indiskretionshandling genom att publicera dokument ur herr Hellners egen dossier. Jag vill ärligen säga till herr Hellner, att jag från den sidan icke tager emot några som helst meningar i en sådan riktning. Ty den minister, som, då det gällde att tvätta sitt eget departement rent från rubelsmutsen, gjorde den gärningen att publicera ett förtroligt privatbrev utan att fråga den, som skrivit brevet, bör sannerligen icke vara den, som ger lärdomar om, huru man från andra håll skall upprätthålla respekten för ett eller annat förtroligt privatbrev.

Vidare vill jag säga, att det är endast två fall, där man offentligen beskyllt undertecknad för att ha brutit sin plikt att vara diskret. Det ena gäller publiceringen av ett telegram från minister Scavenius i Petrograd. Vad innehöll detsamma? Jo, endast uppgifter därom, att det fanns icke någon anledning till ryktena om Bartholomeinätter. Det telegrammet kom för att lugna stämningen i Danmark och var säkerligen avsett just för publicering, och jag är viss om, att det

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

även med sitt lugnande innehåll publicerades i Danmark. Men, vad som där kan publiceras, skall väl ändå i all rimlighets namn utan att kränka den diplomatiska hemligheten kunna publiceras här i Sverige ett halvår senare.

Det andra fallet var, att jag medtagit ett brev från ministern i Köpenhamn, vari man läser, att man från ententens sida har vädjat till de skandinaviska regeringarna om att vidtaga åtgärder mot bolsjevismen. Jag vill då uppläsa, vad som står på sid. 51 i betänkandet, där herr Hellner själv till protokollet den 6 december faller följande ord: »Sedan någon tid hava ock flera främmande länders härvarande representanter fäst min uppmärksamhet på detta förhållande (anm.: bolsjevikisk propoganda genom ryska beskickningen i Stockholm), om vars riktighet de förklarar sig övertygade, varjämte de uttalat den förhoppningen, att svenska regeringen måtte finna utvägar att förhindra denna för deras respektive länder farliga trafik».

Om alltså undertecknad varit indiskret, är herr Hellner den förste, som varit det. Jag vill ändå förmoda, att, vad herr Hellner talar om i sin motivering till beslutet den 6 december, ändå icke är sådant, att man med fog kan göra gällande, att denna motivering till protokollet icke skulle kunna publiceras i ett betänkande från konstitutionsutskottet.

Då herr Hellner formulerar den nya demokratiska satsen om att konstitutionsutskottet skulle i varje dylikt fall jämt och ständigt fråga departementschefen och i detta fall utrikesministern, om det får lov att offentliggöra det eller det dokumentet, vill jag som demokrat synnerligen bestämt reagera emot att man från demokratiens egen ministär verkligen vill på fullt allvar framkasta ett sådant förslag. Då det gäller att granska och anmärka på en eller annan departementschef, vilja alltså herrarna på regeringsbanken säga, att »ni, som anmärka, skola alltid vara så vänliga och snälla att jämt och ständigt fråga just den departementschefen, om ni få tillåtelse att publicera det eller det dokumentet». Jag vill mot varje försök att inaugureras en sådan ny form av granskning inlägga åtminstone min synnerligen bestämda gensaga.

Herr vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr F o r s s e l l: Herr talman, mina herrar! I anledning av hans excellens Hellners senaste replik till mig skall jag be att få komma med ett litet bidrag till belysande av hans excellens uppfattning om sekretessens krav i mitten av juni 1918. Bidraget återfinnes i excellensens telegram den 15 juni 1918 till svenske ministern i London, och det heter där: »Den av mr Leverton Harris utarbetade kommunikén anses *fullt tillfredsställande*». Denna engelska kommuniké är här avtryckt och är så vitt jag kan se väsentligt kortare än den svenska kommunikén. Om man verkligen vill göra gällande, att man i något avseende hade något särskilt emot detta Englands sätt att

publicera avtalet, är det en smula egendomligt att kalla kommunikén »fullt» tillfredsställande.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *H e l l n e r*: Jag beklagar, att den föregående ärade talaren icke har uppfattat vad jag yttrade i mitt första anförande, i varje fall icke meningen däri. Vad jag velat framhålla är, att det var ett motsatt intresse emellan vad man önskade publicera i Sverige och i ententeländerna. I Sverige önskade man i så stor utsträckning som möjligt publicera de delar av avtalet, som redogjorde för de fördelar, vilka Sverige vann genom avtalet, och ententeländernas önskan, förklarade jag, var helt naturligt att publicera särskilt sådana saker, som lade band på Sveriges handel med deras fiender. Vad jag befarade var alltså, att det skulle till denna kommuniké göras tillägg i sist antydda riktning, och det var detta, som mitt telegram till London gav uttryck åt.

Herr *L i n d m a n*: Herr talman! Vi hava nu fått höra en del förklaringar i denna sak, som annars kunde synas ganska dunkel. Vi hava fått höra av hans excellens utrikesministern, att det alltid under krigets lopp varit vanligt, att man velat undanhålla offentligheten handelsavtal. Det har man strävat efter i olika länder, uttalade hans excellens utrikesministern. Nu kommer ju till detta, att utrikesministern i sitt första anförande sade, att man hade gärna önskat, att man skulle kunnat publicera något mera än man fått göra. Jag ber först att emot detta få framhålla, att handelsavtal sådana som det Sverige avslutat, och om vilket det nu är fråga, ha även upprättats mellan ententemakterna och Norge och Danmark. och så vitt jag har mig bekant äro de ju där offentliggjorda. Jag har en gång förut talat om, att norska handelsavtalet fanns in extenso offentliggjort, och det finnes i en indstilling till norska stortinget från norska utrikesdepartementet. Det är sålunda icke alldeles riktigt, då man säger, att det var alldeles nödvändigt att undanhålla allmänheten dessa avtal.

Nu har jag vid föregående tillfällen gjort anmärkning — det var här i remissdebatten, och jag tror jag även gjorde det vid en debatt, som förekom vid urtima riksdagen — över, att man undanhållit allmänheten eller offentligheten kännedom om detta handelsavtal. Jag gjorde det därför, att det var för allmänheten av den största vikt att få kännedom om vad den hade att vänta av det samma, vad den å ena sidan tilläts och vad den å andra sidan icke tilläts, vad som fanns möjligt för olika näringsidkare i vårt land, som voro beroende på import eller export, att göra eller icke göra. Då har jag på detta fått det svaret, att detta fingo de veta i alla fall, men såvitt jag uppfattade utrikesministern rätt, förnekade han icke, att en del besvärigheter dock hava blivit följden för det svenska näringslivet, och det är alldeles klart att det är så, handelskommissionen må i det fallet säga vad den vill. Den stora allmänheten, som har varit berörd av detta, har känt sig utomordentligt besvärad av bristen på möjligheten att kunna veta vad den hade att rätta

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

sig efter. När jag under remissdebatten framhöll detta, så fick jag då det svaret — det var från hans excellens herr statsministern — att det berodde på att man icke fick offentliggöra mera än vad som var offentliggjort.

Nu har hans excellens utrikesministern gått alldeles förbi denna punkt i framställningen från reservanterna i konstitutionsutskottet, nämligen i vad mån man fick göra det eller icke. Det kan ju icke någon läsa reservationen till konstitutionsutskottets memorial på annat sätt, än att det uttryckligen står, att man ville från Sveriges sida icke få mera offentliggjort. Det ligger ju tydligen i det uttryck, som förekommer i telegrammet av 28 maj, där det står, att »regeringen hemställer» — den svenska regeringen hemställer — »att avtalet och Covering Letters icke publiceras». Det står ju där, det kan icke förnekas, och ingen har heller försökt förneka det; och det står ytterligare i ett annat telegram: »Sök förmå Amerika och andra Ententeländer att giva kommunikén i samma form som Englands, så att intet därutöver publicerats». Hela denna sida av anmärkningen går hans excellens utrikesministern förbi. Jag skall icke upprepa vad som förut har yttrats här, nämligen hurusom man vid tiden för offentliggörandet av kommunikén i regeringspressen förklarade, att man icke fick offentliggöra mera. Det var beklagligt, hette det, men man fick icke. Och icke ens enskilda statsrådsledamöter drogo sig för att ingiva samma förutsättning i sina uttalanden vid offentliga tillfällen.

Jag skall inskränka mig till att återropa vad hans excellens statsministern vid remissdebatten yttrade gentemot min framställning, att man måtte publicera och offentliggöra avtalet. Något hemlighetsmakeri, förklarade hans excellens, har det icke varit fråga om, tvärt om har man alltid sökt att »framlägga så mycket som någonsin låter sig framläggas inför offentligheten». »Vad handelsavtalet beträffar», fortsatte statsministern. »känner herr Lindman faktiskt till, att när detta på sin tid icke kunde offentliggöras, berodde det icke ensamt på den svenska regeringen, och om ett offentliggörande icke har skett än i denna dag, är förklaringen fortfarande den, att det icke berott ensamt på den svenska regeringen.»

I vad mån jag känner detta beror naturligtvis på, att någon av excellenserna har förklarat, att man icke fick det, men nu får man veta här, att det icke berodde därpå. Herrarna ville icke, att det skulle offentliggöras, ni *bådo*, att det icke skulle offentliggöras, ni hava själva yrkat på, att det icke skulle offentliggöras. Jag vågar säga, att när man intager den ståndpunkten att man offentligen förklarar, att man icke får, men det samtidigt av papper, som sedermera komma fram, visar sig, att man icke velat det, att man à tout prix ville motsätta sig ett sådant offentliggörande, så är det icke underligt, att man finner en viss dubbelhet däri, som verkar ganska pinsam. De olägenheter, som må hava kunnat uppkomma för det svenska näringslivet, må hava varit större eller mindre, i varje fall hava de förefunnits. De hava sålunda haft sin grund däruti, att regeringen själv motarbetade deras undanröjande, och först i januari månad i

år har regeringen kommit till den uppfattningen, att man borde söka få offentliggjort mera och så mycket som möjligt.

Huru stämmer då den uppfattningen, som regeringen hade i januari, med den som regeringen hade förut, i det man förut icke ville att avtalet skulle offentliggöras, men nu i januari ville offentliggöra mera? Det borde väl ha varit lika olyckligt då också. Därpå svarar hans excellens utrikesministern, att det berodde på vapenstilleståndet, och det är den enda förklaring, som sålunda har givits på, att då kunde man offentliggöra det, men icke förut. Men hans excellens har nyss sagt, att även regeringen velat tidigare offentliggöra mera. Då framställer sig den frågan: har regeringen vid tidigare tillfälle sökt arbeta för vad som gjordes i januari, att få offentliggöra mera?

För min del vill jag säga, att det sättet att gå till väga gent emot den svenska riksdagen uti remissdebatten i år och mot den svenska allmänheten saknar dess bättre motstycke, åtminstone så vitt jag har mig bekant. Ty den första regeln av allt är väl, att när man talar, skall det som talas innehålla den fulla och uppriktiga meningen om vad som ligger bakom och icke ge upphov till sådana tvetydigheter, som här varit fallet. Vad skall man över huvud få för förtroende för regeringen i andra frågor, när man i en fråga som denna ser, att regeringen handlat på sätt som skett?

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

Hans excellens herr statsministern E d é n: Herr talman! Den ärade talaren på Stockholmsbanken gjorde mig den äran att särskilt erinra om ett litet meningsutbyte mellan honom och mig under remissdebatten. Detta ger mig anledning att även för min del säga ett ord i denna sak.

Den ärade talaren läste upp mitt yttrande i remissdebatten, han läste upp det, men han poängterade icke ett uttryck, som naturligtvis ingalunda är ditsatt för ro skull, det uttrycket nämligen, att när avtalet vid sin tillkomst icke offentliggjordes, berodde det icke *ensamt* på oss. I detta uttalande ligger så tydligt som möjligt, att svenska regeringen på våren 1918 varit överens med den andra föredragsslutande parten om att avtalet icke i sin helhet skulle publiceras. Att icke något ytterligare sadés i remissdebatten, berodde återigen på, att ännu vid den tidpunkten resonemang pågingo mellan utrikesministern och de främmande sändebuden här i Sverige angående den då från vår sida väckta frågan om publicering, och det hade därvid visat sig, att saken ansågs så pass ömtålig från den andra sidan, att jag fann mig förhindrad att gå något närmare in på dessa resonemang. Tyvärr är jag förhindrad att göra det även nu, men jag förmodar, att herr Lindman icke sträcker sitt nyss uttalade misstroende emot regeringens önskan att vara uppriktig så långt, att han söker bestrida detta faktum: den synnerliga känslighet, som man från andra parten visat gentemot den svenska regeringens hemställan, och den ytterliga förbehållsamhet, som man fordrat, att den svenska regeringen skulle iakttaga i fråga om vad som mellan oss och andra makters sändebud i denna sak förekommit.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Emellertid, det sades, som jag nyss nämnde, av mig i remissdebatten icke mera, än att anledningen till att avtalet icke publicerades icke berodde *ensamt* på oss. Och detta är ett faktum. Ty hur mycket än herr Lindman också nu i likhet med andra försöker att rida upp på avfattningen av det omtalade telegrammet i maj 1918, där det heter att »regeringen hemställer» om att avtalet i dess helhet ej publiceras, men en redogörelse för innehållet däremot lämnas till offentligheten, så förhåller det sig så, att under hela förloppet av dessa förhandlingar man å ömse sidor har varit fullt på det klara med, att detta avtal *icke kunde* in extenso publiceras. Att så måste bli valet, det torde icke en förutvarande utrikesminister egentligen kunna jäva. Han borde finna det naturligt med hänsyn till att samtliga föregående handelsavtal mellan Sverige och andra makter icke heller hade publicerats. Och jag påpekar i likhet med utrikesministern, att i själva verket, om man lägger tillsammans dessa avtal med Tyskland som slutits det ena efter det andra, så skall man finna, att de tillsammans innebära ett nog så betydande sammanlagt system av handelsöverenskommelser, som det också i och för sig kunnat vara önskvärdt att publicera, men som man dock nödgats hålla hemliga.

Alltså var det klart för regeringen, att någon publicering av hela avtalets text vid tidpunkten för avtalets undertecknande alldeles icke kunde komma i fråga. Det var därför också klart, att den redogörelse, som skulle utlämnas, måste fullt överenskommas mellan underhandlarna i London samtidigt med undertecknandet. Det är egentligen vad som innehålls i telegrammet. Och jag kan lugnt säga, att i detta stycke möttes Sveriges underhandlare och underhandlarna från den andra sidan i principiellt samma uppfattning.

Vad som däremot vid den tiden icke var klart, det var, huru utförlig redogörelsen skulle komma att göras. Och i det avseendet har utrikesministern nyss framhållit, att det beredde honom och svenska regeringen en stor misräkning, när det vid underhandlarnas hemkomst från London befanns, att den kommuniké, de medförde, var så knapphändig, som den var. Det är detta, som ligger bakom vad som framkommit i olika regeringsmedlemmars uttalanden under sommaren. Det är misräkningen över att *kommunikén* blivit så knapphändig.

Då kan man naturligtvis fråga, varför man icke gjorde något försök att få den vidlyftigare. Även därpå är svaret redan givet. Dels stötte det på de stora praktiska svårigheterna att riva upp hela denna fråga igen, sedan underhandlarna skilts åt och saken ifrån andra sidan ansågs utagerad, dels kan jag ju få säga, att man i själva verket ifrån svensk sida måste räkna med risken av att då ifrån någon av de andra parterna få en publikation, som ensidigt framställde saken på ett för Sverige olämpligt och ogynnsamt sätt. Man betraktade den risken såsom så pass aktuell, att man hellre fann sig i den kända olägenheten att det blev en snäv kommuniké än att man kanske skulle få en redogörelse av olika slag i olika länder med därav följande upprivande pressdebatter och osäkerhet om, vad det hela innehöll. Sådant var läget vid det tillfället. Och det ligger absolut icke någon

motsägelse i den hållning, som regeringen sålunda intagit, om man endast fasthåller vid, att regeringen aldrig förrän vid slutet av förra året har någonsin ifrågasatt, att man skulle publicera avtalet *i dess helhet*, men väl har påpekat, att man skulle önskat en utförligare *redogörelse*.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

För övrigt är det ju så, att den som känner avtalets text, såsom fallet är med herr Lindman, mycket väl vet, att synnerligen viktiga partier i detta avtal äro särskilt stämplade såsom hemliga och sålunda under alla förhållanden icke kunna offentliggöras utan samtycke av andra parten. En hel del av dessa partier äro så betydelsefulla, att ett publicerande utan dem skulle vara att alldeles förrycka intrycket av det hela.

Herr Lindman gick även denna gång, liksom det skett vid föregående tillfällen, in på, huru förhållandena varit i främmande länder. Han nämnde då på nytt — jag vet icke för vilken gång i ordningen — att det norska handelsavtalet med Amerika är publicerat. Men han underlät åtminstone att understryka, att det danska däremot *icke* är publicerat. Och vad det norska beträffar, så förhåller det sig så, att själva handelsavtalet med Amerika verkligen är publicerat, men den till grund för denna handelsöverenskommelse liggande överenskommelsen om det norska tonnaget, vilken är av fullständigt avgörande betydelse för hela uppsägelsen mellan Norge och de associerade makterna, den har aldrig publicerats. Nu var det för Sveriges del så, att vi slöto både handels- och tonnageöverenskommelsen gemensamt under ett enda avtal. Här kunde man icke taga ut det ena och lämna det andra hemligt, såsom man gjorde i Norge. Det norska exemplet bevisar alltså faktiskt ingenting alls om vad sam kunde vara möjligt och lämpligt för Sverige. Och så mycket är visst, att i den mån nu det svenska näringslivet har haft några olägenheter av att man icke kunnat publicera avtalet, så skulle dessa olägenheter icke kunnat bliva hävda genom en utförligare redogörelse för eller publikation av endast texten till det egentliga handelsavtalet, då det i varje fall var uteslutet att offentliggöra vare sig de viktiga bilagorna till detta avtal eller det därmed sammanhängande och för hela handelsavtalets tillämpning i många avseenden så betydelsefulla tonnageavtalet.

Slutligen syntes också herr Lindman vilja underkänna det skäl, som av utrikesministern anfördes för att man i slutet av året 1918 fann sig ifrån svensk sida kunna uppgiva förbehållsamheten mot en fullständig publikation. Det borde väl ändå vara fullständigt uppenbart, att sedan det världspolitiska läget hade undergått en så genomgripande förändring, som skedde genom vapenstillståndet, så måste en hel del hänsyn, som förut funnits, kunna falla bort. Då fanns icke längre farhågan för, att man ifrån de olika hållen skulle göra anmärkningar emot de medgivanden, som blivit gjorda åt den andra parten i kriget. Då var det möjligt att verkligen begära till och med hela avtalets publikation, och då gick också den svenska regeringen till denna framställning.

Regeringen har sålunda, såvitt jag kan finna, här iakttagit den

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

hållningen, att den visserligen icke har ansett sig från början kunna räkna med offentliggörande av hela avtalet, men att den däremot gärna skulle hava önskat och även hade väntat att kunna publicera mycket fylliga redogörelser, att det blev en besvikelse, när detta icke lyckades, men att den besvikelsen berodde på, vad som redan under förhandlingarna var uppgjort i London och som icke kunde ändras, att regeringen sedermera, när ställningen förändrades. däremot så gott som omedelbart vidtog förberedelser för att kunna publicera antingen avtalet i dess helhet eller också giva en utförligare redogörelse därför, men att detta återigen strandade på att svaret blev avböjande från andra sidan på båda alternativen. Att under sådana förhållanden blåsa upp denna sak till dimensioner, som här skett, kan ju visserligen överensstämma med en viss partitaktisk beräkning, men jag tror icke att realiteterna skola kunna giva något stöd för ett sådant förfarande.

För sin del är regeringen fullständigt övertygad om, att den i sin hållning i fråga om detta avtals publicerande efter bästa förstånd har iakttagit rikets sannskyldiga nytta, vilket i detta fall varit viktigare än att falla undan för vissa taktiska fordringar, som framställts från motsidan i den inre svenska partistriden.

Herr Engberg: Herr talman, mina herrar! Jag kände mig närmast uppkallad av det anförande, som här hölls av herr Vennerström.

Innan jag går in på att om detta säga några ord, kan jag ändå icke underlåta att taga fasta på ett yttrande av herr Lindman, där han såsom maxim uppställer, att man bör alltid, när man talar, säga rent och klart ut, allt vad man menar. Ja, om herr Lindman hade följt den kloka maximen, när den första kommunikén i Luxemburg-affären utfärdades, så kanske herr Lindman kunde talat i den frågan med något större pondus i detta ögonblick. Det kanske icke heller bör stickas under stol med, att *den maximen också borde följts, när en annan kommuniké utfärdades.*

Men nu till herr Vennerström. När jag nu riktar mig emot honom, så tror jag, att jag från början kan vara fritagen ifrån misstanken att vilja uppträda såsom någon speciell drabant åt hans excellens herr utrikesministern. Och det är alltså icke i det syftet, som jag nu adresserar mig till herr Vennerström, utan det är med anledning av den punkt, där han gjorde ett slags vädjan till vad han kallade demokratin både inom kammaren och inom konstitutionsutskottet att göra honom sällskap i den anmärkning, han hade framställt. Han formulerade denna vädjan på det sättet, att han ansåg, att det här hade varit ett slags allmän demokratisk plikt att gå med på ett ståndpunktstagande på *hans* egna linjer. Han får lov att ursäkta mig, att jag på den punkten måste säga ett bestämt nej, ty jag kan ändå icke dela den allmänna uppfattning, som han här gav uttryck åt, då han sade, att bolsjevismen är att betrakta såsom början till demokratin.

Jag hyser verkligen den uppfattningen och har alltid förfäktat

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

den såväl inom som utom kammaren, att bolsjevismen är demokratiens svurna fiende. Att därför vädja till demokratien om ett bundsförvantskap till förmån för någon som helst bolsjevism är en ståndpunkt, som jag under inga förhållanden kan underskriva.

Jag kan icke heller underlåta att gent emot herr Vennerström säga, att jag tycker, det är litet egendomligt, att när man nu å ena sidan ifrån den grupp, han representerar, ligger i tämligen skarp fejd med den rent bolsjevistiska gruppen, man likvisst å andra sidan här uppträder med en vädjan till demokratien till förmån för en slags hänsyn gent emot bolsjevismen. Det blir på det sättet ett dubbelspel, som jag för min del icke kan låta passera oanmärkt, och det är därför herr talman, som jag tillät mig göra denna erinran.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag skall icke nu gå in på något bemötande av herr Vennerströms uttalande om socialdemokraterna, då jag i det avseendet kan inskränka mig till att i kuvedsak instämma med den siste talaren.

Men jag föranleddes att begära ordet särskilt med anledning av det uttalande av utrikesministern, däri han sade sig hoppas, att dylika indiskretioner, som nu förekommit i herr Vennerströms reservation, för framtiden måtte undvikas. Jag hoppas också, att detta skall kunna ske. Men jag måste för min del säga, att det sätt, som herr utrikesministern rekommenderade, icke torde vara det mest lämpliga i det avseendet.

Jag kan icke underlåta att med anledning av vad som förekommit i denna sak lämna en förklaring, då man — åtminstone i vissa tidningar — velat helt lägga ansvaret på ordföranden i konstitutionsutskottet för den ifrågavarande indiskretionen.

Jag vill då säga, att från min sida gjordes — för övrigt på särskild fråga från reservanten — en hemställan till denne att icke i reservationen medtaga något, som berörde främmande makter och kunde anses vara av förtrolig art. Jag ber också att få fästa uppmärksamheten vid, att reservanten i det avseendet i viss mån ehuru ej tillräckligt varit tillmötesgående, vilket torde framgå av memorialet. Vidare vill jag framhålla, att jag icke ansett mig i egenskap av ordförande i utskottet äga befogenhet till att förbjuda en reservant att begagna sig av de handlingar, som inlämnats till utskottet och vilka icke betecknats såsom hemliga, för att med dessa om han så ansåge nödvändigt, styrka sin bevisföring. Under den långa tid, jag varit medlem av konstitutionsutskottet har det mig veterligen aldrig inträffat, att dechargereservationerna hava censurerats. Det är sålunda icke riktigt, som en tidning velat göra gällande, att systemet varit sådant, att reservationerna till konstitutionsutskottets dechargememorial varit en sak mellan reservanterna eller författarna, som det heter, och utskottets ordförande. Nei, det har nu i regel varit så, att reservanterna själva ha efter gottfinnande avfattat sina reservationer och av handlingarna medtagit det de önskat.

Nu har utrikesministern ansett, att då det kan bliva fråga om publicerande av förtroliga meddelanden, som kunna finnas i de hand-

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

lingar, som inlämnats till konstitutionsutskottet, detta icke borde publicera dessa förr än yttrande inhämtats från utrikesdepartementet. För min del tror jag det vore lämpligt, att om vissa handlingar, som inlämnats till konstitutionsutskottet, äro av den art, att de äro strängt förtroliga, det borde på dessa handlingar genom särskild beteckning anmärkas, att de icke få publiceras eller — som statsministern nyss anmärkte rörande handelsavtalet — att de stämplas såsom hemliga. Sker detta har såväl reservanten som utskottet särskild anledning att taga upp till närmare omprövning, huruvida en sådan handling bör offentliggöras eller icke, och om det då i sådant fall uppstår tvökan, kan man ju i sista hand tänka sig den utvägen, som utrikesministern rekommenderade.

Beträffande de erinringar, som gjorts i pressen mot särskilt ett par av de aktstycken som medtagits i reservationen, så ligger saken så, att dessa aktstycken icke ha varit betecknade som hemliga. Och jag vill ytterligare framhålla, att är det så, att en departementschef, utrikesminister eller någon annan, finner bland de handlingar, som överlämnas till utskottet, sådana, som icke böra publiceras, därför att det kan tänkas åstadkomma skada för landet, så bör detta — jag betonar det ännu en gång — särskilt anmärkas på handlingen i fråga. Jag vill icke gå därhän, som man på något håll ansett lämpligt, att regeringen icke skulle utlämna sådana handlingar, ty i många fall kan en sådan handling leda till att klara upp ett ärende, som utskottet fäst sin uppmärksamhet vid och infordrat.

Det är icke min mening, att här framkalla någon längre debatt rörande offentlighet eller icke offentlighet beträffande handlingar, som inkommit till utskottet, men jag kan ändå icke underlåta att fästa uppmärksamheten vid § 9 regringsformen, där det heter: »Uti alla mål, som hos Konungen i statsrådet förekomma, skall protokoll föras. Då rikets säkerhet eller eljest synnerligen viktiga skäl kräva hemlighållande av mål, som angår rikets förhållande till främmande makt, skall över målet föras särskilt protokoll.»

Jag ber också att få nämna, att i det fall, varom nu är fråga, föreligger icke något »särskilt protokoll». Hade så varit fallet hade givetvis även de handlingar, som åtföljt detsamma måst anses såsom hemliga och behandlas med största försiktighet av såväl utskott som reservanter.

Jag har med detta endast velat lämna några upplysningar samt uttala önskvärdheten av att då från ett departement till utskottet inlämnas handlingar av den art, att de enligt departementets mening icke få publiceras, detta må särskilt utmärkas på dessa handlingar, så att uppmärksamheten direkt kommer att fästas vid desamma och giva anledning till en noggrannare prövning i fråga om publicering.

Herr Norman: Herr talman! Hans excellens statsministern nämnde ju alldeles nyss, att ingen motsägelse fanns mellan vad som från regeringshåll sagts vid olika tidpunkter, och det gav mig anledning att begära ordet, då det synes vara en synnerligen fri tolkning av vad som vid olika tillfällen sagts, om man icke kan finna

någon motsägelse mellan t. ex. uttalandena nu och det av mig förut citerade yttrandet av justitieministern i Östersund eller krigsministerns yttrande i Hässleholm. Jag skall icke upprepa dessa citat, de äro en gång förut förda till kammarens protokoll, men icke överensstämma dessa båda från regeringshåll gjorda uttalanden med vad som här är framlagt i reservationen om det *verkliga* förloppet. Jag finner en synnerligen stor motsägelse mellan vad som tidigare sagts och vad som nu kommit fram tack vare icke regeringens åtgörande utan på grund av att reservanterna lagt fram dessa saker här i reservationen. Och jag vill särskilt understryka, att när såväl riksdagen som det svenska folket bibringats den bestämda uppfattningen, att sekretessen har uteslutande varit beroende på ententemakternas önskan — jag bortser då från den lilla passus i anförandet under remissdebatten från statsministerns sida, då han sade, att det berodde icke *ensamt* av den svenska regeringen, att hemlighållandet hade skett — då är det icke underligt, om man börjar undra över, huru pass mycken tilltro man kan sätta till meddelanden, som lämnas från regeringshåll vid andra tillfällen. Vi ha ju här i riksdagen haft sammanträden inför lyckta dörrar, och det förefaller, som om åtminstone vid dessa tillfällen bort kunna lämnas de meddelanden, som nu ändå kommit riksdagens ledamöter till handa genom den i föreliggande memorial förefintliga reservationen.

Det har lämnats en del meddelanden tidigare om en del av handelsavtalets innehåll. Från utrikesdepartementet lämnades tidigt i våras meddelande till handelskommissionen, som sedermera delvis publicerades i pressen, varigenom man fick veta, att en hel del värdefulla saker fritt skulle få införas till landet, såsom kinematograf-films, grammofonskivor, pianon, halmhattar, blomsterfrö, buskar, musikinstrument, diamanter utom sådana, som äro avsedda för industriella ändamål, fjädrar av högt värde, konstgjorda blommor, dyrbara pälsverk, ben- och hornknappar, leksaker, orientaliska mattor av högt värde, löständer, äkta spetsar, tandborstar och annat sådant. Detta fick svenska folket veta, att man fått genom tonnageavtalet genom det meddelande, som lämnades från utrikesdepartementet till handelskommissionen den 11 februari. Men andra saker, som varit av större vikt att få veta, hemlighöllos.

Nu säger visserligen utrikesministern, att regeringen skulle gärna sett, att ett utförligare meddelande givits, men kommunikén var avfattad i London, och följaktligen hade den svenska regeringen icke något att göra åt den saken; den kunde icke göra något åt den saken, som hans excellens utrikesministern sade. Jag vill då bara peka på de utgivna telegrammen härom, dels ett av den 28 maj förra året, att *regeringen hemställt*, att avtalet och dess bilagor *icke måtte publiceras*, och ett senare telegram, vari det hemställdes, att man skulle söka *förmå Amerika och de andra ententeländerna att icke publicera något utöver det förut publicerade*.

Jag finner en så stor motsägelse mellan det som tidigare sagts från regeringshåll och det som framkommit i den från regeringshåll inspirerade pressen — som dock synes ha varit synnerligen illa in-

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

formerad i detta stycke — och de erkännanden, som nu kommit fram, vilka pressats fram av förhållandenas tryck, att jag beklagar, att förhållandena utvecklat sig så, att man fått grundad anledning att ställa sig mycket skeptisk, då kategoriska meddelanden lämnas i olika frågor från regeringshåll.

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! Hans excellens statsministern erinrade nyss beträffande mitt förra anförande, att jag i ett citat av ett av honom fällt yttrande den 16 januari icke skulle ha fäst mig vid vad han där uttalat, nämligen att om ett offentliggörande icke skett än i denna dag, så vore förklaringen fortfarande den, att detta icke berott *ensamt* på den svenska regeringen. Ja, jag beklagar, att detta undgått mig. Det var sålunda en liten fint från hans excellens statsministerns sida den 16 januari, att detta lilla ord »ensamt» skulle tolkas så, skulle lägga i hans yttrande en mening sådan, att det berodde icke bara på oss utan även på andra. Det berodde sålunda icke på oss ensamt. Denna lilla fint har undgått mig. Men huru vill då hans excellens herr statsministern förklara de uttalanden, som oemotsagt gjordes i tidningarna och exempelvis av justitieministern och krigsministern på sommaren 1918? Justitieministern säger uttryckligen, att det som stått i den angivna korta kommunikén är allt varom västmakterna hittills velat tillåta offentliggörande, och krigsministern säger, att var enda tänkande person måste inse, att det icke berodde på oss, att utförligare publicerande ej kunnat ske.

När man skall vara så finurlig som statsministern velat vara den 16 januari, så skall man vara finurlig med konsekvens, så att även kollegerna äro lika finurliga och i sina yttranden inflicka samma lilla ord »ensamt». Men nu stå yttrandena i skärande motsats till varandra, ty vad de tala om hänför sig uttryckligen till att det icke berodde på oss utan att det berodde på andra.

Hans excellens statsministern talade om det norska avtalet och sade, att herr Lindman kommer alltid dragande med detta norska avtal. Ja, det gör jag därför att jag skulle varit tillfredsställd, om den svenska allmänheten fått ur det svenska avtalet offentliggjort lika mycket som den norska allmänheten fått ur det norska. Detta senare innehåller sida upp och sida ned uppgifter på de lättnader, som man skulle erhålla. Och då hans excellens talar om att däri icke finnes något nämnt om sjöfarten, så vill jag säga, att det är icke någon människa här i Sverige, för vilken det varit av betydelse att veta antalet ton fartyg, som satts i ententens tjänst, om man fått publicerade meddelanden om detta, ty detta angick icke den svenska allmänheten på samma sätt som möjligheten att få import till vårt land och möjligheten att härifrån bedriva export.

Då hans excellens statsministern framhåller, att kommunikén var knapphändig, och uttalar vissa beklaganden över att så skulle vara fallet, så måste jag, herr talman, ännu en gång uppläsa vad som förekommer här och vad som står i utskottets betänkande. Det heter här: »Den av mr Leverton Harris utarbetade engelska kom-

muniken anses fullt tillfredsställande». Detta telegraferades härifrån till England. Den är sålunda då fullt tillfredsställande. Ja, men nu säger hans excellens, att den var icke tillfredsställande. Men varför säger han då, att den var tillfredsställande vid det tidigare tillfället? Och varför urgerade man icke att få den mera utförlig och mera lämpad efter svenska förhållanden, då vi önskade det?

Han excellens statsministern talade om risken av detta publicerande och han talade om möjligheten av att man från andra sidan då ville vid publicerandet få in mera än vad som vore för oss önskvärt. Ja, häri ligger en stark motsägelse just mot det yttrande, jag nyss citerade. För övrigt, säger statsministern, skall man icke giva denna sak så stora dimensioner, och han säger vidare, att dessa anmärkningar framkommit av taktiska beräkningar. Jag vet icke, vilken måttstock hans excellens statsministern vill lägga på uppriktighet i politiken, men jag påstår, att därvidlag dimensionerna icke kunna bliva för stora eller riskerna för kraftiga, ty det kunna de aldrig vara.

Till sist, herr talman, skall jag be att få säga, att när man, som hans excellens statsministern gjort i detta fall, skyller på andra — ty här har man ju skylt på andra, att de icke velat tillåta detta — då skall man icke själv yrka på hemlighållande. Och om man gjort det på det sätt, som här skett, så tycker jag, att man skall ha mod att tala om att man icke velat offentliggörandet i större utsträckning än som skett, och man bör icke krypa bakom ryggen på andra.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Löfgren: Herr talman, mina herrar! Mitt namn har nämnts åtskilliga gånger i denna debatt i samband med frågan om vad som sagts och icke sagts av regeringens ledamöter ute i landet. Man hänför sig då till referat av ett tal, som jag hållit i Östersund. Ur detta har man velat draga slutsatser i den riktning, som särskilt herr Norman gjorde. Lyckligtvis har jag emellertid konceptet till mitt anförande kvar, och jag ber, för att sätta utom all fråga vad jag verkligen sagt, att få läsa upp det korta stycke, som hör hit.

Jag ber att få nämna, att det väsentliga i min argumentation gick ut på att för allmänheten uppvisa, varför ett sådant avtal som det ifrågavarande icke kunde *in extenso* offentliggöras. Det var själva huvudtemat i min argumentation. Därvid kom jag först in på frågan om den utsläppta *kommunikéns* innehåll. Jag yttrade då på följande sätt: »Jag tror mig kunna försäkra, att regeringen ingenting hellre skulle önska än att lämna så fullständiga upplysningar som möjligt om avtalets innehåll. Så långt det rör svenska intressen, tycka vi nog också alla, att den utsläppta redogörelsen borde kunna göras fylligare. Men jag upprepar vad som sagts förut från regeringshall, att den knapphändiga kommunikén utgått efter ömsesidig överenskommelse om vad som borde offentliggöras och så-

Andra kammarens protokoll 1919. Nr 60.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

lunda icke endast berott av den svenska regeringen. Det som stått i den utgivna korta kommunikén är vad västmakterna hittills velat låta oss offentliggöra.» Det är givetvis de sista orden, som man i referatet fäst huvudvikten vid och som givit anledning till den uppfattning om mitt anförande, som kommit till uttryck dels i pressen och dels i herr Normans m. fl:s anföranden.

Herr Forssell anmärkte, att det hade under alla förhållanden visat sig en brist på överenskommelse mellan lära och liv hos regeringens ledamöter, i det att vi, som tidigare hade hållit på offentlighet i politiken, sedan gjort oss skyldiga till hemlighållande av för landet viktiga avtal. Jag tog upp även den frågan i det nämnda anförandet, och särskilt som ett apropå till vad som sagts i dag ber jag att också få föredraga vad jag i den delen sagt. Jag säger där på följande sätt: »Detta om detta — men hur hänger det hela ihop med vänsterns och regeringens frontställning gent mot den hemliga diplomaten? Jo, de två sakerna ha inte alls med varandra att göra. Den nämnda punkten i vänsterns program går ut på, att den hemliga diplomaten skall försvinna genom att folkrepresentationen eller dess förtroendemän få full kontroll över utrikespolitiken. Den politiken har denna regering just sökt följa. Men folkets kontroll över utrikespolitiken innebär däremot icke, att det som till sin natur är konfidentiellt eller eljest ur statsintresse inte bör offentliggöras skall skrikas ut på torgen — allra minst under brinnande krig och innan ännu de stater, som makten hava, börjat föra en mera öppen politik.» Sålunda även ut ur vänsterns egna synpunkter på den hemliga diplomaten har jag ansett mig kunna försvara och förklara det som en naturlig sak, att ett avtal som detta icke kunde in extenso offentliggöras.

Herr Forssell: Herr talman! Gent emot herr justitieministern vill jag säga, att det hade varit önskligt, att justitieministern dagarna efter sitt anförande kommit med sitt beriktigande, eftersom hela vänsterpressen vimlade av sådana framställningar, som vi här påtala och som förekommo i mot herr justitieministern mycket välvilligt stämnda tidningar.

Jag vill vidare beträffande hans excellens herr statsministerns yttrande tillfoga, att av detsamma syntes mig ganska klart framgå, att regeringens intresse för offentlighet över detta avtal icke fått något verksamt uttryck under förhandlingarna förrän i en så sen timme, att frågans upprivande — såvitt jag förstår hans excellens herr statsministern rätt — hade äventyrats, om ministären gjort sina synpunkter i denna fråga gällande.

Tillika vill jag påpeka, att därest man från ententemakternas sida ställt sig förvånad till en sådan senkommen framställning om publicitet från svenska ministärens sida, så är detta verkligen icke så märkvärdigt, när den svenska ministären själv tagit initiativet endast några dagar dessförinnan genom sitt telegram till svenske ministern, som naturligtvis befordrade tanken vidare: »Den svenska regeringen hemställer» — så löd ju telegrammet! Detta är ju en

motsägelse, att ena veckan komma med begäran om sekretess och andra veckan med begäran om publicitet, en motsägelse, som i högsta grad måste ha försvårat svenska regeringens ställning, om den så där i allra sista stund har velat utverka en publicering i större omfattning än den själv strax förut hemställt om.

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Hans excellens herr statsministern E d é n: Herr talman! Det är kanske ofruktbart, men jag skall dock tillåta mig göra två konstateranden med anledning av herr Lindmans anförande.

Det ena konstaterandet är det, att utrikesministern nyss har förklarat vad som låg bakom telegrammet rörande kommunikéns publicerande i Amerika och vad som låg bakom omdömet »tillfredsställande» om mr. Leverton Harris' kommuniké, men att herr Lindman icke alls tagit hänsyn till dessa upplysningar. Utrikesministern har ju påpekat, att det vid den tiden, sedan underhandlarna kommit hem och sedan man fått veta, att det icke var att vinna någon ändring i den svenska kommunikén, endast gällde att se till, om den engelska kommunikén motsvarade den svenska, så att det ej blev någon öoverensstämmelse. Ur *den* synpunkten kunde den anses tillfredsställande. Det är sålunda omöjligt, att herr Lindman skall kunna taga detta ord till intäkt för den motsägelse, som han ävlas efter att få fram i regeringens uttalanden.

Det andra sammanhänger med att herr Lindman behagade finna, att jag varit »finurlig» i remissdebatten, när jag satt in orden »icke ensamt på oss» i mitt anförande om vad den uteblivna publikationen av handelsavtalet berodde på, men också tillät sig förmena, att denna »finurlighet» icke skulle ha presterats av mina kolleger.

Vad finurligheten beträffar vill jag säga, att ett sådant uttryck som »icke ensamt», till på köpet upprepat två gånger, är ej alls, såvitt jag kan förstå, bevis på någon finurlighet utan bevis på en mycket bestämd reservation, som allra minst en förutvarande erfaren utrikesminister borde undgå att lägga märke till, såvida han icke vill undgå att lägga märke därtill. Och rörande mina kolleger i regeringen inträffar det egendomliga, då jag nu hör justitieministern uppläsa sitt så mycket diskuterade uttalande från sommaren 1918, att han befinnes hava varit lika »finurlig», fast herr Lindman icke lagt märke till det heller. Ty justitieministern har enligt konceptet yttrat följande: »att den knapphändiga kommunikén utgått efter ömsesidig överenskommelse om vad som borde offentliggöras och sålunda *icke endast* berott av den svenska regeringen». — Det är nästan verbotim detsamma. Jag har sagt »icke ensamt», justitieministern har sagt »icke endast». Han har naturligtvis i denna punkt haft alldeles precis samma tanke sommaren 1918 som jag uttryckte i remissdebatten 1919. Var blev då herr Lindmans anmärkning av?

Vad slutligen beträffar herr Lindmans nu gjorda kärleksförklaring till uppriktighet i politiken ber jag endast att få lyckönska honom till den och dessutom att få tillägga ett gammalt ord, som i en sådan situation oemotståndligt gör sig påmint, det enkla ordet nämligen: »Håll ord, min bror!»

Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Herr V e n n e r s t r ö m: Herr talman! Blott en mycket kort replik till min gamle vän herr Engberg. Man brukar kunna beundra herr Engbergs skarpa logiska klinga, men vid detta tillfälle var den väl trubbig. Jag vill icke diskutera, om bolsjevismen är eller icke är demokrati; det angår mig i detta sammanhang över huvud taget inte. Herr Engberg ogillade tsarismen, men herr Engberg krävde, att Sverige skulle behålla förbindelse med tsar-Ryssland. Herr Engberg ogillar bolsjevismen. Då borde väl herr Engberg i logikens namn även kräva, att vi borde kunna behålla förbindelse även med detta bolsjevik-Ryssland. Om vi gilla eller icke gilla ett statssystem i främmande land hör icke hit. Vad som egentligen gäller är, om de reala skälen ur Sveriges synpunkt verkligen finnas för att bryta med ett eller annat land. Jag anser, att de skälen ej funnits i fråga om Ryssland, och av den anledningen och ingen annan har jag ställt min anmälan mot regeringen och utrikesministern.

Herr vice talmannen H a m i l t o n: Herr talman! Jag vill ogärna såra mina motståndare — högern — men jag förmodar, att herrarna utan tvekan kunna instämma med mig däruti, att storslagna hava de icke varit i sin opposition. Man har icke mycket att komma med, då man kan timme efter timme uppehålla kammarens dyrbara tid med en så underordnad fråga som den, i vad mån eller i vilken omfattning handelsavtalet blivit offentliggjort. Huvudsaken var, att handelsavtalet kom till stånd. Detta handelsavtal har alltid varit en nagel i högerns öga, därför att den själv misslyckades. Vi böra erinra oss, vilken ställning Sverige befann sig i. Svenskarna voro ett svältande folk, och varje fartyg, som kom in med livsmedel, hälsades med glädje av det svenska folket. Jag tror, att vi böra vara regeringen tacksam för vad den härvidlag gjort och icke här resa en småaktig opposition. Mot en sådan tror jag, att folket skall reagera, folket som då svält och då fick livsmedel. Att det fick livsmedel var huvudsaken.

Jag hemställer till oppositionen: är det ej lämpligt att nu avsluta denna debatt, som sannerligen icke varit uppbygglig.

Herr M a g n u s s o n i Tumbult: Herr talman! Om jag deltagit i det beslut, som omförmäles under reservationen V, så hade jag förvisso varit med bland reservanterna. Det vittnar icke om någon skicklighet från civildepartementets sida att utfärda en kungörelse, som måste kompletteras med ett kartongblad, utkommet efter den tid, då kungörelsen skulle tillämpas i rikets kommuner. Denna kungl. kungörelse vållade också mycken oreda i åtskilliga kommuner, som genom densamma blevo urståndsatta att före marsvalen i år på sätt de enligt kommunallagarna vore berättigade, indela sig i valdistrikt. Det mest egendomliga i herr civilministerns åtgörande i denna sak är emellertid det telegrafiska cirkuläret till rikets länsstyrelser av den 9 januari, varigenom dessa ålades att före den 9 februari 1919 sammankalla urtima landsting för fastställande av ny indelning av valkretsarna för landstingsmannaval m. m., oaktat den lag, varpå

detta beslut skulle vila, icke trädde i kraft förrän den 1 mars i år. Är det riktigt att tillämpa en lag, innan den trätt i kraft, så måste det också vara riktigt att underlåta att efterleva en lag, som vid en viss tid skall upphöra, innan den upphört att gälla, men den konsekvensen tror jag, mina herrar, att vi litet var skulle draga oss för att tillämpa. Under alla förhållanden måste man beklaga, att regeringen icke låtit sig angeläget vara att vidtaga endast sådana åtgärder, om vilkas laglighet delade meningar ej kunna råda.

*Ang.
fullbordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

§ 8.

Vidare förekom till behandling andra särskilda utskottets utlåtande, nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning ävensom i ämnet väckta motioner.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.*

Genom en den 18 mars 1919 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 247, hade Kungl. Maj:ts, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om arbetstidens begränsning.

I samband med denna proposition hade utskottet förehäft till behandling följande motioner, nämligen

inom första kammaren:

- nr 210, av herr *Schmidt m. fl.*
- nr 211, av herrar *von Sydow* och *Enhörning*,
- nr 212, av herr *Lindhagen*,
- nr 213, av densamme,
- nr 214, av densamme,
- nr 215, av densamme,
- nr 216, av densamme,
- nr 220, av herr *Söderberg*,
- nr 221, av herr *Lindley*,
- nr 225, av herr *Lindhagen*, samt

inom andra kammaren:

- nr 398, av herrar *Öberg* och *Lidström*,
- nr 399, av herr *Hagman* i Stockholm *m. fl.*,
- nr 401, av herr *Magnusson* i Skövde,
- nr 402, av herr *Karlsson* i Sandviken, samt
- nr 416, av herrar *Holmström* och *Eriksson* i Grängesberg.

Utskottet hemställde.

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, med avslag å motionen nr 401 inom andra kammaren, för sin del antaga i punkten intaget förslag till lag om arbetstidens begränsning;

B) att de i anledning av förevarande proposition väckta motionerna nr 210, 211, 220 och 221 inom första kammaren samt nr 398,

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

399, 402 och 416 inom andra kammaren måste anses besvarade genom vad utskottet i punkten A) hemställt;

C) att motionen nr 212 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

D) att motionen nr 213 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

E) att motionen nr 215 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

F) att motionen nr 216 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

G) att motionen nr 225 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro fogade

dels reservation beträffande Kungl. Maj:ts proposition i dess helhet av herrar *Nilsson* i Skottlandshus, *Hans Ericson*, friherre *Langenskiöld*, *Jesperon*, *Lindman*, *Olsson* i Broberg och *Persson* i Fritorp, vilka hemställt, att ifrågakvarande proposition icke måtte vinna riksdagens bifall;

dels reservation av herrar *Forssmann* och *von Sydow*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka riksdagen att antaga ett i deras reservation intaget förslag till lag om begränsning av arbetstiden inom fabriksindustrien;

dels ock slutligen åtskilliga reservationer angående särskilda paragrafer i det av utskottet framlagda lagförslaget.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr *Pettersson* i Södertälje, som anförde: Herr talman! I avseende å föredragnings sättet tillåter jag mig hemställa:

att utlåtandet föredrages till avgörande punktvis, dock att punkterna A) och B) behandlas i ett sammanhang;

att först föredrages det under punkten A) upptagna lagförslaget, där så erfordras, paragraf- och momentvis, med promulgationsstadgande, ingress och rubrik sist;

att föredragningen måtte börja med första paragrafen och att vid behandlingen av denna paragraf diskussionen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att lagtexten icke må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att, sedan lagförslaget blivit genomgånget, utskottets hemställan i punkterna A) och B) måtte föredragas; samt

att för den händelse lagförslaget i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Denna hemställan bifölls.

Punkterna A) och B).

*Ang. lag om
arbetstiden-
begränsning.
(Forts.)*

Det av utskottet i punkten A) framlagda lagförslaget.

För 1 § hade utskottet föreslagit följande lydelse:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas dock

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,

c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider;

d) arbete, som bedrivs av staten,

e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,

f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,

g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,

h) jordbruk jämte sådana därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändå att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk,

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

Herr *E. J. Söderberg m. fl.* hade uti en vid utlåtandet fogad reservation föreslagit att paragrafen skulle erhålla denna avfattning:

1 §.

Denna lag — — — — — sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas dock:

a) arbete, som — — — — — arbetets anordnande,

b) arbete, som — — — — — arbetsgivarens familj,

c) arbete, som — — — — — hälso- och sjukvård,

d) skeppstjänst, som — — — — — ävensom fiske,

e) skogsarbete, kolning — — — — — vid skiljeställe,

f) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs som självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att den bedrivs utan samband med jordbruk,

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

- h) arbete, som åligger biträde i handelsbod eller badinrättning,
samt
i) sådant arbete — — — — — direkta betjänande.

Sedan paragrafen föredragits, anförde:

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! Kammaren går nu att behandla ett förslag som säkerligen är ett av de viktigaste, som framkommit under hela denna riksdag. Djupt ingripande kan man säga, att det är beträffande det svenska näringslivet, och djupt ingripande är det även beträffande de personers ställning, nämligen arbetarnas, för vilka detta förslag är huvudsakligen uppgjort.

När man granskar detta förslag, fäster man först sin uppmärksamhet vid det sätt, på vilket detsamma blivit på det förberedande stadiet behandlat. Det tillsattes den 15 februari förledet år en kommitté för att utreda detta ärende, men denna kommitté fick icke i lugn och ro fullfölja sina utredningar, utan ålades av regeringen att skyndsamt inkomma med förslag i andra frågor. Slutligen fick den även befallning att skyndsamt inkomma med förslag i denna stora, vitala huvudfråga, nämligen om begränsningen av arbetstiden i allmänhet, så att det kunde göras till föremål för regeringsbeslut redan vid 1919 års riksdag. Den skyndsamhet, som sedermera lades i dagen, gränsar till det fast otroliga. Regeringen skulle, grundlagens bud likmätigt, remittera ärendet till vederbörande myndigheter: socialstyrelsen och kommerskollegium, och detta skedde naturligtvis, men dessa myndigheter erhöilo en tid av åtta dagar för att avgiva sina betänkanden, och var och en förstår ju, att när man erhåller åtta dagars tid för att avgiva ett utlåtande i ett så vittgående och vidlyftigt ämne, som här är i fråga, är grundlagens bud därmed tillgodosett endast i sina yttersta formaliteter. Det ändamål, som därmed avsetts, nämligen att få ett verkligt utlåtande av vederbörande ämbetsverk, är härigenom ingalunda uppnått. Grundlagens mening har blivit tillbakasatt, och resultatet har också varit, att t. ex. sociala rådet, som inkallades av socialstyrelsen, icke haft tillfälle att ens se igenom förslaget, då det vid nämnda tillfälle sammankallades för att avgiva yttrande därom.

Jag har i förbigående endast velat framhålla, att det varit oförståndigt av vederbörande departementschef att förfara på detta sätt, i stället för att ifrån vederbörande ämbetsverk och ifrån alla intresserade parter såväl på arbetsgivar- som arbetarhåll söka erhålla en så fullständig kritik som möjligt av det föreliggande förslaget, innan det i sin slutgiltiga form sedermera lades fram för riksdagen. Kommittén säger ju själv, att det varit alldeles för knappt med tid, för att den skulle kunna komma med någon utredning, och i dess senaste utlåtande, det, som handlar om verkningarna av arbetstidens begränsning och som kommit, under det utskot-

tet varit sysselsatt med att behandla detta ärende, säges också, att ämnet är så vidlyftigt och komplicerat, att det i väsentliga delar undandraget sig bedömande, och där framhålles, vilken synnerligen ogynnsam tidpunkt det nu är för att komma med detta förslag. Utlåtandet pekar sålunda på även en annan sida av saken, nämligen det olämpliga i att taga fram detta just nu.

Då jag misstänker, att jag kommer att bli rätt vidlyftig i detta mitt anförande, skall jag, herr talman, söka att så fort som möjligt förbigå de mera oväsentliga punkterna och dem, som kammaren förut bäst känner till. Jag skall därför icke i någon vidsträcktare mån inlåta mig på vad som i detta fall förekommit i lagstiftningsväg inom främmande länder. Jag vill blott säga, att när man ifrån socialstyrelsen uttalat — något som sedermera upprepats av herr civilministern själv i hans anförande till statsrådsprotokollet — att åttatimmarsdagen nu blivit så allmänt antagen, att den kan sägas vara ett internationellt faktum, så är det minsta man kan säga om detta uttalande, att man där gör sig skyldig till en ganska stor överdrift. De länder, vilka ha antagit en sådan lagstiftning och som kunna ha något intresse för oss, äro ju Norge och Finland. I Norge gäller nu en provisorisk lag, ett annat förslag är under behandling och blir väl förmodligen antaget. Danmark har delvis antagit principen, nämligen för fabriksverksamhet med drift hela dygnet. Finland har antagit en sådan lag 1917, men den har ändrats och modifierats redan 1918. För övrigt se herrarna, att i de stora industriländerna England och Amerika, med vilka vi företrädesvis ha att konkurrera, finnes icke någon sådan begränsning. I Frankrike har, enligt vad utskottet upplyser, en lag blivit införd om åtta timmars arbetstid, men det bör framhållas, att vad detta lagförslag beträffar, är åttatimmarsdagen endast en vacker gest och ingenting annat, ty det innehåller, att beträffande olika landområden och olika näringsgrenar sedermera på administrativ väg efter arbetsgivares och arbetares hörande skall bestämmas, vilken arbetstid som skall tillämpas.

Jag skall icke vidare uppehålla mig vid vad som förekommit i främmande länder, utan jag skall övergå till de mera reala sakerna och de synpunkter, som efter min uppfattning måste anläggas på frågan. Herr civilministern gör detta i den kungl. propositionen först därigenom, att han framhåller de politiska och sociala synpunkterna, och de kunna sammanfattas i ett yttrande av honom, där han säger: »Den orosfyllda tiden kräver, att spørsmålet synas ur statskloketens och den samhälleliga rättvisans ståndpunkt. Arbetarklassen», säger han, »betraktar åtta-timmarsdagen såsom ett rättfärdighetskrav, och viktigt är således, att vårt land genast och resolut ställer sig i raden av de länder, som äro de mest framskridna av kulturstaterna i detta fall.» Jag har nyss uttalat mig om, vilka dessa kulturstater äro, och jag upprepar, att, för så vitt här menas de stora industriländerna, dessa icke finnas i raden av kulturstaterna.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Utskottet följer i sin redogörelse på två sidor socialstyrelsen, som det refererar, och förklarar, att kravet ur angivna synpunkter måste tillmätas en sådan räckvidd och styrka, att »det så vitt möjligt måste tillgodoses». Där har sålunda gent emot herr civilministern inskjutits ett »så vitt möjligt». För min egen del skulle jag vilja säga, att det låter bra, när man säger, att man skall gå i spetsen och följa med kulturstaterna på olika områden, men att det är utomordentligt farligt för ett litet land, vars industri naturligtvis icke är och icke kan vara så utvecklad som de stora industriländernas, att söka vara ett föregångsfolk, som, samtidigt med att det har skyldighet att upptaga kampen och tävla med de stora industriländerna, likväl skulle söka genom införande av sådana åtgärder begränsa sina möjligheter att bestå i den strid, som äger rum på detta område.

Framför de av herr civilministern åberopade politiska skälen synes det mig sålunda, att man måste sätta landets verkliga möjlighet att kunna på en tidpunkt sådan som den nuvarande genomföra ett lagförslag av denna räckvidd. Här gäller icke, mina herrar, vad man kan anse vara önskvärt för den ena eller andra samhällsklassen. Alla vilja väl och böra väl vara med om att ställa det så gynnsamt som möjligt för den arbetande klassen, liksom man skulle vilja göra det för alla landets innevånare över huvud taget, men i detta avseende gäller naturligtvis, att man måste ålägga sig den begränsningen på sin vilja, att man icke gör mer, än landets ekonomiska välfärd kan tåla vid. Nu efter kriget, när en sådan ödeläggelse gått över hela världen, kan man känna sig förvissad om, att man i samtliga länder kommer att spänna alla sina krafter för att söka bota krigets revor, och då borde det gälla för oss liksom för andra att genom att söka åstadkomma största möjliga arbetsproduktion sträva att kunna bestå i denna tävlan med de andra.

Jag skall i detta mitt anförande förbigå det, som här talas om hälsotillståndet. Det påstående, som civilministern i det avseendet kommer med, är ganska mycket vederlagt av den utredning, kommittén gjort. Jag skall även förbigå det, som naturligtvis här ligger till grund för strävandena, nämligen önskan att söka bereda den arbetande klassen ett större mått av frihet, vila, förströelse och möjlighet att inhämta kunskaper. Det faller sig naturligen så, att man gärna önskar, att det skulle kunna komma till stånd, men den önskan utsträcker i varje fall icke av herr statsrådet och chefen för civildepartementet till dem, som icke falla under denna lag, däribland jordbruksarbetarna. Jag skall sålunda förbigå detta för att i stället något utförligare uppehålla mig vid de ekonomiska verkningar, som genomförandet av lagen skulle komma att medföra.

Det är klart för var och en, att det icke kan undgås, att om man vill uppehålla produktionen vid samma storlek som för närvarande, behöves det ett ökat antal arbetare för industrien. Men

ett ökat antal arbetare kräver också ökade arbetslokaler, förstora- de verkstäder, större antal maskiner och verktyg och ett ökat antal arbetarbostäder. Detta är oundvikligt, men kommer att fördyra tillverkningen, vilket även framhållits av socialstyrelsen. Frågan är framförallt en ekonomisk fråga.

*Ang. lag om
arbetstiden:
begränsning.
(Forts.)*

Redan i början av en undersökning av denna sak kommer man in på den frågan, i vad mån man har rätt att hysa den uppfattningen, att en ökning av arbetsintensiteten kommer att följa med en förkortning av arbetstiden. Herr statsrådet och chefen för civildepartementet vill i sitt anförande till statsrådsprotokollet icke bestrida, att i en stor del av de viktigaste industrierna produktionsmängden i huvudsak bestämmes av produktionsmedlens omfattning, således av maskinerna och anläggningen, och att den personliga arbetskraften där icke spelar någon avgörande roll. »Men», säger han, »i och för sig är intet att invända mot den mening, att i stort sett en ökning av arbetsprestationen borde vara att motse med åttatimmarsdagen.»

Man kan starkt ifrågasätta, om den optimistiska syn på tingen, som här uttalats av herr statsrådet, har något berättigande och om hans förhoppningar komma att gå i uppfyllelse, när lagen blivit genomförd. Man kan med skäl fråga sig, om hans påståen- de, att de länder, som gått i spetsen vid tillgodoseende av arbetar- nas önskningar om förbättrade arbetsvillkor, också äro de ledande i fråga om teknisk och ekonomisk utveckling. Där är man berättigad att åtminstone sätta ett frågetecken. Och när departements- chefen gör detta påstående, förbiser han alla de andra faktorer, som inverka på samma sak. Han förbiser, att de naturliga till- gångarna äro olika i olika länder liksom de större eller mindre avsättningsmöjligheterna, och han förbiser, att det ena eller det andra landet har ett mer eller mindre gynnsamt läge.

Själva utgångspunkten i det resonemang, som föres från ar- betsgivarhåll, nämligen att produktionen är proportionell mot an- talet arbetare och arbetstiden, är, säger han, oriktigt. Utskottet gör visserligen i sitt betänkande en reservation häremot, då utskot- tet säger, att trots kompenserande faktorerers inverkan det dock icke är uteslutet, »att arbetstidens begränsning åtminstone till en bör- jan kan komma att medföra en minskning i produktionsresultatet». Detta är således ett erkännande från utskottet, att en minskning kan komma att uppstå. För min del skulle jag vilja säga, att då kommittén uttalar några allmänna förhoppningar om, att arbetsin- tensiteten kommer att stiga och att tekniska förbättringar komma att vidtagas i sådan grad, att förlusten i produktionsmängd blir kompenserad, så röjer detta en betydlig sangvinism och mera sang- vinism, än man borde ha rätt att hysa, då man har att handlägga en fråga av så ytterst ömtålig beskaffenhet som den, det här gäl- ler. Det torde vara fåfängt att säga, att över huvud taget någon ökad arbetsintensitet kommer att kompensera arbetstidens förkort- ning. Teoretiskt är det naturligtvis riktigt, att en ökning av ar-

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

betsintensiteten kan komma att göra sig gällande vid vissa arbeten, t. ex. sådana arbeten som grävning eller annat grövre arbete. Där- emot kommer den helt visst icke i fråga i en del sådana industrier, där man är beroende av maskinernas gång eller av vissa kemiska processers förlopp, såsom t. ex. vid arbetet i en masugn eller i de kemiska fabriker, där arbetet går sin gilla gång och ej kan påskyndas mera.

För övrigt vågar man kanske göra den erinran, att det på vissa håll icke åsyftas att åstadkomma någon ökning i arbetsintensi- teten. Inom vissa arbetarkretsar, t. ex. bland syndikalisterna, tror jag icke, man har för avsikt att vilja öka arbetsintensiteten.

Herr statsrådet framhåller vidare, att det är skäl i att nu ge- nom lag reglera dessa förhållanden, hellre än att det skall bli upp- rivande strider om arbetstiden. Ja, är man så sangvinisk som herr statsrådet, så att man tror, att arbetsstriderna skola bringas ur världen, bara man får denna lagstadgade arbetstid, då kan man ju resonera på det sättet. Men man behöver icke mer än studera landsorganisationens yttrande över kommitténs betänkande för att finna, att man icke bör hängiva sig åt dylika överdrivna förhopp- ningar, ty där sägs det blott, att man för närvarande kan nöja sig med dessa åtta timmar.

Låt oss för övrigt, mina herrar, se litet närmare på de siffror, som skulle bevisa, att produktionen kommer att vidmakthållas även efter åttatimmarsdagens genomförande. Dessa siffror förekomma i två uttalanden, det ena av kommerskollegium och det andra av kom- mittén i dess betänkande del III, som för kort tid sedan kom oss till handa.

Kommerskollegium ger sig in på en beräkning och förklarar till en början, att det finnes 439,000 arbetare inom industri och hant- verk. Om dessa arbetare, säger kollegium, arbeta 48 timmar i stället för 56,4 timmar, så betyder det, att 190 miljoner arbetstimmar bort- falla genom nedsättning av arbetstiden till 8 timmar, är jämnt häl- förelse med denna siffra må framhållas, att Sveriges import år 1916 utgjorde 1,138 miljoner, vadan alltså den produkt, som skulle bort- falla genom nedsättning av arbetstiden till 8 timmar, är jämnt hälft- en så stor, som hela vår import var 1916. En omedelbart genomförd arbetstidsförkortning till 8 timmar kommer att medföra, säger kom- merskollegium, en nationell produktionsförlust av till en början dessa 570 miljoner kronor. Kommittén framhåller i sitt nyss omnämnda betänkande, då den ingår på frågan, huruvida vid oförändrat arbetar- antal produktionen kommer att minskas, att man får räkna med en minskning av arbetstimmarnas antal å 144 miljoner, alltså något mindre än de 190 miljoner, som kommerskollegium beräknat, men dock en ej alltför avsevärd skillnad. Minskningen i tillverkningsvär- det på grund av dessa bortfallande arbetstimmar beräknar kommittén till 645 miljoner om året, varvid kommittén utgår från 1917 års siffror.

Den produktionskostnad, som uppkommer för den i beräknad grad minskade produktionen, ökas relativt med 142 miljoner kronor.

Det är denna siffra, som i utskottets betänkande anges till 4,54 %. Alltså, om man i detta fall har ett oförändrat antal arbetare i industrien och därigenom får en minskad produktion, så uppkommer för denna minskade produktion en ökad årlig kostnad av 142 miljoner kronor.

Men låt oss nu också se efter, hur det ställer sig, om man icke inskränker sig till att behålla arbetarantalet oförändrat, utan söker uppbbringa detsamma så, att produktionen kan uppehållas vid förutvarande nivå. Då erfordras härför enligt kommerskollegii utlåtande 77,000 nya arbetare och enligt kommitténs betänkande del III 71,000, således ganska nära sammanfallande siffror. Men då är det ju också klart, mina herrar, att det också erfordras nytt kapital för att utvidga fabrikslokalerna och för uppförande av nya bostäder. Kommittén finner också detta naturligt och beräknar den ökade kostnaden för kapitalutlägg till 342 miljoner. Detta är således vad som på en gång finge betalas ut för att hålla produktionen uppe. Den årliga produktionskostnadens ökning på grund av arbetarantalets ökning och den ökade kapitalinvesteringen utgör 129 miljoner kronor. Det är den siffra, som herrarna finna angiven i utskottets utlåtande till 3,47 %. Man kommer alltså till det resultatet, att den produktionsmängd, som i båda fallen återstår, blir väsentligt fördyrad, i ena fallet med 142 miljoner och i andra fallet med 129 miljoner kronor om året.

Nu förmenar utskottet, att detta icke är alldeles exakt uttryckt, enär andra faktorer komma att inverka på dessa siffror, såsom t. ex. att arbetsintensiteten ökas, att det blir förbättrade tekniska metoder, som komma till användning, att organisationen blir bättre genomförd o. s. v., och utskottet drager på grund härav den slutsatsen, att inverkan på industriens produktionskostnad och därmed på varuprisen icke blir så särdeles betydande.

Man skall icke använda starka uttryck, men enligt mitt förmenande är man dock berättigad att använda ett någorlunda starkt uttryck om detta, och det är, att det i viss grad är lättsinnigt att resonera på det sättet. Men utskottet följer i det avseendet till en början herr statsrådet, ty även han är i sina uttalanden om vad som kan inträffa ganska sangvinisk och tar saken ganska lätt. Gent emot alla erinringar, som göras, slår han endast i vädret och säger, att det reder sig nog, bara saken får komma i gång och börja fungera. Det är det ständigt återkommande talet från detta håll, och det synes mig, att utskottet också gjort sig skyldigt till en dylik sangvinism.

Nej, mina herrar, vad som återstår av detta, det är, att det finnes en mängd andra faktorer, som verka i annan riktning. Det måste naturligen beredas oss tillfälle att på ett sätt, som man ännu icke kunnat göra, granska vad som föreligger i detta kommittébetänkande del III.

Det har anmärkts mot nämnda betänkande, att när där talas om en tillverkning för år 1917 av 4 miljarder, och, jag vill minnas, 400 miljoner, så är denna siffra en bruttosiffra, i vilken ingå samma tal räknade flera gånger. När man räknar med stångjärn t. ex., så in-

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

går först malmen till sitt värde, sedan det av malmen framställda tackjärnet till sitt värde och slutligen det av tackjärnet framställda stångjärnet till sitt värde. Alla dessa tre faktorer ingå sålunda tre gånger i den totalsiffra, jag nyss nämnde. Granskar man Sveriges officiella statistik om industrien, utgiven av kommerskollegium, och jämför den med kommitténs siffror, så konstaterar man, att detta är riktigt, men i vad mån det inverkar på de procentsiffror, som utskottet har i sitt utlåtande och som utskottet upptagit efter kommittén, så kan jag icke inlåta mig på något bedömande härav, då jag icke haft tillfälle att genomtränga det tillräckligt.

Utskottet tröstar sig nu med, att en bättre teknik och en bättre organisation skola åstadkomma de underverk, som kunna motverka de olägenheter, jag förut nämnt. Och förvisso är det rätt, att en bättre teknik och en bättre organisation skulle kunna och även komma att inverka så, att ett bättre resultat kommer till stånd. Men, mina herrar, denna förbättrade teknik och denna bättre organisation måste åstadkommas under alla förhållanden, den måste vi ha i detta land för att därmed motväga den bättre teknik och den bättre organisation, som finnes i andra länder, med vilka vi ha att tävla. Det går icke an, så att säga, att utnyttja detta på förhand, utan det måste man ha till sitt förfogande också för att bestå i konkurrensen.

Såsom ett slutresultat kvarstår, att en minskad arbetstid uppkommer, att denna minskade arbetstid medför en minskad produktion, vidare att en minskad produktion betyder minskad kvantitet varor och därmed även dyrare varor. Vi bringa icke ned vår prisnivå på det sättet.

Jag anhåller nu, herr talman, att få övergå till den sida, som handlar om, huru det kommer att ställa sig i vårt land, om vi genomföra 8-timmarsdagen, men icke andra stora industriländer göra det. Det är härvid ett citat, som jag vill anföra från socialstyrelsen till att börja med, då den säger härom, att det blir verkligen olycksbringande, det blir även för arbetarna svårt, om vår konkurrensförmåga minskas. Och kommerskollegium talar även om faran av en förkortning av arbetstiden, om den genomföres i enstaka länder, t. ex. hos oss. Ja, nu har man ju att häremot ställa det yttrandet av herr civilministern, att denna förkortning är ett internationellt faktum, och det har körts med detta yttrande så, att snart börjar varenda människa tro, att alla länder i världen ha genom lag infört 8-timmarsdagen. Men, mina herrar, det förhåller sig ej så, det är — jag har sagt det förut — icke riktigt att säga på det sättet. Det är sålunda en felaktig förutsättning, som man här utgår ifrån. För övrigt, när vi jämföra oss med andra länder, så lära vi även få tänka på, under vilka förhållanden dessa andra stora industriländer arbeta. Om herrarna skulle vilja t. ex. jämföra den produktion, som slungas ut i de stora industrifabrikerna och anläggningarna i Förenta staterna, och jämföra detta med förhållandena i vårt land, så skulle herrarna redan härav bibringas den bestämda uppfattningen, att vi ha utomordentligt svårt att konkurrera. Då ett svenskt verk framställer 100 ton, så framställa de amerikanska verken många tusen. Maskinerna

och anläggningarna bli där den övervägande saken, arbetarnas insats i det hela blir ofantligt mycket mindre. Deras arbetstid och avlöning spela därför ingalunda den roll som hemma hos oss. Och dessutom tillkommer, att i de stora länderna kan man ha stor produktion tack vare dessa länders möjlighet att vinna avsättning bland deras stora befolkning och i deras kolonier och de länder, till vilka de i följd av sina många maktresurser ha möjlighet att bringa ut sina produkter. Trots detta har man varken i England eller, kan jag säga, i stort sett i Amerika genom lag infört 8-timmarsdagen.

Det måste här framhållas den betydande skillnad, som ligger i att införa 8-timmarsdagen genom avtal eller genom lag. I det ena fallet kan saken ändras, för såvitt att förhållandena skulle föranleda därtill, i det andra är den genom lag fastslagen.

Den slutsats, till vilken herr civilministern kommer, är den, att under nu föreliggande förhållanden runt om i världen bör 8-timmarsdagen icke vara mera riskabel för oss än för varje annat land och att verkningarna av den omläggning, som industrien här får räkna med, icke kunnat siffermässigt uträknas. Vi skulle således genom antagande av denna lag medvetet ställa oss i sämre konkurrensläge. Men när man talar om förhållandena i främmande länder, vill jag erinra om, att därest vi genomföra förslaget oberoende av andra, så får man också tänka på vad som förekommit i detta fall vid fredskonferensen i Paris, där frågan varit på tal och där man även kommit till vissa slutsatser i det hänseendet i den kommitté, som arbetat på förslaget. Man hade där först tänkt sig, att man skulle anordna saken så, att man överenskom om en 8-timmarsdag vid fredskonferensen och att denna överenskommelse sedermera eo ipso ingicks och skulle genomföras i de länder, som deltog i fredskonferensen, men att dessa länder skulle vara berättigade att, om de så önskade, inom ett år avsäga sig bestämmelsen och frigöra sig från den. Men så, mina herrar, blev icke resultatet, utan resultatet blev, att man inskränkte sig till, att de länder, som deltog i fredskonferensen, skulle åt sina respektive länders bestämmande myndigheter rekommendera förslaget till antagande, och slutligen vore det meningen att en konferens skulle äga rum i Washington innevarande höst, där man skulle överenskomma och bestämma i denna sak. Kan det då över huvud taget vara klokt av oss att rusa i väg i otid framför de andra, innan man fått se, till vilka resultat de komma?

Slutligen har man även att taga den frågan i betraktande: vilka äro möjligheterna att erhålla folk för att fylla de luckor, som uppkomma genom införandet av 8-timmarsdagen? Ty, det är ju alldeles otvivelaktigt, att om man minskar arbetstiden, så blir det sådana luckor, och de skola fyllas. Var skall man ta folk till detta? I det fallet erinrar jag om de nyss nämnda siffrorna, att om produktionen skall vidmakthållas, erfordras något mellan 71 och 77 tusen män. Herr statsrådet och chefen för civildepartementet säger, att det passar ju bra detta, ty nu ha vi att emotse arbetslöshet; då bli folk lediga och de kunna rycka in och fylla dessa luckor. Och det är möjligt, att det blir fallet nu och under närmaste tiden, men i läng-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

den kommer det väl att ställa sig så, att luckorna komma att fyllas från de svagast ställda industrierna, men främst av allt från jordbruket. Herr statsrådet framhåller i sitt uttalande, att under åren 1913—1918 har jordbruket lämnat ifrån sig 23,000 man och bränslekommissionen har tagit ungefär 40,000 man, men, säger herr statsrådet, jordbruket har kunnat reda sig i alla fall. Det verkar nästan som ett hän, när man uttalar sig på det sättet, att jordbruket kunnat reda sig i alla fall, då väl herr statsrådet, därest det icke varit honom själv bekant, kunnat av sin kollega, herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, inhämta upplysning om, att det är just vad jordbruket icke kunnat göra, åtminstone icke utan de oerhordaste stora svårigheter. Nej, det blir naturligen så, att det är jordbruket, som här får släppa till, och därför är jordbruket intresserat mera i denna fråga, än vad man nu kan föreställa sig.

Här talar man om, att detta lagförslag för endast industrien, och man vill icke göra någonting beträffande jordbruket, och ändock är hela lagförslaget sådant, att det måste på det allra kraftigaste ingripa beträffande jordbruket. Först och främst blir naturligen följden den, att man förr eller senare måste införa samma arbetstid i jordbruket, därför att man kan icke tänka sig, att på sådana ställen i landet, där jordbruk och industri finnas bredvid varandra, den ena arbetaren skall kunna finna det rättvist att behöva arbeta tio timmar, då hans granne i samma hus får arbeta endast åtta. För det andra får, som jag nyss nämnde, jordbruket släppa till arbetskraft till industrien, och för det tredje får jordbruket betala ökade priser för alla de industriellt framställda förnödenheter, som jordbruket behöver, därför att med genomförande av denna lag industriprodukterna komma att fördyras, och detta fördyrande kommer även naturligen att drabba jordbruket.

Tänk för övrigt, mina herrar, om detta förslag nu i denna stund skulle gälla även jordbruket, om det vore fråga om att just nu genomföra det även på jordbrukets område, hur skulle det ställa sig för oss i vårt land i tävlan med andra länder på nämnda område? Hur skulle vi kunna med den begränsning i arbetstiden, som de andra länderna ha, tänka oss att kunna producera och bruka vår jord i t. ex. Småland — jag vill ej tala om Norrland — men även i Östern och Västergötland, ja, t. o. m. i Skåne i jämförelse med t. ex. Amerikas förenta stater med de väldiga stora vetefält, som där bearbetas med maskinell drift och icke med människokraft? Hur skulle vi kunna reda oss i jämförelse t. ex. med det utomordentligt bördiga jordbruket i södra Europa eller Argentina? Ja, var människa begriper, att det vore fullkomligt ruinerande för det svenska jordbruket. Men på den vägen ledas vi genom antagandet av det förslag, som föreligger. För mig är det över huvud taget ofattbart, huru någon människa, som har intresse för det svenska jordbruket, skall kunna vara med om antagandet av ett lagförslag sådant som detta.

För övrigt är det fel att skära alla industrier över en kam. Det går icke att tillämpa samma måttstock på alla industrier i Sverige, det vet var och en, som har någon kännedom om förhållandena. Nu

gör man detta, och vad inträffar då? Jo, att man kommer att beräkna arbetstiden efter det tyngsta arbetet, men man inför på detta sätt en betydande orättvisa därigenom, att man säger, att den, som har det väsentligen lättare arbetet, skall slippa lindrigare ifrån än den, som har det tyngre. Och dessutom är ingen hänsyn tagen till de klimatiska förhållandena i vårt i norr och söder så långsträckt land. Man tar ingen hänsyn till detta, man tänker icke på den korta vinterdagen och den långa sommardagen. Man bryr sig icke det ringaste om, att det är ljusst på sommaren och mörkt på vintern. särskilt i norra Sverige. Det står icke något om säsongarbete, man tar icke ringaste hänsyn till kontinuerlig drift, som måste pågå under hela veckan. Det kan inträffa sådana fall, att, där man för några år sedan i en anläggning, såsom en pappersmassfabrik, en masugn eller ett kemiskt-tekniskt industriföretag, som drives hela veckan, arbetat på två skift, man nu icke ens kan införa treskiftsarbete, därför att det då måste tillföras extra folk, om ej ett tomrum skall uppstå. Var skola dessa arbetare tagas för en liten fabrik på landet, huru skola de över huvud kunna erhållas?

Om nu lagen vidare skall genomföras, uppstår frågan, när detta skall äga rum. Skall det ske nu eller skall det ske längre fram? Till försvar för, att det bör ske nu, anför man, att det frigöres arbetskraft därigenom, att industrien kommer i svårigheter, så att den måste minska sin arbetsstyrka och arbetslöshet uppkommer. Det är därför, säger man, riktigt att genomföra lagen under sjunkande konjunkturen. Socialstyrelsen gör bland andra ett sådant uttalande. Men trots att styrelsen är varmt intresserad av lagens genomförande, slutar den dock med att säga, att det väl ändå är försiktigast att icke låta lagen träda i kraft nu omedelbart, och socialstyrelsen hemställer därför, att det måtte överlämnas till Kungl. Maj:t att bestämma om tiden för lagens ikraftträdande och att Kungl. Maj:t även skall få rätt att dispensera från lagens tillämpning i trängande fall. Ett liknande uttalande kommer även från det andra hörda ämbetsverket, nämligen kommerskollegium, som framhåller, att man bör vara försiktig, tills förhållandena i utlandet blivit mera stabila och tills en bättre utredning åstadkommit, och att man sålunda bör vänta, till dess det ekonomiska läget blivit mindre ömtåligt. Kommerskollegium slutar med, att om lagen skall antagas, bör den icke träda i kraft nu, utan att det bör överlämnas åt Kungl. Maj:t att härför välja en lämpligare tidpunkt.

Civilministern finner emellertid sin stora tröst i, att det nu är lågkonjunktur. Nu är avmattningens tid inne för den svenska industrien, nu har den det besvärligt och kan icke avyttra sina produkter på samma sätt som förut. Tillverkningspriserna stiga och företagen måste avskeda folk. Då är det lämpligt att använda detta folk för att fylla luckorna. Har icke herr statsrådet ägnat en tanke åt den andra och mycket allvarliga sidan av denna sak, nämligen, att när industrien har sina stora svårigheter, kan man icke ytterligare öka svårigheterna genom att just då tvinga den till att antaga en lag, som kommer att medföra tvånget att anskaffa betydligt större

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

arbetskraft, bygga nya bostäder, öka ut fabrikerna, inköpa maskiner och att trots den förkortade arbetstiden betala nuvarande löner. Allt detta förbises eller, om det icke förbises, så nonchaleras det helt och hållet. Men staten själv, mina herrar, förfar icke på det sättet, ty herr statsrådet framhåller i sitt anförande till protokollet, att staten till följd av svårigheterna att upplåna medel måst inställa betydande arbeten. Så resonerar herr statsrådet, när det gäller staten, men när det gäller en sådan sak som svenska industriens väl eller ve, då resonerar man på helt annat sätt. Då säger man bara, att visserligen har industrien nu en avmattningsperiod, men alltid kan man lägga på den det här, som nu är i fråga.

Man kommer i detta sammanhang in på spørsmålet, huruvida en arbetstidslag över huvud kan införas oberoende av bestående avtal. Man skulle kunna tycka, att när ett avtal är bestående mellan en viss kategori arbetsgivare och en viss kategori arbetare, borde det få löpa ut, innan lagen om den förkortade arbetstiden träder i kraft. På detta avtal har ju industrien byggt möjligheten att tillverka sina produkter till ett visst pris, den har härpå kanske baserat sin försäljning, men det fäster man icke något avseende vid, utan det heter från herr statsrådets sida, att om sådana kollektivavtal finnas, är ju arbetsgivaren oförhindrad att höja lönen för de åtta timmarna och för dem betala lika mycket som för nio. Ja, naturligtvis — om han kan, men har herr statsrådet aldrig tänkt på, att han kanske icke kan göra det, att han på grund av ingångna kontrakt är förhindrad att göra detta?

Det är klart, att vi befinna oss i en tid, som för den svenska industrien är synnerligen brydsam. Det framgår av en mängd olika förhållanden, det framgår av vad som förekommit i här avlämnade yttranden och icke minst av herr statsrådets egen proposition. Det är klart å andra sidan, att man nu från andra länders sida skall göra allt vad man kan för att taga igen det, som blivit förlorat under kriget. De allra våldsammaste ansträngningar göras redan i de stora industriländerna för att översvämma de neutrala länderna med färdiga produkter, under det de största svårigheter läggas i vägen för dessa neutrala länder att erhålla råvaror. Man vill sålunda driva in sina färdiga tillverkningar till oss, men hindra oss från att få råvaror. Naturligtvis kommer detta att bli till största men för den svenska industrien. Då så är förhållandet, borde man väl icke rusa i väg med att antaga ett lagförslag, innan ens dessa samma andra länder visat, att de avse att genomföra en liknande lag, men herr statsrådet och chefen för civildepartementet tröstar sig även här, då han säger, att rättvisan är så påtaglig och den politiska klokheten så stor, att kravet bör genomföras, även om mycket kännbara ekonomiska upppoffringar följa därmed. För min del har jag redan uttalat, och jag upprepar det, att man icke får resonera på det sättet. Ifall det är fråga om att göra stora ekonomiska upppoffringar, så skall det icke ske just i denna tid, och över huvud taget finns det icke någon tidpunkt, när man skulle skrida till genomförande av denna lag, som är så ogynnsam och så olämplig som just den, i vilken vi leva, då

vi ha att kämpa med alla dessa stora svårigheter, jag förut talat om. Våra produktionskostnader äro redan högre än i utlandet. Allt tyder på, att man från utlandet kommer att forcera den neutrala marknaden och de marknader, där vi skola uppträda i konkurrens med de stora världsländerna. Skall man bygga nya bostäder, just när det är som dyrast, och taga folk, där de sitta i sina bostäder, och flytta dem till andra platser, där det icke finns några bostäder, utan där det måste uppföras nya? Och vidare, varför skall man göra de utvidgningar av företagen, som äro erforderliga, just nu? Det är efter min uppfattning orimligt att göra på det sättet, men detta hindrar icke, att man naturligtvis skall söka — och det vill jag vara med om — att förbättra de villkor, varunder en industriarbetare över huvud taget lever. Men för detta är den första förutsättningen, att man skall hålla vårt näringsliv uppe, hålla det uppe så, att det kan bestå och ha sin produktionskraft intakt, så att den icke blir nedsatt. Man får icke lamslå näringslivet, ty då minskar man arbetstillfällena. Man kan naturligtvis, mina herrar, föreskriva 8-timmarsdag, och man kan naturligtvis också genom lag föreskriva, att lönen för 48 timmar skall vara densamma som för 56 eller 54 timmar. Men vad hjälper allt detta, om den industri, som skall betala, icke kan göra det? Kanske komma icke verkningarna av detta förslags genomförande att göra sig märkbara genast — till en del komma de naturligtvis att göra det — men varen övertygade om, mina herrar, att de icke komma att undgås. De skola komma att visa sig undan för undan, ty de komma ofelbart att ställa vår produktion i sämre ställning än de stora industriländers, med vilka vi ha att tävla. Då hjälper det icke med någon lagstadgad normalarbetsdag eller andra bestämmelser, då hjälper blott en enda sak, och det är anspänning av hela nationens intellektuella och fysiska kraft för att hålla landets produktion uppe i den internationella tävlingskampen.

Jag ber att få yrka avslag på det föreliggande förslaget.

Med herr Lindman förenade sig herrar *Söderhielm, Sundling, Andersson* i Eliantorp, *Pettersson* i Bjälbo, *Ericson* i Oberga, *Svensson* i Betingetorp, *Svensson* i Kompersmåla, *Andersson* i Knäppinge, *Carlsson* i Solberga, *Norman, Nilsson* i Bonarp, *Kahlström, Magnusson* i Tumhult, *Erlansson, Jönsson* i Boa, *Larsson* i Bondarve, *Persson* i Fritorp, *Hederstierna, Månsson* i Erlandsro, *Olsson* i Berg, *Sommelius, Olsson* i Broberg, *Corneliusson, Lithander, Vennersten, Magnusson* i Skövde, *Gustafsson* i Örebro, *Svensson* i Långelanda, *Nilsson* i Vibberbo, *Öberg, Lidström, Brännström, Jonsson* i Källeräng, *Räf, Ryberg, Kant, Hedin, Bengtsson* i Kullen och *Henrikson*.

Chefen för civildepartementet herr statsrådet *Schotte*: Herr talman, mina herrar! Herr Lindman började och slutade med, att det nu framför allt gäller för alla länder att spänna sina krafter för att erhålla största möjliga arbetsprodukt till motvikt mot de härjningar, som det förödande kriget åstadkommit. Den karakteristiken av världsläget just nu kan jag för min del, huru betydelsefull än herr Lindmans synpunkt är, icke finna vara det huvudsakliga kriteriet för

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

Aug. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

situationen. Tvärtom finner jag, när jag betraktar förhållandena ute i världen, det vara klart, att man framför allt för närvarande strävar efter att vinna social rättvisa och social fred. Den mäktiga demokratiska bölja, som under världskriget gått över Europa, har skapat allt starkare krav på samhällssolidaritet och på sociala reformer och har klart och tydligt visat nödvändigheten av, att samhället från grunden förnyas, så att det kan bestå efter alla härjningar, som världskriget förorsakat, och alla de osunda företeelser, som världskriget i ena eller andra riktningen rört upp.

Bland tidens stora sociala strävanden intager åttatimmarsarbetsdagen överallt i världen ett särskilt framstående rum. Den långa arbetstiden har för arbetaren stått som utslaget av en uppfattning, som i kroppsarbetaren ser främst en arbetsmaskin, som bör utnyttjas så länge arbetskraften räcker. Arbetarna se i genomförandet av åtta timmars arbetsdag det avgörande och slutliga brytandet med ett system, som sätter arbetet som deras enda livsmål. Åttatimmarsarbetsdagen har för arbetarna framstått som inseglet på deras rätt att leva på lika fot med de andra samhällsklasserna. Det är också därför, som kravet på åttatimmarsarbetsdagen har vunnit styrka just i nuvarande tid, en tid, då det är de stora strömningarna från arbetarklassen, som i så hög grad sätta sin prägel på världsutvecklingen. Det är därför, som detta krav just i nuvarande tid fått så stor aktualitet.

Herr Lindman har icke motsagt vad jag i propositionen yttrat därom, att åttatimmarsarbetsdagen är för arbetarklassen av synnerligen social och fysisk stor betydelse, och det lär väl ingen heller kunna neka till. Den är sålunda av betydelse icke blott för arbetarklassens fysiska hälsa, utan även över huvud med hänsyn till dess behov av fritid, dess utvecklingsmöjligheter, dess bildning och kulturdelaktighet samt dess möjligheter att med erfarenhet och ansvarskänsla delta i den demokratiska utveckling, vari den har så stor del och varuti den kommer att spela en så stor roll. Allt detta erkänner man, och allt detta kan väl heller icke gärna med fog bestridas.

Man förskansar sig därför uteslutande, kan jag säga, bakom de ekonomiska följderna för företagarintresset av en förkortning av arbetstiden. Jag har i propositionen, som herr Lindman citerat, uttalat, att jag för min del måste i främsta rummet sätta statskloketens och den samhälleliga rättvisans synpunkter och först i andra rummet de ekonomiska intressena, viss, som jag är, att dessa ekonomiska intressen äro beroende av tider och förhållanden, över vilka vi i själva verket ha ganska liten makt.

Det kan sålunda med fullt fog sägas, att åttatimmarsarbetsdagen är en mäktig hävstång till lyftande av den svenska arbetarklassen socialt och kulturellt. Arbetets historia har alltid visat, att en kort arbetsdag fört till andlig och social framgång, och framtiden hör de folk till, som kunna möta upp i världskampen med en andligt och kulturellt högtstående kroppsarbetarklass.

Ingen lär väl vilja bestrida, att det skulle vara synnerligen önskvärt, om alla dessa fördelar, som åtminstone av flertalet uppskattas,

kunde vinnas utan något som helst offer för den enskilde eller samhället. Så är tyvärr icke förhållandet. Det är ett faktum, som man måste räkna med, att genom åttatimmarsdagens genomförande kommer en viss belastning att äläggas produktionen och industrien. Det är klart, att denna belastning kan ställa sig olika för olika industrier, kan ställa sig olika vid olika tidsskeden, men en belastning måste man räkna med och har man också alltid räknat med.

Nu säger man, och herr Lindman har även anfört åtskilliga siffror från utredningar i detta avseende, att denna belastning måste bli så och så stor, att den kan mätas i det och det antalet miljoner kronor. Jag har i propositionen sökt göra gällande, att man inte får och icke kan räkna siffermässigt på detta sätt. Man kan icke utgå ifrån såsom något a priori självklart, att arbetstidens förkortning står i proportionellt förhållande till produktionsminskningen och att sålunda förkortningen av arbetstiden måste medföra motsvarande inskränkning av produktionen eller också samma ökning av produktionskostnaderna. Det är av denna anledning, som jag icke ansett det alldeles nödvändigt att avvakta den utredning, som av arbetstidskommittén verkstälts rörande de ekonomiska följderna av åttatimmarsarbetsdagen, innan jag fattade ståndpunkt till ifrågakvarande spörsmål; de uppgifter i sammandrag, som voro tillgängliga, när propositionen avlämnades, voro för ändamålet fullt tillräckliga. Givetvis bjuder ju den redogörelse, som sedermera har presterats från kommittén, på åtskilligt av stort intresse; givetvis belyser den förhållandena rörande arbetstid och övriga arbetsvillkor i olika avseenden, och givetvis kunna vissa sannolikhetsslutsatser dragas av de gjorda rönen. Men en förhandsberäkning om de ekonomiska verkningarna av den föreslagna reduktionen i arbetstiden är alltid högst vansklig. Det är också därför, som man uti olika länder funnit sig ha föga behov av en sådan utredning av de ekonomiska följderna, vilken man dock med allmän svensk grundlighet i kommittéväg här från arbetstidskommitténs sida en gång beslöt sig för. Där man annorstädes företagit utredningar, har man inskränkt sig till vissa stickprov och alltid kommit tillbaka till, att genom en utredning väl kan visas, att reformen kommer att medföra en viss tunga, men hur stor denna tunga blir, kan man icke få full klarhet om. Det är uppenbart, att detta beror därpå att faktorer, som icke kunna siffermässigt i förväg beräknas, härvid spela in.

Det förliggande lagförslaget underskattar ingalunda de svårigheter och ekonomiska uppoffringar, som åttatimmarsarbetsdagens genomförande, främst under övergångstiden, måste vålla den industriella produktionen. Tvärtom; det är därför man sökt göra övergången så mjuk som möjligt och genom undantagsstadganden eller möjligheter till dispens velat tillgodose alla rimliga anspråk.

Herr Lindman talar om, att man fordrar ikraftträdande av lagen »nu omedelbart», och målar de förskräckliga följder, som därav skulle komma. Lagförslaget skulle dock träda i kraft först den 1 oktober i år och i avseende å den kontinuerliga driften först den 1 juni 1920. Det finnes sålunda en beredelsestid: man kan tvista om, huru-

*Aug. lag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

vida den är för kort, men den finnes i alla fall. Något omedelbart ikraftträdande av lagen är sålunda icke ifrågasatt.

Man har också överallt i utlandet sökt hålla dispensmöjligheterna öppna för att därigenom göra övergången till den kortare arbetstiden så lindrig som ske kan. Dessa undantags- och dispensbestämmelser ha nu väckt gensagor från arbetarhåll. Såsom förhållandena ligga i vårt land och särskilt med hänsyn till de svårigheter, som finnas för industrien att tillgodose bostadsanspråken för det ökade arbetarantalet, måste dock dessa möjligheter hållas öppna. Det är också min fasta förhoppning, att man i detta avseende på arbetsarsidan, under beaktande av situationen, skall finna sig i förhållandena och erkänna de härutinnan föredragna bestämmelserna vara kloka och nödvändiga. Det steg, som toges genom åttatimmarsdagens lagfästande är ändå tillräckligt stort och betydelsefullt, för att det bör få äventyras genom mer eller mindre befogade erinringar på dessa punkter.

Om nu dessa undantagsbestämmelser komma att tillämpas i överensstämmelse med lagens syfte — och med arbetsrådets sammansättning har man ju möjligast starka garantier härför — är det otvivelaktigt, att undantagen bli relativt få, men de komma att gälla till förmån för de näringar, för vilka sådana äro alldeles nödvändiga och vilka således kunna styrka, att de äro i behov av t. ex. något längre respittid med lagens ikraftträdande eller annat undantag från lagen. Dessa bestämmelser behövas framför allt under övergångstiden för att möjliggöra de olika företagens anpassningsförmåga efter det nya läget inom kortast tänkbara tid.

Jag kan därför för min del icke ge min anslutning till de förslag om borttagande och inskränkning av dispens- och undantagsmöjligheterna, som förekomma i vissa reservationer från de socialdemokratiska ledamöterna av utskottet.

En granskning av den nyaste lagstiftningen på området, särskilt de franska och spanska lagarna, visar också, att man där haft blicken öppen för nödvändigheten av, att dylika undantagsbestämmelser finnas. Man har därvidlag gått till väga på ett sätt, som sannolikt kommer att bli fullt lika effektivt i detta avseende som vårt, då man nämligen överlämnat åt administrationen att giva regler för undantagen och fastslå, när de skola anses föreligga. Mot ett dylikt innehåll i arbetstidslagarna har icke ifrån arbetarrepresentanterna i dessa länder väckts någon allvarigare gensaga, åtminstone icke så vitt protokollen vid parlamentens sammanträden utvisa.

Jag tror därför, att undantagsstadgandena i förevarande lagförslag äro avfattade under fullt hänsynstagande till förhållandena å båda sidor, och de innehålla säkerligen vad som för närvarande i detta avseende är omdgängligt.

Herr Lindman säger, att man icke fästat avseende vid, att åtskilliga arbetare äro säsongarbetare och dylikt. Jo, det har man visst gjort. Det förekommer härom följande bestämmelse: »Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande

längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.»

Herr Lindman har vidare vänt sig emot, att man icke beaktat den kontinuerliga driften. Jo, även detta har man gjort i full och hel utsträckning därigenom, att man lämnat öppen möjlighet för arbetsrådet att medgiva undantag från lagen i detta avseende. Härvidlag måste jag uttala min förvåning över, att ett par utskottsreservanter påyrka, att § 5, som innehåller dessa bestämmelser, helt skulle utgå och ersättas med stadganden i en tidigare §, som ej kunna anses tillfyllest för industrier med kontinuerlig drift. Och enligt min uppfattning kan man ej, åtminstone under närmaste tiden, avvara den anordningen, att åtskilliga av våra fabriker hållas i kontinuerlig drift. Detta har också utomlands beaktats. I Danmark t. ex. har man på lagstiftningsväg givit stadganden om denna drift. Man har där fastslagit en maximitid av 160 timmar per tre veckor, uppdelad på tre åttatimmarsskift i dygnet, regeringsförslaget var för övrigt baserat på 168 timmar. Här i Sverige har man i stället gått den vägen, att man låter arbetsrådet meddela erforderliga undantag. Jag tror för min del, att man därigenom anpassar sig mjukare efter förhållandena men är det så, att man i lagstiftningsväg önskar införa bestämmelser om, att arbetstiden vid kontinuerlig drift skall beräknas på något sätt, som t. ex. ansluter sig till den danska lagen, torde detta också vara en möjlig väg att gå.

Nu säger man från arbetsgivarhåll, att man skulle kunna taga denna lastiftning mera med jämnmood, om man kunde påräkna någon ökning av arbetsintensiteten tack vare den begränsade arbetstiden. Men man påstår, att det är så långt ifrån förhållandet, att man snarare har att motse, att den korta arbetstiden icke tillräckligt väl skall utnyttjas.

Envar känner ju till, att vissa klagomål framföras över den bristande arbetsintensiteten i vårt land för närvarande, och det är ju möjligt, att de klagomålen äro berättigade. Att i det avseendet åtskilligt brister ute i världen, kunna vi ju dagligen bevittna. Men man får dock icke blott se på arbetsprestationerna för dagen. Vi äro ju alltför väl medvetna om, att vi leva i en brytningstid, och all den oro, som nu hemsöker världen, kan icke undgå att inverka på produktionsresultatet. Vi ha sett, hurusom det i de av världskriget hemsökta staterna, särskilt i de besegrade länderna och mest i Tyskland och Ryssland, är svårt att få varje produktivt arbete i gång: revolutionstider äro icke lämpliga mätare på arbetsintensiteten. Men jämväl i de neutrala staterna inverkar det allmänna orostillstånd, som nu råder på produktionen och främst på arbetsintensiteten. Jag tror, att goda skäl tala för antagandet, att när fred och fri samfärdsel och fritt varuutbyte åter inträda och produktionen därmed åter kommer i normala förhållanden, arbetsintensiteten också skall växa. Jag anser för min del, att just åttatimmarsdagens införande, tillgodoseendet av ett önskemål, som så länge hägrat för den kroppsarbetande klassen, kommer att i detta avseende ha ett gynnsamt inflytande. Jag har den tilltro till den svenska arbetarklassen, att den väl förstår och

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.*
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

inser vikten av, att landets produktion upprätthålles, och att den icke annat än mera tillfälligt och sporadiskt underlåter att insätta all sin arbetskraft i detta syfte.

När man utgår ifrån, att arbetsprestationerna alltid måste minskas i samma mån, som arbetstiden sänkes, har detta sin rot just i den uppfattningen, att arbetaren är en maskin, som måste producera mera, ju längre arbetstiden räcker. Men det är väl känt av erfarenheten, och detta är även teoretiskt visat, att en kortare arbetsdag icke behöver resultera i produktionsminskning.

Den framstående tyske vetenskansmannen Ernst Abbe, ledare av de bekanta Zeissverken i Jena, har verkställt en undersökning rörande dessa förhållanden, vilken allmänt anses vara mönsterigill. Han kommer till det resultat, att åttatimmarsarbetsdagen för stora delar av industrien, ända upp till $\frac{3}{4}$ av densamma, icke kommer under den för produktionen fördelaktigaste arbetstiden.

Nu har man från arbetsgivarhåll mycket liten tilltro till, att införande av åttatimmarsarbetsdagen skall på något vis kunna förbättra förhållandena mellan arbetsgivare och arbetare. Jag har naturligtvis icke heller varit så barnslig, som herr Lindman tycks tro, att jag skulle tro, att man genom denna reform skulle kunna undvika strejker och tvister — kanske var det inte heller herr Lindmans mening att påstå detta, men ungefär så föll hans tal. Det är dock otvivelaktigt att just med tanke på de strider, som råda på arbetsmarknaden, denna reform är ett moment att väl taga vara på. Det är klart, att därmed ingalunda allt är gjort, som kräves för att fylla klyftan och intressemotsättningen mellan kapital och arbete, men ett betydelsefullt steg till bättre arbetsförhållanden tages. Den hittillsvarande ordningen, att arbetaren betraktar det företag, vari han arbetar med misstro, liksom företaget på samma sätt betraktar sina arbetare, måste i grund omvandlas. Den närmaste framtidens uppgift måste bli att söka vägen till industriell försoning och konsolidering. Men den vägen är lång och mödosam och sannerligen icke utan sina törnen. Den vägen måste vi dock beträda, och jag är förvissad om, att åttatimmarsarbetsdagen kommer att vara en god inkörsport till densamma.

Jag måste säga, att för mig framstår det såsom ett misstroende-votum mot svensk industri att förmoda, att den icke genom förbättrad organisation eller genom tekniska förbättringar överhuvudtaget skulle kunna göra sig i viss mån oberoende av arbetstidens föreslagna nedsättning. Det har förr visat sig, att en nedsättning av arbetstiden liksom en starkare höjning av den mänskliga arbetskraftens värde eller en avsevärd minskning i tillgången på denna arbetskraft lett till betydande tekniska förbättringar, som ofta mer än motvägt dessa förhållanden. Varför skulle det nu bli annorlunda vid åttatimmarsarbetsdagens genomförande? Dessa tekniska förbättringar kosta ju pengar, det är sant, rätt så betydande kapitalutlägg kanske, men vår svenska industri har haft en så gynnsam utveckling, en så stark blomstring under kriget, att dylika utgifter i stort sett icke borde anses överskrida dess bärkraft. Ha inte också de »onda tiderna» föranlett för-

bättringar i den industriella tekniken? Ha icke ofta tekniska förbättringar tillkommit just för att motverka ogynnsamt verkande faktorer? Man skall helt säkert runt om i världen söka finna möjligheter för att kompensera den förkortning av arbetstiden, som nu över allt håller på att införas. Jag vågar på goda skäl ha den tilltron till den svenska industriens ledande män, att de såväl själva skola i detta avseende göra sitt bästa för att förtaga verkningarna på produktionen av arbetstidens begränsning som också tillgodogöra sig erfarenheterna från utlandet på detta område. Åttatimmarsarbetsdagens genomförande borde sålunda i själva verket bli en ytterligare stimulering för industrien att åstadkomma tekniska förbättringar.

Fyrtioåtta timmars arbetsvecka har ju förresten redan tillämpats i Sverige i många företag, och allt flera börja tillämpa den. Nyliken har ju en preliminär överenskommelse träffats inom pappersmasseindustrien om införande av tretimmarsskift, och man har gjort dylikt i vissa yrkesgrenar alldeles oberoende av, att i ett flertal andra med dem direkt konkurrerande företag veckoarbetstiden varit flera timmar längre, och alldeles oberoende av, huruvida motsvarande industri i utlandet vidtagit en liknande förkortning av arbetstiden. Det har beträffande åtminstone vissa av dessa företag påvisats, att de tillskyndats fördelar härigenom, i det de genom skiftesarbete eller andra anordningar kunnat med kortare individuell arbetstid för arbetaren förena längre tid för sin anläggning och sålunda åstadkomma bättre förräntning av rörelsekapitalet.

Det är också framhållet av socialstyrelsen, att under de sista decennierna landets produktion stigit i högst betydlig grad, trots att under samma tid den individuella arbetstiden för arbetarna nedsatts. Denna stegring av produktionen kan endast till ringa del bero på ökning av arbetarnas antal, ty denna siffra har hållit sig vid ungefär 1 å 3 % årligen; endast år 1916 uppgick den till 6 %. Förklaringsgrunden måste ligga i, att maskinerna och den mänskliga arbetskraften kunnat allt bättre utnyttjas och att man därigenom också förmått neutralisera verkningarna av nedsättningen i arbetstiden.

Nu säger man vidare, att förevarande tidpunkt är den olämpligast möjliga för genomförande av ifrågavarande reform, och herr Lindman har mycket starkt uttalat den meningen, att frågan icke kunde komma fram vid en ogynnsammare tidpunkt. Ja, det är alldeles uppenbart, att denna sak hör till de mest omstridda på området och att man därom kan hysa olika meningar. Saken är visst inte så självklar, som herr Lindman framhåller, inte ens bland teoretici, av vilka flera hålla på den uppfattningen, att en lågkonjunktur är särskilt lämplig för genomförande av en förkortad arbetstid. Spörsmålet om tidpunkten nu är lämplig kan nämligen formuleras så: bör den förkortade arbetstiden införas vid lågkonjunktur eller vid högkonjunktur och är det f. n. lågkonjunktur eller är det högkonjunktur? Man kan ju säga, att industrien under en högkonjunktur har lättare att komma över de ökade utgifter, som alltid måste bli förenade med övergången till en väsentligt förkortad arbetstid. Men beaktas bör också, att med högkonjunktur följa ökade arbetslöner och brist på ar-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

betskraft; under trycktare konjunkturen kan däremot industrien undslippa allt för stark ökning av arbetslönen, och det finnes då också tillräcklig arbetskraft att uppbringa för att fylla de ökade behov, som en nedsättning av arbetstiden medför.

Den nuvarande situationen för industrien karakteriseras av ovisshet och stagnation på olika områden. Den karakteriseras visserligen av höga arbetspris men kanske framförallt av produktionsöverskott, varuöverskott, av svårigheter att avyttra det producerade. Det är uppenbart, synes det mig, att just dessa förhållanden äro kännetecknande för en lågkonjunktur och att det är under en dylik lågkonjunktur, som man måste beträda vägen till arbetstidens nedsättning. Industrien har dessutom helt nyligen haft högkonjunktur av ovanlig styrka, kanske större än någonsin i den svenska industriens historia. Såväl den styrka, industrien nu under krigsåren nått, som den nuvarande depressionen och arbetslöshetens tilltagande utgöra faktorer, som enligt min mening tala för, att speciellt den nuvarande tidpunkten är lämplig för lagstiftning på detta område.

Det är också en annan synpunkt, som härvidlag är av betydelse, och det är just den, som herr Lindman så kraftigt framhöll för att därmed så mycket som möjligt skrämja kammarens jordbrukare för reformen, nämligen att densamma skulle komma att menligt inverka på jordbruket genom att suga arbetskraft från detsamma. Det är otvivelaktigt, att om man under en lågkonjunktur, när det finnes god tillgång på ledig arbetskraft, som förut varit använd i den industriella produktionen, är tvungen att öka arbetsstyrkan i ett företag, arbetarna i främsta rummet tagas bland dem, som förut arbetat inom industrien, och att man därigenom undviker att suga folk ifrån jordbruket. Jag har i propositionen påpekat, hurusom genom bränslekommissionens åtgöranden och genom bl. a. de mekaniska verkstadsindustriernas stora krav på arbetskraft det har sugits ett betydande antal arbetare från jordbruket, omkring 50 à 60 tusen. Herr Lindman har i det sammanhanget särskilt fäst sig vid mitt uttryck att jordbruket har kunnat »reda sig ändå». Nåja, uttrycket var kanske ej det bästa, men ej heller så illa ment. Vad jag avsett med uttrycket är väl i alla fall klart för envar, som verkligen vill se på förhållandena utan förutfattad mening; jag ville naturligtvis säga, att jordbruksproduktionen i alla fall kunnat hållas uppe och t. o. m. ökas, låt vara, att det kanske funnits svårigheter på ett eller annat håll för jordbruket att erhålla arbetskraft.

Det är just med hänsyn till frågans inverkan på jordbruket, som det enligt min mening är önskvärt, att man vid nuvarande tidpunkt skrider till nedsättning av arbetstiden. Man får nog inte utslutande räkna matematiskt med den arbetskraft, som behöves, och den, som kan uppbringas. De siffror, som finnas om industriens ökade arbetsbehov genom åttatimmarsdagens införande, äro ju också ganska problematiska. Man måste fastmer tänka sig in i, hur det över huvud taget ställer sig med jordbrukets arbetstillgång. Jag föreställer mig, att en del större jordbrukare, på de större godsen, möjligen kunna resonera i likhet med herr Lindman, men att däremot

den stora mängden av svenska jordbrukare, som allenast i begränsad omfattning behöva nyttja lejd arbetskraft resonera på ett helt annat sätt. Och ser man saken på längre sikt, är det klart, att särskilda faktorer för jordbrukets del äro bestämmande för arbetartillgången. En viktig faktor är, att det måste skapas största möjliga antal egna-hems- och småbruksidkare, och de behöva ju ej i regel lejd arbetskraft, åtminstone icke i avsevärd utsträckning; en annan är, att det beredes tillfälle för jordbruksarbetare att vid sidan av arbete för anans räkning också få en egen torva att bruka.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Med avseende å jordbrukets arbetskraft framhålles det i propositionen, hurusom socialstyrelsen yttrat, att jordbruket för sin fortgående utveckling icke behöver räkna med någon egentligt stegrad arbetstillgång. Av den officiella statistiken framgår nämligen, att under det medelskoriden från åren 1896—1900 till åren 1906—1910, reducerad till skördeenheter, ökats med 23 %, har de manliga jordbruksarbetarnas antal fr. o. m. år 1900 till år 1910 minskats med 4 %. Jordbruksproduktionens landvinningar har sålunda icke gjorts tack vare en ökad insats av människokraft utan genom förbättringar i produktionsprocessen. Särskilt med tanke på jordbruksteknikens utveckling — härvidlag stå vi ju också i vårt land blott vid en början — och särskilt genom den snabba elektrifieringen på landsbygden kan man förutsätta att produktionsstegringen inom jordbruket även i framtiden kan fortsätta utan ökning av mänsklig arbetskraft. Landets befolkningsöverskott skulle sålunda kunna tagas i anspråk för övriga näringsområden.

Det är emellertid klart, att svårigheterna under övergångstiden väl kunna tänkas i viss mån inverka även på jordbruket. Det är väsentligen de större jordbrukarna, som det här kan vara fråga om, men svårigheterna äro av snart övergående art. Det är alltid vissa vanskligheter att räkna med vid genomförandet av en dylik stor reform, men de böra just under nuvarande förhållanden vara mindre än annars.

Nu säger herr Lindman, att det är alldeles klart, att om industriarbetarna få sin åttatimmarsarbetsdag, komma jordbruksarbetarna också att kräva samma arbetsdag. Och en talare i första kammaren utvecklade detta så, att därigenom, att man nu icke tager jordbruket med, utan ställer dess arbetare i en särskild klass, bli jordbruksarbetarna betraktade som underklass och industriarbetarna som överklass. Andra kammaren har emellertid för sin del i anledning av bl. a. en motion av den ärade talaren på Stockholmsbänken begärt en utredning av hela lantarbetarfrågan även inbegripet arbetstiden. Jag hyser ej tvivel om, att denna utredning skall skyndsamt komma till stånd och att det är möjligt att finna linjer för arbetstiden, som borde bli tillfredsställande både för jordägarna och för lantarbetarna. Ingen lär väl skrämmas att tro, att man genom att här fastslå åttatimmarsdagen för industrien i själva verket också gör det samma beträffande jordbruket. Det är uppenbart, att arbetstiden i industrien icke kan schablonmässigt överföras på lantbrukets område utan att man där få gå andra vägar för att lagstifta om

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

jordbrukets arbetstid. En längre arbetstid, t. ex. under skördetiden, kan evalveras genom minskad arbetstid under andra tider av året. För övrigt har man i utlandet överallt undantagit jordbruket och för jordbruksarbetet avsett alldeles särskilda bestämmelser.

Resultatet av herr Lindmans resonemang är i själva verket det, att vi kunna ej införa åttatimmarsdagen nu för industrien, därför att vi då måste införa den också för jordbruket. Vi kunna aldrig införa den för jordbruket, alltså kunna vi aldrig införa den för industrien heller. Jag undrar, vad de svenska arbetarna över huvud säga om en dylik tankegång, och om det kan vara tänkbart, att man här i Sverige kan stå isolerad och ej införa åttatimmarsdagen för industrien, därför att man ej kan göra det för jordbruket.

Nu har herr Lindman sökt framhålla, att det ej går an, att vi på detta område göra oss till »ett föregångsland». Nej, gunås, så visst, det äro vi ej, herr Lindman, och det tjänar ingenting till heller att göra oss därtill. Men herr Lindman har knappt kunnat bevisa, att det påståendet är orätt, som är gjort av socialstyrelsen och därifrån upptaget i propositionen, att åttatimmarsdagen är »nära nog ett internationellt faktum». Herr Lindman har i det fallet skyddat sig med att säga, att den på vissa andra håll ej är införd i lagstiftningen. Jag skall återkomma till den saken något senare. Det är emellertid så, att om jag ser efter var åttatimmarsdagen för närvarande tillämpas, så gäller för närvarande åtta timmars normalarbetsdag i Finland, dock under sista tiden med avsevärda undantag, i tyska riket, tysk-Österrike och vissa länder i Sydeuropa, i Nordamerika beträffande viktiga industrier, i Australien sedan länge, i Ungern, i Böhmen, i Polen, i Italien och, enligt utskottets meddelande, som jag är i tillfälle att bestyrka, i Frankrike och Spanien, varjämte förslag härom framlagts i Holland, Belgien och Norge. Och det förekommer i fredsutkastet, ehuru herr Lindman väl anser detta endast vara »en papperslapp». Det danska förslaget om åttatimmarsdagen är genomfört på annan väg. Det är där genomfört genom det fria avtalet, och det kommer jag att beröra i sammanhang med frågan, om man på detta område bör gå lagstiftningens eller det fria avtalets väg. I Danmark är dessutom den kontinuerliga driften lagfäst. Man måste säga sig inför dessa förhållanden, att det är en allmän strävan efter att inom de olika länderna lagstifta för genomförandet av åttatimmarsdagen och att man i det fallet på många håll hunnit längre, än vi gjort, låt vara att man på en del håll ej hunnit fullt så långt. Jag fäste mig särskilt vid en artikel nyligen i Svensk Handelstidning, där en korrespondent från Amerika, en industriman, som varit där ute, förklarade att »48-timmarsveckan är i praktiken genomförd överallt», varvid bör ihågkommas, att det är fråga om 48 effektiva timmar, alltså som i vårt förslag.

Att synpunkten om utlandets konkurrens måste beaktas, när det gäller att bedöma om det är någon risk eller icke att taga det ifrågasatta steget till arbetstidens förkortande, är uppenbart. Det är obestridligt, att våra konkurrensmöjligheter gentemot utlandet skulle vara mycket bättre, om herr Lindman kunde ordna det så, att alla

andra länder genomförde åttatimmarsdagen och Sverige finge stå utanför. Det vore verkligen en gynnsam situation för den svenska industrien. Men jag undrar, om det är att resonera fullt allvarligt om så allvarliga ting. Ingen lär väl inbilla sig, att en dylik situation vore hållbar ens för en kort tid. Nu åberopar man, att vårt lands förhållanden äro så olikartade mot andra länders, att vi därför ha större svårigheter att skrida till nedsättning av arbetstiden än utomlands. Det är emellertid en sats, som man, när det passar sig, vänder om, i det man säger, att vårt lands förhållanden äro så utomordentligt goda i förhållande till andra länders på grund av våra naturtillgångar, vattentillgångar och annat dylikt, så att nog kunna vi »reda oss» i konkurrensen. Det är ju bara lyckligt. Men det beror dock på, från vilket område man söker sina exempel. Det kan vara olika i olika näringar, och det är otvivelaktigt, att vi på vissa områden stå högt och kunna konkurrera, men på andra ha svårigheter, så att vi vid vissa tidpunkter bli översvämmade av utländska marknadsvaror, innan vi hinna vidtaga åtgärder däremot, under det att vi vid en annan tidpunkt äro befriade därifrån och kunna ordna våra förhållanden, som vi vilja, och sätta priserna, som vi själva vilja. Dylika faktorer måste industrien räkna med och har alltid räknat med. De äro emellertid av relativt liten inverkan på bedömandet av nu förevarande spørsmål. Särskilt när man talar om vårt lands »särregna förhållanden» måste man säga sig att det beror på med vilket land man jämför vårt land. Med Norge t. ex.? Där äro förhållandena ungefär likartade. Vi ha ej det norska regeringsförslaget om åttatimmarsdagen antaget av stortinget, men enligt senaste meddelanden kommer betänkandet in till stortinget under närmaste dagarna; och i detta betänkande lærer principen om 48 timmars arbetsvecka fullständigt enhälligt omfattas, således också av Norges arbetsgivare. När man dessutom i Danmark gått den fria avtalsvägen och med den infört åttatimmarsarbetsdag, så synes det vara ganska rimligt, att vi i det avseendet sluta oss till våra skandinaviska naboländer. Det är uppenbart, att förhållandena där i stort sett äro ensartade med förhållandena i vårt land. Och om den norska industrien kan, som den här gjort, frivilligt gå med på en begränsning av arbetstiden till 8 timmar, så bör även den svenska industrien kunna göra det utan att begå någon sorts självmord.

På tal om utlandets förhållanden säger talaren på Stockholmsbänken, att man i med oss konkurrerande stora länder icke har någon lagstiftning i förevarande ämne. Han hänvisar till den obenägenhet, som finnes i de anglosachsiska länderna mot en dylik lagstiftning, och tycker det är bättre att lösa denna fråga på det fria avtalets väg. Det ligger naturligtvis någonting däri. Det är utan tvivel så, att en överenskommelse på det fria avtalets väg kan mera lämpa sig efter de speciella förhållandena vid olika tidpunkter och att det kan i vissa avseenden vara till fördel. Men man må ju beakta också, att i de länder och framför allt i Danmark, som gått det fria avtalets väg, har man starkare och mera omfattande organisationer, som genom tidigare överenskommelser om väsentliga arbets-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
Forts.*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

begränsningar jämnat vägen för en uppgörelse på detta område på grundvalen av 8-timmarsdagen. Och där har man för över ett år sedan anslutit sig till notimmarsdagen, vilket ju icke varit möjligt att åstadkomma i Sverige.

Lagstiftningsvägen har därför framstått för oss i Sverige som den mest framkomliga vägen. Det är givet, att om man nu skulle föra frågan över på det fria avtalets väg, så skulle man endast kunna göra det, om man hade haft bestämda garantier för att verkligen de stora arbetsgivarorganisationerna vore villiga att vidtaga en sådan anordning. Men hittills har man sett mycket litet bevis på detta. Jag tror, att ett övergivande nu av lagstiftningens väg skulle föra hela frågan ut i det ovissa på obestämd tid och snarare öka än minska slitningarna mellan arbetsgivare och arbetare. Det föreligger därför enligt min mening ingen utsikt till en lösning av denna fråga på annat än lagstiftningens väg.

De undantags- och dispensmöjligheter, som lagförslaget företer, anses å båda sidor vara otillräckliga. Tyder icke detta snarare på, att man i lagstiftningen, där man måste tillgodose intressena på bägge sidor, just lyckats träffa det rätta? Vi måste därför enligt min mening just med anlitande av lagstiftningen söka snarast möjligt komma till ett resultat i den föreliggande frågan på grundvalen av det nu föreliggande förslaget. Man har ju också i de länder, där man har denna fråga uppe, övervägande gått lagstiftningens väg. Det är bara egentligen i England och Amerika, som man ännu icke bestämt sig för, huru man skall ha det, och i Danmark, där man gått på det fria avtalets väg. Det är nog också så, att det är av en viss betydelse, att man på detta sätt får en lagstiftning i ämnet. Det betryggar mera, att rättvisa, billighet och framsynthet få bli de avgörande faktorerna och icke makten, den tillfälliga eller varaktiga. Betydelsen av ett legalt ordnande av arbetstiden ligger också däri, att alla företag inom samma näringsgrenar drabbas av samma förkortning av arbetstiden. Om en förkortning av arbetstiden vinnes genom arbetarnas egna ansträngningar, så kan det bli olika inom samma näringsgrenar och industrier, och då har man konkurrensen in på näsan på sig. Och den konkurrensen är kanske menligare än den, som man behöver räkna med från utlandet.

Man har nu gjort vissa invändningar mot de undantag, som förekomma i 1 § av lagen. Jag tror för min del icke, att man behöver ha några bekymmer med avseende på det arbete, som bedrivs av staten. Ty där kan ju förhållandet ordnas i administrativ väg. Givetvis kan icke allt statens arbete nedsättas till åtta timmar. Men till en början har man ju visat sin goda vilja att i möjlig omfattning beträda denna väg genom att verkstadsarbetet vid järnvägar och telegraf och även anläggningsarbetet blivit baserat på åttatimmarsdagen. Och vad beträffar trafikpersonalen vid de järnvägar, som äro upplåtna för allmän trafik, så är ju här trafiksäkerhetens krav avgörande, och man får försöka komma till rätta med huru långt man här bör gå med på åttatimmarsdagen. Det har också igångsatts utredning av denna fråga.

De ändringar, som utskottet vidtagit i Kungl. Maj:ts proposi-

tion, kan jag i det stora hela giva min anslutning. Jag finner visserligen icke det vara några särskilt nödvändiga ändringar, och jag kan icke heller anse de ändringar, som äro vidtagna med avseende på förslagsrätt till arbetsrådet, så synnerligen lämpliga, då därigenom de mindre organisationerna utestängas. Men då det praktiskt taget icke spelar så stor roll, så är ju därom icke så mycket att orda.

Jag har redan förut uttalat, att jag icke kan vara med på de ändringar av de socialdemokratiska reservanternas som avse, att man skulle borttaga nästan alla undantags- och alla dispensmöjligheter. Jag har vissa sympatier för det förslag, som är framkommet med avseende på arbetarrådets befogenhet i de socialdemokratiska reservationerna och som även framförts av utskottets ärade ordförande. Men jag finner för min del klokast, att kammaren nu i alla delar följer utskottets förslag. Hela frågan, som sannolikt faller i första kammaren, får ju tagas upp av Kungl. Maj:t snart igen, och Kungl. Maj:t får då överväga, huruvida reservanternas förslag äro tillfredsställande och huruvida man bör införa dylika bestämmelser i lagen om arbetarrådet.

Jämväl i övrigt är ju att märka, att vid den revision, som naturligtvis kommer att omedelbart tagas upp, man får något se på, huru förhållandena bliva ordnade i Norge och Danmark, så att man kan komma till görlig överensstämmelse och samma ståndpunkt i de olika länderna.

I stort sett tror jag, att det föreliggande utskottsförslaget, på samma gång som det fyller rimliga anspråk med avseende på förkortning av arbetstiden, också tager skälig hänsyn till vad industrien över huvud taget bör kunna belastas med. Jag tror för min del därför, att det vore klokt, om kammaren nu »sloge till» på ett förslag, som tager full hänsyn till olika intressen och som också söker avväga dessa intressen emot varandra på ett lämpligt sätt. Blir det nu, som antagligt är, så, att första kammaren kommer att fälla detta förslag, så föreställer jag mig, att denna kammare skall så enhälligt som möjligt samlas kring utskottets förslag och därigenom giva regeringen det ytterligare stöd, som kan erfordras för denna frågas snara återtagande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den nu föredragna paragrafen.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr vice talmannen, som under herr statsrådet Schottes anförande ånyo övertagit ledningen av förhandlingarna, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,48 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)